ANKARA ÜNİVERSİTESİ SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ YAYINLARI NO. 460

ATATÜRK'ÜN 100. DOĞUM YILINA ARMAĞAN No. 2

RADYO VE TELEVİZYONA GİRİŞ

(Genişletilmiş 2. Basım)

Doç. Dr. Aysel AZİZ
S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Öğretim Üyesi

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ ... 1

BİRİNCİ BÖLÜM

RADYO VE TELEVİZYONUN TANIMI VE TARİHÇESİ

I — Radyo ve Televizyonun Tanımı ... 6

II — Radyo ve Televizyonun Tarihsel Gelişimleri ... 7

A) Radyonun Bulunuşu ve Tarihsel Gelişimi ... 7

B) Televizyonun Tarihsel Gelişimi ... 11

1. İlk Denemeler ... 12
2. İlk Yayınlar ... 14
3. Tarama Sistemleri ... 15
4. Renkli Televizyon Yayınları ... 17

III — Ses ve Görüntünün Yayılması (Propagasyon) ... 18

A) Radyoda Yayın ... 18

B) Televizyonda Yayın ... 19

C) AM ve FM Radyo İstasyonları ... 20

D) Yayınım (Propagasyon) ... 21

IV — RADYO VE TELEVİZYON İSTASYONLARININ GELİŞİMİ: SAYISAL DURUM ... 23

A) Radyo Yayınlarının Gelişimi ... 23

1. Radyo Verici İstasyonlarının Sayısal Durumu ... 25
2. Radyo Alıcıları Sayısal Durumu ... 26

B) Televizyon Yayınlarının Gelişimi ... 28

1. Televizyon Verici İstasyonları Sayısal Durumu ... 29
2. Televizyon Alıcıları Sayısal Durumu ... 30
3. Telli Televizyon Yayınları ... 31

İKİNCİ BÖLÜM

RADYO VE TELEVİZYON YAYINLARININ ÖRGÜTLENMESİ

I — YAYIN YÖNETİM YÖNTEMLERİ ... 33

A) Siyasal Yönetim ile İlişkileri ve Gelire Göre ... 33

1. Ulusal Yöntem ... 34
2. Tecimsel Yöntem ... 34

3. Ulusal-Tecimsel Yöntem ... 34
4. Hükümet Yöntemi ... 35
5. Kurum Yayın Yöntemi ... 35

B) Kıtalara Göre ... 36
1. Avrupa Yöntemi ... 36
2. Amerikan Yöntemi ... 37
3. Yöntemlerin İyi ve Sakıncalı Yanları ... 38
4. Yöntemlerin Uygulanma Durumları ... 40

C) Korsan Radyo ve Televizyon İstasyonları ... 41
D) Üçüncü Dünya Ülkelerinde Yayıncılık ... 42

II — YAYINLARLA İLGİLİ ULUSLARARASI ÖRGÜTLENMELER ... 43

A) Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) ... 43
B) Avrupa Yayın Birliği (EBU) ... 44
C) Asya Yayın Birliği (ABU) ... 46
D) Avrupa ve Asya Doğu Bloku Yayın Birliği (OIRT) ... 47
E) Diğer Yayın Birlikleri ... 48
F) Uydularla Yayın ... 49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RADYO VE TELEVİZYONUN İŞLEVLERİ VE YAYIN TÜRLERİ

I — RADYO VE TELEVİZYONUN İŞLEVLERİ ... 50

A) Haber Verme İşlevi ... 52
B) Eğitme İşlevi ... 52
C) Eğlendirme İşlevi ... 54
D) Mal ve Hizmetlerin Tanıtılması İşlevi ... 55
E) İnandırma ve Harekete Geçirme İşlevi ... 55

II — YAYIN TÜRLERİ ... 56

A) Genel İkili Ayırım ... 56
B) İzleyicilerin Toplumsal ve Ekonomik Özelliklerine Göre Yayın Türleri ... 57
1. Cinsiyete Göre ... 57
2. Yaş Kümelerine Göre ... 58
3. Yerleşme Birimlerine Göre ... 58
4. Mesleklere Göre ... 58
5. Eğitim ve Kültür Düzeyine Göre ... 59

C) Programın Amacına Göre Yayın Türleri ... 59
D) Kapsama Alanına Göre Yayın Türleri ... 59
E) Yapım Biçimlerine Göre Yayın Türleri ... 60
1. Düz Program ... 60
2. Müzik Programı ... 60
3. Dramatik Program ... 61

4. Show ... 61
5. Çok Sesli Program ... 61
6. Karma Biçim ... 61

F) Yaygın Program Türleri ... 62

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RADYO VE TELEVİZYONUN ÖZELLİKLERİ-KARAKTERİSTİKLERİ

I — RADYO VE TELEVİZYONUN ORTAK ÖZELLİKLERİ ... 63

II — RADYONUN ÖZELLİKLERİ-KARAKTERİSTİKLERİ ... 67

III — TELEVİZYONUN ÖZELLİKLERİ-KARAKTERİSTİKLERİ ... 68

BEŞİNCİ BÖLÜM

RADYO VE TELEVİZYON İLİŞKİSİ-ETKİLEŞİMİ VE DİĞER KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINA OLAN ETKİLERİ

I — RADYO VE TELEVİZYON İLİŞKİLERİ Vo BİRBİRLERİNE ETKİLERİ

A) Teknik Değişmeler ... 72

B) Yayınlardaki Değişiklikler ... 73

II — RADYO-TELEVİZYONUN DİĞER KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI İLE İLİŞKİSİ VE BİRBİRLERİNE OLAN ETKİLERİ ... 74

A) Yazılı Basın ile Olan İlişkiler ve Etkiler ... 74

B) Sinema ile Olan İlişkiler ve Etkiler ... 76

C) Tiyatro ile Olan İlişkiler ve Etkiler ... 78

ALTINCI BÖLÜM

RADYO VE TELEVİZYONUN TOPLUMDAKİ YERİ (SOSYOLOJİSİ)

I — İZLEYİCİ VE TÜRLERİ ... 81

II — IZLEME ALIŞKANLIKLARI VE DURUMU ... 83

III — İZLENEN YAYIN TÜRLERİ ... 87

IV — RADYO VE TELEVİZYONUN İZLEYİCİYE ETKİSİ ... 89

A) Toplumsal (Sosyal) Etkiler ... 89

1. Aile Düzenine Etkisi ... 90
2. Serbest Zamana Etkisi ... 92
3. Eğitim ve Öğrenime Etkisi ...
4. Tutum ve Davranışlara Etkisi ... 97
5. Ekonomik Etkisi ... 99

a) Olumlu Etkiler ...

b) Olumsuz Etkiler ... 100

B) Ruhsal (Psikolojik) Etkiler ... 101

C) Bedensel (Biyolojik) Etkiler ... 102

YEDİNCİ BÖLÜM

İZLEYİCİ (DİNLEYİCİ-SEYİRCİ) ARAŞTIRMALARI

I — ARAŞTIRMA TÜRLERİ ... 104

II — ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ ... 106

1. Telefonla Araştırma Yöntemi ... 107
2. Mekanik Yöntem ... 108
3. Mülâkat (Görüşme) Yöntemi ... 108
4. Grup Testleri Yöntemi ... 110
5. Küçük Tartışma Grupları Yöntemi (Panel) ... 110
6. İzleme Merkezleri Yöntemi ... 110
7. Bellek Yöntemi ... 111

SEKİZİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE RADYO VE TELEVİZYON

I — TEKNİK GELİŞİM ... 112

A) Radyo Yayınları ... 112

B) Televizyon Yayınları ... 115

II — YÖNETSEL GELİŞİM ... 116

III — YAYIN SÜRELERİNDE VE PROGRAMINDAKİ GELİŞİM ... 118

A) Yayın Süreleri ... 118

B) Programlar ... 119

IV — PERSONEL VE PARA DURUMUNDAKİ GELİŞİM ... 123

V — RADYO VE TELEVİZYON ALICILARI ... 125

A) Radyo Alıcıları ... 125

B) Televizyon Alıcıları ... 126

VI — TRT DIŞINDAKİ RADYO VE TELEVİZYON YAYINLARI ... 128

VII — RADYO VE TELEVİZYON YAYINLARININ GELECEĞİ ... 130

A) Radyo Yayınları ... 130

B) Televizyon Yayınları ... 132

EKLER

— Dünyadaki Belli Başlı Radyo ve Televizyon Örgütlerinin İsim ve Simgeleri 141
— Uluslararası Yayın Birliklerin İsim ve Simgeleri ... 145
— Radyo ve Televizyon İle İlgili Türkçe Yayınlanmış Kitap ve Makaleler ... 147
— Yararlanılan Yabancı Dildeki Kaynaklar ... 152

ÖNDEYİŞ

Çağımız, teknolojik gelişmelerin en yoğun biçimde kendini gösterdiği, hergün yeni bir buluşun yapıldığı çağ. Bu teknolojik gelişmelerin en önemli ürünlerinden biri de, kuşku yokki elektronik buluşlardır. Radyo ve televizyon ise bu elektronik buluşun iki çok önemli ürünüdür. Özellikle kitlesel haberleşmede kullanılışları toplumlar arasındaki haberleşmeye yeni bir aşama getirmiş, o güne dek bu tür haberleşmeyi sağlayan diğer araçlar ikinci plana itilmişlerdir. Radyo ve televizyonun haberleşme alanındaki bu önemi, etkisi yanında toplumların eğlence, eğitim gibi gereksinmelerini karşılar nitelikte yayınlar yapması ise bu araçların önemini daha da arttırmıştır. Bugün artık, onlarsız toplum düşünülememekte; radyo ve televizyon alıcıları ailenin, kişinin bir gereksinmesi durumuna gelmiştir.

Son 15-20 yıldan beri giderek artan bir etki ile yayınlarını sürdüren radyo ve televizyon örgütleri, bu konuda yetişmiş elemanlara gereksinme duymakta; toplumları çeşitli yönlerden etkileyecek programları hazırlayanların kültürlü ve radyo - televizyon hizmetlerinde bilgi ve beceri sahibi olmalarını istemektedirler. Yayın sistemleri gerek özel girişimde, gerekse devlette olsun yayınların yetenekli ellerde olması gerekmektedir. Bu nedenle radyo ve televizyon ya da tek bir kelime ile yayın hizmetleri ile ilgili eğitim, örgün eğitimin çeşitli kademelerinde uygulama alanına konulmuştur. Batı ülkelerinde oldukça uzun geçmişi olan bu tür eğitimin, ülkemizde on yıllık bir geçmişi vardır. S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulunun açılışı ile ilk kez radyo ve televizyon hizmetlerini göreceklerin sistemli eğitimi yapılmaya başlanmıştır.

"Radyo ve Televizyona Giriş" adlı yapıt, radyo ve televizyon hizmetlerini uğraşı olarak seçeceklere ve bu konulara ilgi duyanlara, radyo ve televizyon konularında -teknik dışında- başlangıç niteliğinde genel bir bilgi vermeyi, bu konuda yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Dört yıllık bir ders uygulaması sonucunda kitap haline getirilen bu çalışmada, radyo ve televizyonun yeni bir öğreti dalı olmasından ötü-

rü birçok eksikliklerinin olacağı açıktır. Ancak bu durumu ile de olsa, bu konuda bir gereksinmeyi karşılayacaktır. Araştırmalar yapıldıkça, deneyimler kazanıldıkça, bu eksikliğin zamanla giderileceği, tamamlanacağı doğaldır.

Ankara, Eylül 1976 Dr. Aysel AZİZ

2. BASIM İÇİN...

"Radyo ve Televizyona Giriş" adlı kitabın I. basımından buyana 5 yıl geçti. Bu süre içerisinde konu ile ilgili yeni bulguların ortaya çıkışı, yeni yazılı kaynaklar, teknolojik gelişmeler ve bunların ülkemizde duyulması, öğretim süresince öğrenci arkadaşlar ve meslekdaşlarla tartışmalar, yapıcı eleştiriler gibi 2. basımın daha iyi olmasına sağlayıcı olgularla karşılaştım. İşte 2. basımda tüm bunlara özen gösterilerek eklemeler yapıldı, tüm kitap gözden geçirildi... Kısacası, 2. basım, ilkine göre daha kapsamlı, ama yine de eksiklikleri olacağı açık...

Son söz olarak, 2. basımı gerçekleştiren S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi çalışanlarına, gösterdikleri özenli çalışmaları, çabaları için teşekkürlerimi belirtmeyi bir borç bilirim.

Ankara, Ocak 1981

Doç. Dr. Aysel AZİZ

GİRİŞ

Radyo ve televizyon, günümüzde kitle iletişim araçları olarak kullanılan iki elektronik araçtır. Yüzyılımızın ürünleri olan bu araçları, bu araçlarla yapılan yayınları, bu yayınlar aracılığı ile iletilenleri, etkileri ve Ülkemizdeki durum ile ilgili geniş bilgilere geçmeden önce, radyo ve televizyonu içine alan "kitle iletişimi"nden ve onun da içinde yer aldığı "iletişim"den söz etmek, özet olarak bilgi vermek yararlı olacaktır.

"İletişim" (haberleşme) [Communication (İng., Fr.), Kommunikation (Alm.)] insanlığın var olması ile ortaya çıkan bir gereksinmedir. İletişimin geçmişi insanlık tarihi ile başlar. İlkel insanın tüm gereksinmelerini karşılamakta kullanılan ilkel yöntemler, iletişim gereksinimini karşılamak, gidermek için de kullanılmıştır. İlkel insanın mağara duvarlarına çizdiği resimler, Kızılderililerin ateş yakarak çıkardıkları dumanlar, Afrika yerlilerinin tam-tam sesleri ile yapmak istedikleri, iletişimden başka bir şey değildir. Günümüzde ise, gelişmiş toplumlarda iletişim gereksinimi, gelişen teknolojinin ürünleri olan mektup, telefon, telgraf, gazete, dergi, kitap, radyo, televizyon, sinema, film, tiyatro, resim, plak, kaset, vidioband, vidiokaset ve bu gibi... araçlarla sağlanmaktadır.

İletişim, tüm olarak toplumsal süreçte temel olarak alınan olgulardan biridir. İletişim aracılığı ile insan, bireysel varlığını ve toplumsal ilişkilerini sürdürür. İletişim simgelerini ve eylemlerini kullanma yeteneğinden yoksun bireyin, toplumun dışına itilmesi, yalnız kalması söz konusudur.

İletişim sözcüğünün çok yaygın ve hemen, hemen tüm disiplinlerce kullanılması, bu terim hakkında tek bir tanım vermeyi zorlaştırmaktadır. Kimilerine göre iletişim ile ilgili bir tanım yapmaya gerek yoktur. Herkes ne olduğunu, ne anlama geldiğini bilir. Oysa, günümüze dek iletişimin pek çok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlarda kullanılan kıstaslar, farklı disiplinlerde farklı olmuştur. İletişime

yapısal olarak bakıldığında "gönderici, ileti ve alıcı" üçlüsü önem kazanmakta, *işlevsel* olarak bakıldığında "kodlama ve açımlama", *niyet* açısından "açıklama ve araç", *kaynak* açısından bakıldığında iletinin (mesajın) "yapımı, üretimi", *kanal* açısından bakıldığında "işaret aktarımı" odak noktaları olmaktadır. Wilbur *Schramm* gibi toplumbilimciler ise tanımı, "uyarı aktarma" süreci olarak yapmakta, *Newcomb* gibi ruhbilimciler ise, iletişimi "anlamların taşınması" olarak tanımlamaktadırlar.[1]

"İletişim" ile ilgili değişik tanımların varlığına bakarak, bu konuda tek bir tanım yapılamayacağını söylemek yanlış olacaktır. Farklı yaklaşımlarla yapılan bu tanımlardan çıkarılabilecek ortak noktalar bulunarak genel bir tanıma varılabilir. *İletişim*, belirli araçlar kullanarak, bilgi, düşünce ve tutumların karşılıklı olarak aktarılması olarak tanımlanabilir. Burada önemli nokta, bir "ileti"nin bulunması ve bunun "iletilmesi"dir. Bu tanımdan hareket ederek, günlük yaşantımızın bir parçası olan mektup, telefon gibi araçlar ile en ileri teknolojinin ürünleri olan uydular aracılığı ile yapılan "telekomünikasyon" türü ile iletişimi "iletişim" olgusu içine alabiliriz.

Ünlü toplumbilimci *Marshall McLuhan*, iletişim araçlarını -kitle iletişim araçlarını da kapsayarak- sıcak ve soğuk olarak ikiye ayırmaktadır. O'na göre, radyo bir sıcak iletişim aracı, telefon ise soğuk bir iletişim aracıdır. Sıcak iletişim aracı, bireyin tek duyusuna yüksek düzeyde seslenir, genişletir, derinleştirir. Sıcak aracın 'yüksek tanımlanması' vardır ve bireyin katılma payı çok azdır. Verilen ileti tüm olarak tek başına iletiyi yüksek düzeyde verir ve alıcının fazla katılımını gerektirmez. Örneğin yalnızca kulak duyusuna seslenen radyo yayınları, fotoğraf, sinema sıcak araçlar içerisindedir.

McLuhan'ın soğuk araç olarak tanımladığı araçlarda ise, birden fazla duyuya seslenmede olabileceği gibi, mesajın tanımlanması düşük düzeyde tanımlamayı gerektirir ve izleyenin ya da iletiyi alanın katılması yüksektir. Mesajın tamamlanması için alıcının, izleyenin oldukça yüksek düzeyde katılması gerekir. Bir çizgi romanın (cartoon) düşük tanımı vardır. Çünkü, yalnızca biraz görüntüsel bilgi sağlanır. Aynı biçimde telefonla yapılan iletide yalnızca kulak duyusuna seslenen sınırlı bir bilgi vardır ve daha iyi bir ileti almak için katılma gerekir. Karşılıklı konuşmada da aynı durum söz konusudur. İzleyenin iletinin tüm olarak anlaşılması için çok şey katması gerekir. McLuhan, telefonu, televizyonu, çizgi romanları soğuk ileti-

[1] Jean C. BARNLUND, "Introduction: Interpersonal Communication"., Harpers, New York, 1975.

şim araçları olarak tanımlamaktadır. Kuşkusuz, bu tür bir ayırım sonucu, farklı araçlardan, kanallardan gelen iletinin etkileri de farklı olacaktır.[2]

Kitle İletişimi : Yukarıdaki açıklamaların ışığında kitle iletişimi ve kitle iletişim araçlarını tanımaya ve tanımlamaya çalışalım. Tarih boyunca insanlık, anında kitlelerle iletişim sağlama yollarını aramıştır. Eski Atina'da bir konuşmacının bir platformda durarak aynı yerdeki tüm insanlara seslenmesi, Kızılderili Amerika'sında duman yolu ile iletişim kurma gibi yöntemler, insan ilişkilerinde anında iletişim kurma çabaları olarak çok önemli yer tutar. Ancak, Çağımıza gelinceye dek, anında, tüm kitleye seslenen iletişim araçları bulunamamıştır. Yüzyılımızda, gelişen teknolojinin de katkısı ile, evrenin tüm nüfusuna, bir köy, bir kasaba, bir kent gibi ulaşmak olanağı bulunmuştur. Önceki etkinliğini ve önemini yine çağımızdaki teknolojik gelişmelerin yardımı ile kazanmıştır.

"Kitle iletişimi" [(Mass Communication (İng.) Communication de Masse (Fr.), Massenkommunikation (Alm.)] "İletişim" (haberleşme) olgusunda çeşitli ve karmaşık olarak kullanılan teknikler yelpazesinde yer alan küçük, ancak önemli bir kesimi olup, bilgi, düşünce ve tutumların büyük ve dağınık bir kitleye, bu amaç için geliştirilmiş araçlarla iletilmesidir.[3] Kitle iletişimi, gerek kullanılan teknik araçlar, gerek ilettiği haber içeriği ve gerekse seslendiği kişiler yönünden "iletişim" teriminden ayrılık gösterir.

Kitle iletişimi yapısal olarak ele alındığında, iletişim sürecinde yer alan unsurların kitle iletişim sürecinde de yer almasına karşılık, aralarında bazı yönlerden farklılıklar görülür.

Göndericide farklılık (sender) : Kitle iletişiminde iletiyi gönderen bir kurum (haberleşme örgütü) ya da kurumlaşmış kişidir. Örneğin bu kurum, bir gazete, bir yayın şebekesi ya da istasyonu, bir film stüdyosu ya da bir basımevi olabilir. Kurumlaşmış kişi olarak ise, bir gazetenin makale yazarı gösterilebilir.

---

[2] Mcluhan'in görüşleri ile geniş bilgi için baknz. Marshall McLUHAN, **"Understanding Media"**, Sphere Books Limited, Londan, 1971, ve **"The Medium is the Massage"**, A Penguin Book, Great Britain, 1967 (Quentin **Fiore** ile birlikte). Ayrıca bu görüşlerin tartışılması için baknz. Alan **CASTY**, "Mass Media and Mass **Man"**, sh. 46-47.

[3] Emery AULT **"Introduction to Mass Communication"**, Dodd Mead, and Comp, New York, 1960, sh. 3.

Alıcıda farklılık (reciever) : Kitle iletişiminin seslendiği, alıcı, bireydir. Gazete okuyan, radyo ve televizyonu izleyen, sinemaya giden tek tek bireyler, kitle iletişiminde alıcı durumundadırlar. Ancak, bu bireysellik iletişimden, yüzyüze iletişimden farklılık gösterir. Çünkü, alıcının iletiye (mesaja) olan tepkisi gönderici tarafından hemen alınamaz, hatta bazı durumlarda hiç alınamaz. "Art besleme" (feedback) denilen bu durum, bireyler arasındaki iletişimde kolayca görülebilir. İletişimdeki, yüzyüze iletişimdeki alınan iletiye karşılık yapılan el-yüz hareketleri, konuşma gibi tepkiler bu artbeslemeyi gösterir. Oysa, kitle iletişiminde gösterilen tepki, anında değil, ancak mektup, telefon yolu ile tepkide bulunma ya da o yayını ve yayımı izlememe, sinemaya gitmeme biçiminde kendini gösterebilir. Kitle iletişim araçlarının etkinliğini ölçme ile ilgili izleyici araştırmaları da bu eksikliği giderme amacını güder (bu konu ile ilgili geniş, ayrıntılı bilgi kitabın yedinci bölümünde verilecektir).

İletide farklılık (massage) : İletişim ile kitle iletişiminde verilen mesajların nicelik ve nitelik yönünden farkı vardır. Nicelik yönünden bu fark, mesajın sayısının kitle iletişiminde çok fazla olması ile kendini göstermektedir. Kitle iletişiminde sürekli bir mesaj (ileti) girdi çıktısı vardır. Haber örgütüne binlerce mesaj gelir ve çıkar.

Nitelik yönünden de kitle iletişimindeki ileti ile iletişimdeki ya da yüzyüze iletişimdeki iletinin arasında fark vardır. Kitle iletişiminde verilen herhangi bir ileti bir program içerisinde dizgeli (sistemli) ve sürekli olarak verilir. Oysa iletişimde bu tür program, plan ve dizge söz konusu değildir. Belirli bir hizmeti görmek amacı ile, gerektiğinde yapılır. İletinin niteliği yönünden bir başka fark, inandırıcılık yönündendir. Kitle iletişim araçları ile verilen ileti içeriğinin, kurumsal olarak gelmesi, sürekli olması gibi nedenlerden ötürü, daha güven verici, inandırıcı, hatta ikna edici bir özelliği vardır. Bir bakıma bu özellik ya da yüzyüze iletişime göre bu farklılık, bu araçların yaşama nedenleridir de denilebilir. Hangi düzen ile yönetilirlerse yönetilsinler kitle iletişim araçlarının yayın ve yayım yaşamlarını sürdürmeleri, verdikleri mesajın doğru, güven verici olmasına büyük ölçüde bağlıdır.

İletinin içeriği ile ilgili bir diğer fark ya da özellik, kitle iletişimindeki iletilerin çok değişik konuları kapsamasıdır. Daha sonra üzerinde durulacak olan kitle iletişim araçlarının işlevlerinin çok farklı olması, bu farklı işlevleri yerine getirmek üzere farklı konudaki, içerikteki iletilerin gönderilmesine neden olmaktadır. Her kitle iletişim aracı sesleneceği kitlenin özelliklerine, gereksinim ve beğe-

nilerine göre her konudaki iletişime yer vermek zorundadır, durumundadır.[4]

İletişim ile onun içinden çıkan kitle iletişim arasındaki bu yapısal farklılıklardan sonra her ikisi arasında şu genel farklılıklara değinmek gerekir :

1. Kitle iletişiminde iletişim kişiler, bireyler arasında değil, bir toplum içerisinde, aynı yapıda, türdeş olmayan ve kesin olarak tek tek özellikleri bilinmeyen bir kitleye, bir yerden bu iş için geliştirilmiş araçlar yolu ile yapılır.

2. Kitle iletişimi sırasında, iletiyi alan ile veren arasında çok genel ilişkiler dışında (para ile gazete alma ya da abone olma, radyo-televizyon alıcısına sahip olma, ya da sinemaya giderek bilet alma gibi) herhangi bir ilişki söz konusu değildir.[5]

Kitle İletişim Araçları : (Mass Media (İng.), Les Moyens de Communication de Masse (Fr.), Massenkommunikationmittel (Alm.)], kitle iletişiminin yapıldığı araçlar topluluğunu kapsamaktadır. Bu kapsama, tarihsel açıdan bakıldığında tiyatro, gazete, kitap, dergi, broşür gibi yazılı basın, sinema, film, radyo, televizyon, plak, kaset, vidio kaset gibi teknolojik gelişme ürünü olan araçlar girmektedir. Bu araçların farklı özellikleri olmasına karşılık, tek önemli ortak özellikleri, verilen iletiyi çoğaltmalarıdır. Bu bakımdan bu araçlara "mesaj çoğaltıcıları (massage multipliers) da denilmektedir.

Bu araçların ortaya çıkışları birbirlerinden farklı zamanlarda olmasına karşın, asıl geniş çapta kitlesel önemlerini kazanmaları 20. yüzyılda olmuştur. Bu araçlardan yararlanma toplumdan topluma değişir ve değişikliği belirleyen en önemli etken de, o ülkenin, toplumun siyasal, toplumsal ve ekonomik koşullarıdır. Bir bakıma bu araçların işlevlerini de bu koşullar belirler, çerçeveler. Kitle iletişim araçlarının bu işlevlerine ve verilen iletinin etkinliği ile ilgili etkenlere, daha sonra radyo ve televizyonun işlevleri ve etkinlikleri ile ilgili bölümlerde değinilecektir.

---

[4] Konou ile ilgili geniş bilgi için baknz. Wilbur SCHRAMM, "Efects of Mass Communication, (Ed.) Nelson B. Henry, "Mass Media and Mass Communication", National Society for the Study of Education, U.S.A., 1958 sh. 115-128.

[5] Charles WRIGHT, "Mass Communication (Sociological Perspective)", University of California, Los Angeles, Random House, 1959.

BİRİNCİ BÖLÜM

RADYO VE TELEVİZYONUN TANIMI VE TARİHÇESİ

1 — RADYO VE TELEVİZYONUN TANIMI :

Radyo ve Televizyon kitle iletişim araçlarının son iki yeni aracıdır. Denilebilir ki "Kitle Haberleşmesi"nin önem kazanması, hatta bu konunun bir öğreti dalı durumuna gelmesi, radyo ve televizyonun toplum yararına, daha doğrusu iletişim aracı olarak kullanılmaya başlamasından sonra olmuştur. Radyo ve televizyon teknik buluşlarının topluma olan etkisi, çeşitli nitelikleri, bu iki aracın kendine özgü özelliklerinin daha iyi anlaşılabilmesi için önce bu iki aracın tanımlarını bilmekte yarar vardır. Ancak, bu iki aracın tek tek tanımlarından önce, radyo ve televizyon sözcüklerinin her ikisini kapsayan "yayın" sözcüğünün tanımının yapılması gerekir.

Yayın [Broadcasting (İng) - Radiodiffusion (Fr) - Rundfunk (Alm)] : Ses ve görüntünün elektromanyetik dalgalar aracılığı ile belirli bir yerden (vericiden) topluma özel alıcılar ile aktarılmasıdır.

"Yayın" sözcüğünü, aynı teknikten yararlanılarak yapılan uzak iletişimi -telekomünikasyon (telecommunication) ya da radyo iletişimi- radyokomünikasyon (radiocommunication) dan ayırmak gerekir. Çünkü, herne kadar bu tür haberleşmede de elektromanyetik dalgalar kullanılmakta ise de, verilen iletinin kitleye değil, belirli amaçlarla belirli kişiye aktarılması asıldır. Ancak, ses ve görüntünün elektromanyetik dalgalar aracılığı ile aktarılması her zaman "yayın" anlamına gelmemektedir. Aynı tekniklerden yararlanılarak yapılan bu iletişimde belirgin şu üç özellik vardır.

1 — Uzak iletişimde belirli bir hizmetin bir kişiye aktarılması söz konusu olup, veren kadar alan kişi de bellidir(belirgin örnek olarak çeşitli amaçlarla kullanılan telsiz yayınları verilebilir).

2 — Uzak iletişimde verilen bir haberdir, bir hizmettir, yayında olduğu gibi bir program niteliği taşımaz.

3 — Uzak iletişimde zaman yönünden bir süreklilik yoktur. Hizmetin gerektirdiği durumlarda ve zamanlarda iletişim yapılır. Oysa, kitlesel iletişimde zaman yönünden sürekli bir iletişim söz konusudur.

Yayın için yapılan bu genel tanımlamadan sonra, radyo ve televizyon yayınlarının tanımları şöyle yapılabilir :

Radyo Yayını [Radio[6] Broadcasting (İng.), Radio Diffussion (Fr.), Hörren (Alm.)] Elektromanyetik dalgalar (Hertz dalgaları), enerjisi aracılığı ile bir olayın, bir iletinin (ses-müzik) topluma ses yolu ile aktarılmasıdır. Bir başka deyişle, kulakla duyulabilecek sinyallerin radyo frekansları aracılığı ile boşlukta yayılması ve bunun sonucunda bu sinyallerin, bu amaç için geliştirilmiş özel alıcılar aracılığı ile toplumu oluşturan bireylerce izlenmesidir.

Televizyon Yayını [Television[7] Broadcasting (İng.), Television Diffusion (Fr.) Fernsehen (Alm.)] Elektromanyetik dalgalar (Hertz dalgaları), enerjisi aracılığı ile bir olayın, iletinin (söz-müzik) topluma hem ses, hem de görüntü (optik) olarak aktarılmasıdır. Bu aktarımda, boşlukta yayılan ses ve görüntü sinyalleri bu amaç için geliştirilmiş alıcılarla (televizyon alıcıları) yolu ile alınır.[8]

II — RADYO VE TELEVİZYONUN TARİHSEL GELİŞİMLERİ :

Radyo ve Televizyon, şimdiye dek olan açıklamalarla genellikle birlikte ele alınmasına karşılık, doğuşları yönünden aralarında 10-15 yıllık bir fark vardır. Radyonun yalnızca sese dayanan bir araç oluşu, teknik buluş olarak daha erken bulunmasını sağlamış; televizyon ise, radyonun ses unsuruna görüntü unsurunun bulunarak katılması ile daha sonra kamu yararına sunulan bir kitle iletişim aracı olmuştur. Gerek yayın tarihleri bakımından aralarındaki bu farktan ve gerekse teknik yönden yapılan çalışma farklılığından ötürü radyo ve televizyonun bulunuşlarını ve gelişimlerini ayrı ayrı görmek gerekir.

A) Radyonun Bulunuşu ve Tarihsel Gelişimi :

Radyonun, Elektromanyetik dalgalar aracılığı ile ses unsurunun bir program şeklinde insanlık yararına sunuluşunun henüz 60 yıllık

---

[6] Radio sözcüğü Latince "Radius" sözcüğünden gelme olup "ışıma" anlamındadır.
[7] Television sözcüğü iki ayrı sözcükten türetilmiştir : tele -uzak, vision- görme'dir.
[8] Cengiz TAŞER, **"Radyonun Organizasyonu ve Özerkliği"**, TRT, Ankara, 1968, sh. 5-8.

bir geçmişi vardır. Ancak, radyo telsizinin ilk yayına başlamasının 1920'lerde olmasına karşılık, bu konuda yapılan çalışmaların çok eskiden, 1860'lardan önce başladığını belirtmek gerekir.

Günlük yaşantımızın bir parçası durumuna gelen radyonun iletişim aracı olarak ortaya çıkması tek değil, birçok usun çalışması sonucu olmuştur. Değişik tarihlerde, değişik ülkelerde, farklı ilim adamları radyonun bugünkü durumuna gelmesini sağlayıcı teknik buluşları yapmışlardır. Sayıları fazla olmakla birlikte radyo tekniğinin gelişmesine başlıca şu dört ilim adamının katkısını belirtmek gerekir: *James Clerk Maxwell, Heinrich Hertz, Guglielmo Marconi, Lee de Forest.* Bu isimlere daha birçokları eklenebilir. Özellikle aynı buluşu bir başka ülkede, aynı tarihlerde birbirinden habersiz olarak gerçekleştiren bir çok ilim adamı vardır. Bu yüzden radyo tarihçesine değinen kitap ve yazılarda ilk buluşun kim tarafından yapıldığı konusunda zaman zaman birlik olmamaktadır.

Radyo tekniği ile ilgili olarak ilk yapılan teknik buluş, telsizin ilim babası diye adlandırılan *James Clerk Maxwell* tarafından 1860 yılında olmuştur. Maxwell ilk kez radyo (elektromanyetik) dalgalarının varlığını bulmuştur. Henüz 29 yaşında bu buluşunu yapan Maxwell 1865 yılında da bu dalgaların boşlukta ışık hızına yakın bir hızla (saniyede 186 000 mil - 300 000 km) hareket etmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Ancak, daha çok kuramsal çalıştığından bu buluşlarının kanıtlanması yoluna gitmemiştir. Maxwell'in bu buluşu, 20 yıl sonra 1885-89 yılları arasında, bugün elektromanyetik dalgalara adını veren Alman fizikçi *Heinrich Hertz* tarafından geliştirilmiştir. Hertz, 26 yaşında 1886 yılında yaptığı deneylerle Maxwell'in buluşunu, yani radyo dalgalarının varlığını ve ses titreşimlerinin elektromanyetik alanda ışık hızı ile yayıldığını kanıtlamıştır. Hertz, Maxwell'in kuramlarını kanıtladıktan sonra, elektromanyetik dalgaların uygun metal yüzeylerde yönlendirilmiş radyo dalgalarına dönüşebileceğini de bulmuştur.

Aynı yıllarda İngiltere'de Liverpool Üniversitesinde *Oliver Lodge*, Rusya'da Kronstadt Üniversitesinde *S. A. Popoff* gibi ilim adamları da elektromanyetik dalgaların kullanımını ilerleten çalışmalar yaptılar. Bu teknik buluşların ses aktarılmasında ilk kullanımı İtalyan *Guglielmo Marconi* tarafından 1895 yılında yapıldı. Hertz'in çalışmalarını kamuya duyurması üzerine bu konuda çok önceden İtalya'da babasının çiftliğinde deneyler yapmakta olan Marconi, bu buluştan pratik yararlar elde etmek istedi. Önce 1896 da çok kısa uzaklıklara (bir mil kadar) ses ulaşımını denedi. Bu deneyi başarılı olunca

uzaklıkları derece derece çoğaltarak, 1897 ağustosunda İngiltere'de 55 km. kadar uzaklığa sesin ulaşmasını başardı. Daha sonraları ise, 1901 ve 1902 yıllarında deniz aşırı ses ulaşımı denemelerine girişti: Cornwall (İngiltere) ile Newfoundland (A.B.D.) arasında telsiz yolu ile ses aktarımını yaptı. Marconi'nin bu buluşları, ilk önceleri, özellikle deniz haberleşmesinde kullanılmaya başlandı. 1910 ve 1912 yıllarında batan *Republic* (Cumhuriyet) ve *Titanic* adlı gemilerde radyo telsizinin bulunması ve bunlarla gerekli haberleşmenin yapılması sonucunda daha az can kaybının oluşu, bu yeni buluşun ününü ve önemini daha da arttırdı.[9] 1906 yılında ise telsiz aracılığı yine Marconi tarafından müzik ve sözün, teknik deyimi ile ses dalgalarının, titreşimlerinin aktarılması gerçekleştirildi.

1907 yılında *Lee De Forest*'in "boşluk tüpünü" bulması, radyonun teknik buluşlarına yeni bir boyut getirdi. "Radyonun Babası" diye adlandırılan bu Fransız teknisyeni buluşunu önce 1909 da Paris'de Eyfel kulesine yerleştirdiği bir anten ile denedi. Deneme, bölgedeki Fransız askerî istasyonlarından izlenebildi. Daha sonra Amerika'ya çağrılan De Forest buluşunu orada da denedi ve başarılı sonuçlar aldı. Boşluk tüpü (Vacuum triod) daha önce İngiliz *Ambrose Flemig*'in bulduğu radyo lambalarının geliştirilmiş şekli idi. De Forest'nin geliştirdiği sesin aktarılmasında sürekli olarak kullanılabilen bu lambaların üzerinde daha güçlü ve sürekli olması için, sonraları Almanya'da uzun çalışmalar yapılmıştır. Özellikle bugün radyo-televizyon gibi çeşitli yayın araçlarının endüstrisini kurmuş olan AEG, Siemens-Halske, Telefunken gibi firmalar bu konuda çalışmalarda bulunmuşlardır.[10]

Radyo teknik buluşunun ilk kez iletişim aracı olarak kullanılması önce gemiden gemiye, sonraları ise gemiden karaya olmuştur. Daha sonraları ise bu teknik buluş "radyo telsizi", çeşitli haberleşmelerde kullanılmaya başlanmıştır. A.B.D. de bu aracın hızla yayılması, konuyu düzenleyici yasaların çıkarılmasını gerektirmiş, 1910 yılında "Telsiz Gemi Yasası" çıkarılarak radyo telsizi ile yapılan haberleşmeye düzenleyici kayıtlamalar getirilmiştir. Avrupa'da ise, ilk düzenli telsiz kullanımı 1914 yılında Almanya'da gerçekleştirildi.

Radyonun kitle iletişim aracı olarak sürekli kullanılması, kamuya seslenen söz ve müzik yayınlarını yapması ise 1920 lerden sonra

---

[9] 1912 yılında batan "Titanic" transatlantiğinden radyo haberleşmesi ile 705 kişi kurtulmuştur.

[10] George A. CODDING (Jr), **"La Radiodiffiusion dans la Monde"**, UNESCO, 1969, sh. 12-18.

olmuştur. Ancak, bu tarihten önce, örneğin A.B.D.'de *De Forest* bir çok kez kısa süreli yayınlar yapmıştır. Bunlardan en önemlisi tenor Caruzo'nun New York Metropolitan Operasında verdiği konserin naklen verilmesidir. De Forest 1916 yılında Bronx'da (New York) kurduğu deneme radyo istasyonunda sürekli olmayan haberler, örneğin A.B.D. Başkanlık seçimi ile ilgili haberler vermekte idi.[11] 1917 yılında bu tip deneme yayınları Almanya'da da yapıldı. Cephede bulunan askerlere radyo yolu ile müzik yayınları bu denemelerde verildi.

Sürekli ilk radyo vericisi 2 Kasım 1920 de A.B.D. de çalışmaya başlamıştır. Pittsburg'da *KDKA* adlı bir istasyonda seçim haberleri ile başlıyan bu yayını 500-2000 arasında değişen dinleyici izlemiştir. Yayınlarını akşam saatlerinde yapan bu ilk radyo istasyonu 2 yıldan fazla bir süre haber, müzik, spora yer veren programlar yayınlamıştır. 1921 yılında A.B.D. düzenli yayın yapan istasyonların sayısı 4'e, 1922 Mayısında ise hızla artarak 29'a yükselmiş, aynı yılın Aralık ayında ise bu sayı 392'ye ulaşmıştır. Aynı yıl, ilk tecimsel yayın WEAF'de başlamıştır.

Diğer ülkelerde de düzenli yayınlar gecikmemiş; 1922 yılında İngiltere'de, Fransa'da, Sovyetler Birliği'nde, 1923 yılında ise Almanya'da radyo yayınları başlamış, sonra sırasıyla 1927 yılına kadar Arjantin, Avusturalya, İtalya, Japonya, Norveç, Yeni Zelanda, Hollanda, İsveç, İsviçre, Çekoslovakya, Güney Afrika Birliği gibi ülkelerde radyo yayınları başlamıştır.[12]

Tekniğin bu son buluşu ile kişinin haber alma, eğlenme, hatta eğitim ve kültür alma için evinden dışarı çıkması, bu hizmetlerin bulunduğu yere gitme zorunluluğu ortadan kalkıyor; evine koyduğu bir radyo alıcısı ile bu tür hizmetlerden yararlanması gerçekleşiyordu.

Ancak, radyonun kitlesel haberleşme aracı olarak yayına başladığı ilk yıllar, günümüzdeki gelişmiş durumundan çok uzaktı. Doğal olan bu durumda, ilk kez elektronik yol ile ve alışılagelmişin dışında bir biçim ve yöntem ile topluma ulaşılmaya çalışılmakta; radyo yayınlarında yer alan her şey, tür ve biçim yeni bulunarak ilk kez uygulanmakta idi. Bu bakımdan ilk yayınlarda, yayın türleri çok sınırlı olup, yayınlar daha çok haber ve müzik türlerinden oluşuyordu. Zamanla, bu konuda yetenekli elemanın yetişmesi, yeni program

[11] y.a.g.e., sh. 18.
[12] y.a.g.e., sh. 20.

kalıplarının ve türlerinin bulunmasına ve yayınlarda yer almasına neden olmuştur. Özellikle, özel girişim elinde bulunan radyo yayınlarında bu gelişim daha hızlı olmuş, daha sonraki bölümlerde görüleceği üzere, daha çok izleyici çekmek amacı ile yeni yeni yöntemler uygulanmış, programlar yapılmıştır. Örneğin, ünlü oyuncu ve sunucularla, toplumun başka yollarla yakından tanıdığı kişilerle program ve showların yapılması bu gelişmelerden biridir. Özel girişim elinde bulunmayan radyo yayınlarında ise, haber ve eğlence yanında radyonun eğitsel ve kültür vermedeki önemi ve etkisi de anlaşıldığından radyo yayınlarında da bu tür programlara yer verilmiştir. Zamanla radyo yayınları bu ülkelerde haber yanında eğitim ve kültür veren bir kitle haberleşme aracı durumuna gelmiştir.

Radyo yayınlarında program yanında teknik gelişmeler de olmuş özellikle, radyo verici gücünün hızla artarak, hem tüm dünyaya yayılması hem de ülkelerin tümüne yayılması gerçekleşmiştir. İlk yayınından kısa bir süre sonra, 1930 larda Asya ve Afrika'nın kimi ülkeleri dışında hemen hemen her kıtada radyo istasyonları kurulmuştur. Ülke içlerinde ise, özellikle gelişmiş endüstriyel ülkeler yayın şebekelerini kurmuşlar, bağlantı (radyolink) istasyonla daha çok radyo dalgaları aracılığı ile belirli bir yerden yapılan yayınlar ülkenin her tarafına götürülmeye çalışılmıştır. Bu tür yayının ilki 1922 yılında New York ile Chicago arasında yapılmış ve bir futbol karşılaşması verilmiştir. İngiltere'de BBC, Fransa'da ORTF, Amerika Birleşik Devletlerin'de A.B.C., N.B.C., C.B.S., Japonya'da NHK, Kanada'da CBC, Avusturalya'da A.B.C. gibi şebeke radyo yayınları meydana gelmiştir.

Radyo yayınlarının hızlı yayılışı, izleyici kitlesinin de artmasına neden olmuş; ayrıca alıcıların transistörlü, taşınabilir, küçük olarak yapılması da izleyici kitlenin çoğalmasına neden olmuştur.

Radyo tekniğindeki ses bandındaki gelişmeler; daha net bir ses alınmasına neden olan FM bandının bulunuşu, 1955'lerde stereo yayınların özellikle müzik yayınlarında kullanışı, radyonun gelişmesinde başlıca adımlar olarak alınmaktadır.

B) Televizyonun Tarihsel Gelişimi :

Televizyonun toplum yararına sunuluşu yani kitle iletişim aracı olarak kullanılmaya başlanması herne kadar radyodan 15-20 yıl kadar sonra olmuşsa da bu konudaki çalışmalar çok daha eskiye uzanmaktadır. Görüntüyü aktarmak için yapılan ilk çalışmalar, radyoda olduğu gibi, yine Avrupalı bilim adamlarınca yapılmıştır. An-

cak yapılan deneme ve buluşların radyoya göre daha karmaşık olduğunu, daha yavaş ilerlediğini belirtmek gerekir.

1 — İlk Denemeler:[13]

Radyoda olduğu gibi televizyonun bulunuşunda da bir çok kişinin, ilim adamının rolü olmuştur. Değişik zaman ve yerlerde yapılan buluşlar sonucu televizyon tekniği bugünkü durumuna gelmiştir. Bir ilim adamının kuramsal olarak ortaya attığı bir buluş diğeri tarafından kanıtlanmış, aynı buluş değişik ülkelerde farklı kişilerce yapılmıştır. Televizyonun görüntüsel niteliğinden ötürü daha karmaşık bir tekniğe sahip oluşu, bu buluşların radyoya göre daha yavaş gelişmesine neden olmuştur.

Televizyonun bulunuşuna gerek yayın olarak ses ve görüntünün aktarılmasına, gerekse bunu alacak özel araçların (televizyon alıcılarının) yapılmasına emeği geçen kişiler radyoya göre sayıca fazladır. Ancak, televizyon tarihine geçmiş belli başlı kişiler olarak *May, Nipkow, Jenkins, Baird, Farnsworth, Zworykin* gibi adlar verilebilir.

Televizyon ile ilgili olarak ilk teknik buluş Irlanda'lı bir telgrafçı olan *Andrew May* tarafından 1873 yılında yapılmıştır. May, ışık dalgalarının elektrik akımına çevrilebildiğini ve selenium adlı kimyasal maddenin elektriğe karşı dirençli olduğunu ve bu direncin güneş ışınında daha da azaldığını buldu. May'ın bu buluşundan on yıl kadar sonra bir Alman bilim adamı *Paul Nipkow*, bir resmi dönerken tarayabilen bir araç geliştirdi. "Döner disk" adı ile anılan bu aracın içinde kenarlardan başlayarak helozonik şekilde yerleştirilen karedelikler, küçük bir delikten geçirilerek verilen elektrik ışınları ile baştan başlayarak dönerek taranmakta ve bu taranan yerler ışık ve gölge olarak bir diğer yerde görüntü olarak elde edilmekte idi. Bu araç görüntüyü başka yere aktaran ilk araç olması bakımından önemli bir buluştur. Daha sonraki bu konuda yapılan çalışmalar bu döner diskin geliştirilmiş şekillerinden başka bir şey değildir. Nipkow'un bu buluşuna benzer bir başka çalışma da *Lazarre Weiller* tarafından 1899 yılında denenmiştir.

---

[13] Bu konudaki geniş bilgi için bakınız:
Robert HILLIARD, **"Understanding Television"**, A Communication Book, Hasting House, U.S.A., 1969, sh. 13-17.
PHILIPS-GROGAN-RYAN, **"An Introduction to Radio and Television"**, New York, 1954, sh. 20-25.
"Encyclopedia Britanica", Vol. 21 1969, sh. 794-812.
"The American Peoples Encyclopedia" Vol. 18, 1968, sh. 39-43.
Mahmut Tali ÖNGÖREN, **"Televizyon Klavuzu"**, Milliyet Yayınları Bilim Kitaplığı 4, İstanbul, 1972.

Nipkow'un daha sonraları mekanik tarama olarak adlandırılacak olan bu buluşu, 1920'lerden sonra bilginlerce uygulama alanına konuldu. 1923 yılında Amerikalı *Jenkins*, 1925 de ise İngiliz *Logie Baird*, Nipkow'un döner diskini kullanarak ilk deneme yayınlarını yaptılar. Ancak, alınan sonuçlar belli belirsiz kaba çizgilerden ileri gitmiyordu. Yapılan denemelerde saniyede 20 resim 60 - 120 çizgi ile taranmıştı. 1936 yılında ise Baird saniyede 24 resim ve 240 çizgi ile yaptığı denemede daha net bir görüntü elde etti. Baird'in bu buluşu İngiliz televizyon yayınlarında başlangıçta kullanılan mekanik tarama sisteminin temeli olmuştur.

Nipkow'un döner diskinin geliştirilmesi ile ortaya çıkan bu televizyon yayınları yanında, görüntünün çok net elde edilememesinden ötürü bilginler, fizikçiler görüntünün net olarak aktarılmasını sağlayan bir başka teknik konusunda araştırmalar yapmakta idiler. Bu tekniğin aslı ise, görüntüyü elektronik yöntemlerle tarayarak vermek idi. Konu ile ilk olarak ilgilenenlerin başında Hertz gelmekte ise de, önemli buluşların, denemelerin 1907 yılında İngiliz *Alan Campbell Swinton* ile Rus bilgini olan *Boris Rosing* tarafından ayrı ayrı yapıldığını belirtmek gerekir. Elektrik mühendisi olan Swinton ile Rosing yaptıkları denemelerde katod ışınlarından (cathod ray) görüntü aktarmada yararlanılabileceğini, elektronların boşlukta yer değiştirirken televizyon sinyallerini göndermede ve bu sinyallerin alıcı tarafından alınmasında kullanılabileceğini kanıtladılar. 1911 yılında ise Campbell, buluşunda bir adım daha atarak, televizyon kamerası için gerekli olan mozaik (mosaic) adlı bir aracın ışık enerjisini elektrik enerjisine çevirebileceğini buldu. Görüntünün elektronik olarak nakledilmesini amaçlıyan bu çalışmalar uygulama alanına Rosing'in öğrencisi *Vladimir Zworykin* tarafından 1923 yılında yaptığı deneyimlerle kondu. Amerika Birleşik Devletlerinde denemelerini yapan bu Rus bilgini, İkenoskop (icenoscope) adı verdiği ve elektronik taramada kullanılan aracı geliştirerek ilk elektronik tarama ile görüntü yayınını gerçekleştirdi.[14] Bu araç ile eşyalar satır satır çok çabuk olarak taranıyor ve insan gözünde sürekli bir resim geçiyor hissi veriliyordu. Elektrik dalgaları ile yapılan bu deneyimler sonucunda televizyonun kamu yararına kullanılacağı umudu kuvvetlendi. Westing House Firması adına deneylerini sürdürerek bu buluşunun patentini alan Zworykin, henüz buluşunun ticaret yaşamına girecek kadar gelişmediğini biliyordu. Teknik, bu günkü tarama tekniğinin aslı olmakla birlikte çok ilkel idi. 1928 yılında

[14] Elektronik yolla ilk görüntü yayım, New York'dan Filadelfia'ya gönderilmekle yapıldı.

NBC yayın örgütü bir kıyıdan diğer kıyıya yayını gerçekleştirdi ve aynı yıl Londra'dan verilen bir görüntü New York'dan izlendi.

Elektronik taramada gelişme, 1930 yılında *Philo Farnsworth*'un denemeleri ile olmuştur. Farnsworth, verici ile alıcı arasında etkili bir senkronizasyon (aynılık) olması üzerinde durdu. Böylece vericiden verilen görüntü sinyallerinin elektromanyetik dalgalar aracılığı ile alıcılarda daha net bir biçimde izlenme olanağı elde edilmiş oluyordu. 1931 yılında ilk kez bu teknikle çalışan alıcıların yapımına başlanıldı. 1932 yılında ise radyo ve televizyon frekanslarının aynı olmasının televizyon yayınlarını etkilediği görüldüğünden VHF (Very High Frequency - Çok Yüksek Frekans)'e geçildi. Daha sonraki yıllarda ise görüntü bandı yanında ses bandında da gelişmeler oldu. Amerikalı Edwin Armstrong 1935 yılında FM (Frequence Modulation)i ses bandı olarak geliştirdi, ve ilk FM istasyon yayını başladı.

2 — *İlk Yayınlar :*

Yapılan bu denemelerden sonra elektronik tarama tekniğini kullanarak yapılan ilk düzenli televizyon yayını 1936 yılında İngiltere'de başladı. Londra'da Alexandra Palace'de kurulan televizyon stüdyosundan yapılan bu ilk yayın büyük ilgi uyandırdı. Ancak yapılan yayınlar, alıcı sayısının az oluşundan ötürü geniş bir seyirci tarafından izlenemedi. İngiltere'de başlayan bu yayın 1939 yılına, II. Dünya Savaşının çıkışına kadar sürdü. Savaş nedeni ile yayınlara ara verildi. 1945 de yeniden başladı. Ancak bu kez, aradan geçen sürede televizyon yayınları gerek kapsama alanı, gerek izleyici sayısı ve gerekse programların niteliği bakımından büyük gelişme göstermiştir.

İngiltere'den sonra televizyon yayınlarını başlatan ikinci ülke A.B.D.'dir. Herne kadar deneysel yayınlara RCA 1936 yılında başlamışsa da, resmi nitelikte ilk kez yayın 1939 yılında New York'da yapılmakta olan Dünya Fuarından izlenimlerle verilmiştir. 1941 yılında ise yayınlarda reklâma yer verilmeye başlanmıştır. Bundan ötürü bazı kaynaklar, A.B.D.'de televizyonların asıl yayına başlama tarihi olarak 1941 yılını almaktadırlar.[15]

Düzenli televizyon yayınlarını başlatan üçüncü ülke Sovyetler Birliği'dir. Gerek mekanik, gerekse elektronik tarama ile denemeler

---

[15] A.B.D. de yayınların düzenlenmesi ile ilgili kurum olan FCC (Federal Communicatin Commission - Federal İletişim Komisyonu) 1941 yılında tecimsel yayınlara izin verdi ve beş televizyon kanalını tecimsel olmayan yayınlara ayırdı.

sırasında bu teknik buluşlara katılan Sovyetler Birliği'nde ilk düzenli yayın 1939 yılında başlamış, 30 dakika ve yavaş hareketli olan ilk yayın ancak 100 kadar alıcıdan izlenebilmiştir. II. Dünya Savaşı, diğer ülkelerde olduğu gibi Sovyetler Birliği'nde de televizyon yayınlarını durdurmuş, savaş sonrası yeniden başlamıştır.[16]

Almanya ve Fransa da televizyon yayınının öncüleri arasındadır. 1938 de her iki ülke deneme yayınlarına başlamışlardır. Japonya II. Dünya Savaşının ağır yükü nedeni ile yayınlarına ancak 1953 yılında başlayabilmiştir. Latin ve Orta Amerika ülkelerinden olan Meksika ve Brezilya da 1950 yılında televizyon yayınlarına başlamıştır. Çin'de televizyon yayınları ise, 1958 de ilk olarak Pekin'de başlamıştır. 1960 yılında bu istasyonların sayısı 12'ye çıkmış, 1960 yılındaki Çin-Sovyet anlaşmazlığı, bu konuda Sovyetler Birliği'nin yardımlarının kesilmesine neden olmuş ve televizyonun gelişmesi büyük ölçüde durmuştur. 1967-69 Çin Kültür Devrimi de bu gelişmeyi etkilemiş, ancak son on yıllık bir zaman içerisinde büyük kentlerde televizyon yayınları izlenmeye başlamıştır.[17] Televizyonun diğer kitle iletişim araçlarına göre işitme ve görme gibi iki duyuya seslenmesinin kitleleri çekmesi, bu aracın kısa zamanda diğer ülkelerde hızla yayılmasını sağlamıştır. Bugün televizyona sahip olmayan ülkelerin sayısı çok azdır.[18]

3 — Tarama Sistemleri :

Televizyonun teknik gelişimi sırasında çeşitli kişilerin deneylerini sürdürmeleri, bu konuda farklı tarama sistemlerinin doğmasına neden olmuştur. Tarama deyiminin teknik anlamı; bir resmi, görüntüyü elektronik olarak enine bir uçdan diğer uca sık satırlarla-çizgilerle gidip gelmedir. Bu çok hızlı gidiş-geliş sırasında görüntüdeki açık ve koyu renkler farklılığı ile farklı yansıma olmakta ve elektronik olarak alıcıda bu farklı ışınlar tekrar görüntü durumuna gelmektedir. Normal bir göz ile izlenebilmesi için saniyede 50 resimin yukarıda sözü edilen biçimde, taranması gerekmektedir. Çeşitli ülkeler tarama sırasında çizgi sayısını değişik olarak kullanmaktadırlar. Amerika ile Avrupa arasında tarama sayısı farklı olabildiği gibi, Avrupa ülkeleri arasında da farklı tarama sayısı kullanılmaktadır.

---

16 Mark HOPKINS, "Mass Media in Soviet Union" Pegasus, New York, 1970, sh. 236-264.

17 John HOWKINS, "The Media in China", EBI (Educational Broadcasting International), June, 1980, sh. 58-60.

18 UNESCO 1978-1979 İstatistik yıllığına göre 51 ülke ve toplulukta televizyon yayını yoktur. Bunların çoğu Afrika, Okyanusya ve Asya'dadır.

İngiliz Baird'in net olmayan görüntü elde ettiği deneylerinde kullandığı tarama sistemi 240 satırlı-çizgili idi. Zworykin ise 500 çizgili taramayı denemişti. Marconi 1936 da yaptığı deneylerinde önce 450 çizgiyi, sonrada 405 li tarama sistemini kullanmıştır. Aynı yıllarda ise Fransa'da 1000 çizgili tarama denenmekte idi. A.B.D. de ise ilk yayınlar 441 çizgi ile yapılmıştır.

Yapılan bu tür denemeler sonucu, bugün dünyada şu dört küme tarama sistemi kullanılmaktadır. Bir başka deyişle, en iyi elektronik görüntüler bu sistemlerle alınmaktadır.

405 Çizgi İngiliz Sistemi

525 Çizgi Amerikan Sistemi

625 Çizgi Avrupa Sistemi

819 Çizgi Fransız Sistemi

Bugün, genel olarak, Avrupa ülkeleri, Fransa ve İngiltere dışında televizyon yayınlarında 625 satırlı-çizgili tarama sistemlerini kullanmaktadırlar. Fransa 819 çizgili tarama, İngiltere ise 405 çizgili tarama ile yayın yapmaktadırlar. Ancak, bu iki ülkede farklı sistemlerin kullanılması, gerek yayınların belirli alıcılardan izlenmesi zorunluluğunu doğurmakta, gerekse, daha sonra görülecek olan, programların yayın birlikleri içerisinde alış-veriş şeklinde bir akış içerisinde olmasına bu sistemler zorluk çıkarmaktadır. Bunun için gerek Fransa, gerekse İngiltere değişik kanallardaki televizyon yayınlarında Avrupa tarama sistemi olarak kabul edilen 625 satırlı-çizgili taramayı uygulamaktadırlar.[19] 625 li sistem, Avrupa ülkelerinden başka, gerek şu anda, gerekse eski yıllarda Avrupa ülkelerinin etkisinde kalan, sıkı tecimsel, siyasal, ekonomik ilişkiler içerisinde bulunan Afrika, Asya ve Orta Doğu ülkelerinin bazılarında da uygulanmaktadır.

Amerikan sistemi olarak anılan 525 çizgili tarama sistemi ise, adından da anlaşılacağı üzere başta A.B.D. de olmak üzere diğer orta

---

[19] İngiltere televizyon yayınlarını 405 çizgili tarama sistemi ile uzun süre sürdürdükten sonra, son yıllarda 625 Avrupa sistemine geçmek için, yayınların önemli bir kısmını 625 ile yapmaya başlamıştır. BBC I siyah-beyaz olarak 405 çizgili tarama sistemle yayın yapmakta, daha çok kültür ve eğitime yer veren BBC 2 televizyonu ise 625 satırlı tarama ile renkli yayın yapmaktadır. Özel girişimin elinde bulunan ITV (Independent Television) ise yayınlarını renkli olarak 625 çizgili tarama ile yürütmektedir.

ve Güney Amerika ülkelerinde kullanılmaktadır. Bu arada II. Dünya savaşından sonra A.B.D. ile sıkı ilişkiler içerisinde bulunan Japonya'da da bu sistem kullanılmaktadır. Ayrıca, yine A.B.D. nin ekonomik etkisinde bulunan bazı Asya, Okyanusya kıtalarındaki ülkeler de bu sistemle yayın yapmaktadırlar.

4 — Renkli Televizyon

Televizyonun teknik gelişimini incelerken, teknik yönden bir gelişim olan "Renkli Televizyon" olgusunu da incelemek gerekir. Ülkemizde henüz bu tür yayınların başlamamasına (1980 yılı durumu) karşılık, pek çok dünya ülkesinde renkli televizyon yayınlarının olması bu konuda bilgi sahibi olunmasını zorunlu kılmaktadır.

Renkli televizyon ile ilgili çalışmalar, Nipkow'un döner diskinin siyah-beyaz olarak çalışması ile ilgili deneyimler sırasında ilk kez görülmüştür. İngiliz Baird 1928 deki deneyimlerinde üç farklı karedelik kullanarak kırmızı, mavi ve yeşil üç ana renkte ilk renkli görüntü deneyimini yapmıştır. Mekanik tarama yöntemi ile yapılan bu deneyimi, elektronik tarama yöntemi ile 1930 yılında A.B.D. de Bell Televizyon Örgütünce yapılan bir başka deneyim izlemiştir. Saniyede 18 resim ve 50 satırlı tarama ile yapılan bu deneyimlerde kaba görüntüler elde etmeden öteye gidilememiştir. Bu deneyimler 1940 yılına dek sürdürülmüş; özellikle A.B.D. de CBS, RCA ve COLOR TV. Inc. gibi kurumları yarı mekanik, yarı elektronik televizyon tarama yöntemlerini kullanarak denemeler yapmışlardır.

Renkli televizyon yayınlarının net olarak alınması 1950'lerden sonra olmuştur. CBS'in geliştirdiği sistemle renkli yayınlara tecimsel amaçla başlanmak istenmiş, ancak siyah-beyaz (monochrome) televizyon alıcılarında bu görüntü zig-zag biçiminde görüldüğünden fazla ilgi görmemiştir. Daha sonra alıcılarda yapılan değişikliklerle, renkli yayınların siyah-beyaz televizyon alıcılarında da izlenme olanağı yaratıldığından, 1954 yılında ilk tecimsel renkli televizyon yayını başlatılmıştır.

A.B.D. nin başlattığı bu yayınlar NTSC (National Television System Committee - Ulusal Televizyon Sistem Komitesi) sistemi olarak adlandırılmıştır. Bu sistem dünyada ilk renkli televizyon sistemi olarak alınabilir. Bu sistemin en önemli özelliği, siyah-beyaz alıcılardan renkli yayınların siyah-beyaz olarak izlenebilmesi, buna karşılık renkli televizyon alıcılardan da, özellikle başlangıç yıllarında, siyah-beyaz yayınların izlenebilmesi idi. Günümüzde, Amerikan sistemi olarak bilinen NTSC yanında SECAM ve PAL sistemleri vardır. Bu sistemlerden SECAM sistemi Fransız sistemi olarak bilinmekte-

dir ve ilk kez bu konudaki gösteriler 1958 yılında bir Fransız mühendisi olan Henri de France tarafından bulunmuştur. SECAM (Sequential Couleur a Mèmoire) sistemi önceleri Fransa'da başlamış, daha sonra Sovyetler Birliği ve diğer Sosyalist ülkeler tarafından renkli televizyon yayınlarında kullanılmaya başlanmıştır. Renkli televizyon sistemleri ile ilgili üçüncü sistem 1963 yılında Almanya'da Telefunken Şirketi adına çalışan W. Bruch adlı bir Alman mühendisince ortaya atılmıştır. PAL (Phase Alternation Line) sistemi bugün Fransa ve Sosyalist ülkeler dışındaki Avrupa devletlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Dünyadaki renkli televizyon yayınlarına kısaca değinmek gerekirse, A.B.D. deki 972 televizyon istasyonunun tümü renkli yayın yaparken, Afrika Kıtasında 234 televizyon istasyonunun ancak 29 u renkli televizyon yayını yapmaktadır ve renkli televizyon yayını yapan ülke sayısı 5'dir. Avrupa ülkelerinin tümünde renkli televizyon yayını başlamıştır. Ancak, bazı ülkelerde siyah-beyaz yayın yapan televizyon kanalları da vardır. Asya Kıtasında ise, bu konuda en ileri düzeyde olan ülke Japonya'dır ve 8205 televizyon istasyonun tümü renkli yayın yapmaktadır.

Bu arada üçüncü dünya ülkelerinden özellikle petrol üreten ülkelerde renkli televizyon yayınlarının başladığını ve yayınlarının önemli bir kısmını renkli program üretiminde bulunan batılı ülkelerden aldıklarını da eklemek gerekir.[20]

III — SES VE GÖRÜNTÜNÜN YAYILMASI (PROPAGASYON).[21]

A. Radyoda Yayın

Radyo ve televizyon mesajlarının ses ve görüntü olarak yapıldığı, verildiği yerden alıcıya kadar ulaşmasına 'yayın' denilmektedir. Bu yayılma iki yolla olmaktadır :

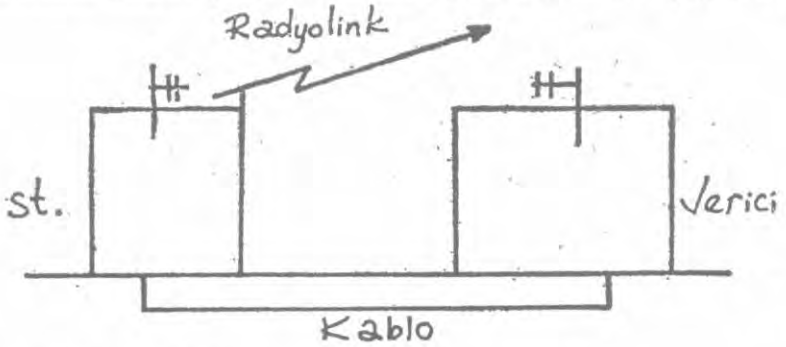
20 Renkli televizyon yayınları ilgil iolarak şu kaynaklara bakılabilir : Mahmut Tali ÖNGÖREN, "Renkli Televizyon", **Elektrik Mühendisliği**, TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yayın Organı, sayı : 217, Ocak 1975, sh. 19-22. Aynı derginin sayı : 246-247 Haziran-Temmuz 1977 sayısı, Sayısal bilgiler için, **"UNESCO Statical Yearbook, 1978-1979"**, UNESCO Paris, 1980. Türkiye'deki renkli televizyon yayınları ile ilgili olarak, Ahmet KILIÇBAY, **"Türkiye'de Siyah-Beyaz Televizyon Yayınından Renkli Yayına Geçiş Konusu Üzerinde Sosyo-Ekonomik bir Araştırma", TRT, Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müdürlüğü :, 85, 1977.**

21 Yalçın ERTEM, **"BYYO 3. Sınıf Radyo - Televizyon Bölümü Konferans Notları, 1972-73"** ve Mahmut Tali ÖNGÖREN, **"Televizyon....."** y.g.e., sh. 108-114.

a) Tel (Kablo) ile

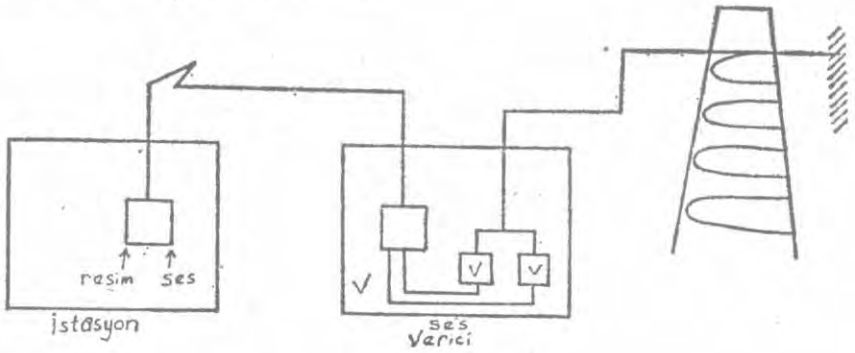
b) Radyo-link ya da 'kısa dalga radyo dalgaları' ile

Tel (Kablo) ile yayılma, stüdyo ile verici istasyon arasında program naklinin kablolarla yapılmasıdır. Güvenli, ancak eski bir sistem olduğundan, günümüzde yeni istasyonların yayınlarında kullanılmamaktadır. Radyolink ile yayılma ise, yayının verici istasyona naklinin radyo dalgaları aracılığı ile yapılmasıdır. Bunun için küçük güçlü verici ve alıcı gereklidir. Ses niteliğinin bozulmaması için radyo-link frekans modülasyonu yapılır. Radyo-link verici stüdyoda, alıcı ise verici istasyonda bulunur. Verici gücü 10-30 watt dolayında olup, alıcının sinyal çıkışı verici istasyonun girişine bağlanır.

B. Televizyonda Yayın

Televizyonda propagasyon, görüntü unsurunun oluşundan ötürü daha değişik biçimde olur. Televizyon stüdyolarında kamera ve mikrofon aracılığı ile ayrı ayrı alınan görüntü ve ses ayrı televizyon linki denilen küçük güçlü vericilerle verici istasyonuna ulaşır. Link aracılığı ile vericiye ulaşan yayında ses ve görüntü için ayrı kanallar kullanılır. Evlerdeki televizyon alıcısı ise aldığı sinyallerdeki görüntü ve ses sinyallerini ayırır; bunlar hoparlör ve resim tüpünde sonuçlanan iki ayrı yol izlerler.

Radyolink ya da kablo aracılığı ile verici istasyona nakledilen şey sesin elektrik titreşimleri haline dönüştürülmüş şeklidir. Radyo ve televizyon yayını izleyenin alıcısına elektromanyetik dalga olarak ulaşır. Verici ve verici dışına bağlı anten elektromanyetik dalgaların yayınlanmasını sağlar. İzleyicilerin dağınık olması nedeni ile verici gücü büyük olur. Ancak sesin elektriki dalga haline dönüşmüş şekli elektromanyetik dalga halinde yayılmasına uygun değildir. Bunu yüksek frekanslı bir taşıyıcıya modüle etmek gerekir. Modüle edilen yüksek frekanslı bu dalgaya "taşıyıcı dalga" denir ve yayılmak istenen sinyali taşır. Alıcıya ulaştıktan sonra rolü biter; asıl istenen işaret süzülüp ayrılır.

Radyo için sesi ileten bir taşıyıcı dalga gerekirken, televizyon için ses ve görüntü ikilisinden ötürü, ses ve görüntünün yüklendiği iki ayrı dalgaya gereksinme vardır. Radyo ve televizyonda ses ve görüntüyü ileten elektromanyetik dalgaların özelliği farklı uzunlukta olmalarıdır. Dalgalar, genel olarak uzun, orta ve kısa dalgalar ve frekans modülasyon olarak gruplara ayrılırlar. Elektromanyetik dalgalar vericinin gücü ile orantılı olarak çevreye yayılırlar. Eğer verici gücü fazla ise dalga uzunluğu da fazladır. Radyo yayınlarında bu dalga uzunluklarının yerine ve gereksinmeye göre hepsi de kullanılabilir. Televizyon yayınlarında ise, yalnızca çok kısa dalga uzunlukları kullanılır. Her dalganın saniyede belli bir titreşimi, devri vardır. *'Frekans'* olarak adlandırılan bu hız, her dalgada farklıdır. Dalga uzunluğu ise frekans sayısı ile ters orantılıdır. Bir başka deyişle, uzun dalgalarda, bandlardaki frekans sayısı az, kısa, çok kısa bandlardaki frekans sayısı fazladır. Genel olarak yüksek frekanslı bandlar, dalgalar radyo ve televizyon yayınları için ayrılmışlardır. Özellikle televizyon yayınları çok yüksek frekansa gereksinme gösterdiğinden çok yüksek frekanslar televizyon yayınlarında kullanılmaktadır. En iyi ses yayınları yüksek frekansla yapılan yayınlardan elde edilmektedir.[22]

C. *AM (Amplitude Modulation) ve FM (Frequency Modulation) Radyo Yayınları*

Gerek AM (amplitude modulation) gerekse FM (frequency modulation) radyo yayınlarının yer aldığı dalga boylarıdır. Radyo dal-

---

[22] Dalgaların uzunlukları şöyledir:
155-260 KHz. bandı: Uzun dalga (genlik modülasyonlu)
525-160 KHz. bandı: Orta dalga (radyo yayın bandları)
7-21 MHz. bandı: Kısa dalga
88-105 MHz. bantı: Frekans Modülasyonlu yayın bandı.

galarındaki frekansların sıklığı o bandın, dalganın AM ya da FM olmasını belirler.

Bu dalga boylarının özelliği kısaca şöyle tanımlanabilir: AM (amplitude modulation) sesi aktarırken taşıyıcı dalganın yoğunluğunu, gücünü yükseltip alçaltabilir. FM dalgada ise dalganın yoğunluğu aynı kalır, ancak, frekansı, dalganın uzunluğu değişir. FM istasyonda AM'in yayımladığı işaretlerden daha çok frekans ve daha kısa dalga boyu yayımlar. FM istasyonlar işaretlerini ancak gözle görülebilen doğru (direkt) çizgi ile yayımlarlar ya da antenin gördüğü 30 millik bir yatay uzaklıkta gönderirler. Bunun için de FM istasyonlarının anten kuleleri olanak ölçüsünde yüksek yapılırlar. Dağlar, yüksek binalar hatta ağaçlar bile FM yayınını engelleyebilirler. Bunun için FM istasyonlarının anten biçimleri yayınım sahası ve sesin nitelikli olması yönünden önemlidir. FM yayınları gündüz ve gece yayınımdan etkilenmezler, çünkü doğru (direkt) dalga ise yayınım yapmaktadırlar. FM bandında çok daha nitelikli sesler için çok yüksek frekanslı (VHF-Very High Frequency) elektromanyetik boşluk ayrılmaktadır.[23]

D. Yayınım (Propagasyon)

Elektromanyetik dalganın yayınımı üç biçimde olmaktadır:

1 — Direkt dalga: Alıcı antenin verici antenini doğrudan doğruya görmesi durumunda alıcının aldığı yayınım şeklidir. FM ve televizyon bu şekilde yayılır.

2 — Yer dalgası: Yeryüzünü ve engebelerini izleyerek yayılan dalgadır.

(Dipnotu 22'nin devamı)
Frekansların çeşitleri ve simgeleri şöyledir:
Alçak Frekans (Low Frequency): LF
Orta Frekans (Middle Frequency): MF
Yüksek Frekans (High Frequency): HF
Çok yüksek Frekans (Very High Frequency): VHF
Ultra yüksek Frekans (Ultra High Frequency): UHF
Bu frekanslardan VHF ile UHF frekanslarının dalga uzunlukları çok kısa olup, VHF metre ile 1-6 metre uzunlukta, UHF ise cm. ile ölçülür. Türkiye'de UHF dışındaki diğer frekansların tümü kullanılmaktadır.

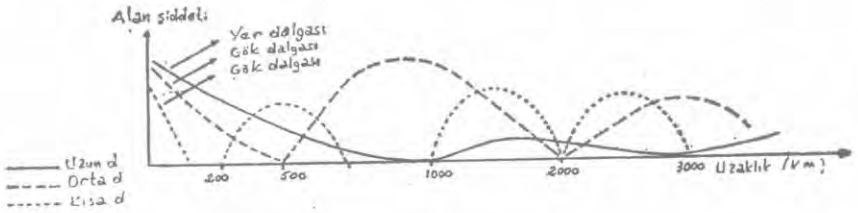
[23] ABD'de 100 FM kanalından 88-105 MHz. (Megahertz) olan frekanslar VHF'e ayrılmıştır. Bunlardan da ilk 20 kanal (88-92) arası) eğitsel FM kanalı, geri kalan kanallar ise tecimsel FM istasyonları olarak ayrılmıştır. Bu konuda geniş bilgi için baknz. Robert HILLIARD, "**Radio Broadcasting**", (An Introduction to the Sound Medium), A Communication Art Book, New York, 1974.

Bu dalga ile uzun dalga frekanslarında uzak yerlere, orta dalga frekanslarında daha kısa yerlere, kısa dalgada ise çok kısa yerlere ulaşılabilir.

3 — Gök dalgası: Atmosferin üst tabakalarından yansıyarak tekrar yeryüzüne düşen dalgadır. Yansıma iyonosferden olur.[24]

Uzun dalga iyonosferden pek az yansıdığı halde, orta dalga geceleri iyi yansır, gündüzleri ise alt tabakalarda yutulur. Kısa dalga gece ve gündüz iyi yansır ve çok uzak yerlere gider. FM: yansımaz (30 MHz ten yukarı frekanslar yansımaz).

Bu yayınımın özellikleri dalga boylarına göre şöyle gösterilebilinir. Yatay eksen Km. cinsinden dalganın dinlenebildiği uzaklığı, düşey eksen bu uzaklıklara dalganın şiddetini göstermektedir.

Grafik, muhtelif dalgalarda yayının uzandığı uzaklığı göstermektedir. Kısa dalgalar iyonosferden yansıdıktan sonra yerden de yine yansırlar. Böylece ardarda yansımalarla yayın çok uzaklıklara ulaşır.

Grafikteki şiddet değerleri vericinin gücü ile orantılıdır. Bir radyo ya da televizyon verici yayınının yayın bölgesindeki bir yerde elde ettiği şiddete ise "Alan Şiddeti" denir.

Yansıyan ve dağılan dalgalar nedeni ile verici istasyonunu görmeyen yerlerde de televizyon yayınları izlenebilir. Ancak, dalgalar yansıma ve dağılma olaylarından ötürü çok zayıftır. Televizyon propagasyonunda direkt dalgadan farklı bir durum, yaz aylarında

---

[24] **İyonosfer**: Atmosferin üst tabakalarını oluşturan moleküller, güneşden gelen ve yüksek enerji taşıyan ultra viyole ışınlarının çarpmasıyla iyonlaşır. Atomlara çarpan bu ışınlar elektronu çekirdeğinden ayırırlar. Elektronlar negatif yüklü iyonlardır. Böylece teşekkül eden iyonosfer, güneşi direkt gördüğü için gündüzleri kalınlaşır ve yeryüzüne yaklaşır. Geceleri ise bu tabakalar yükselir ve atmosferin yalnız üst kısmında kalır. Böylece yükseklik yeryüzünden 100-400 km. arasında olur.

iyonosferden olan yansımadır. Bu olay ancak 1 nci Televizyon frekansların da yansımasına uygun olabilir. Örneğin, kuzey yarı kürede güneşin ekinosa (dönenceye) ulaştığı Mayıs sonu-Haziran aylarında öğle ve öğleden sonraki saatlerde bu yansıma mümkün olmaktadır. Bu "tesadüfi dalga" çok uzak yerlere gidebilir. Söz gelimi, Ankara'dan Avusturya ve Orta Avrupa ülkelerinin yayınlarını almak olasılığı vardır.

Televizyonda kullanılan frekanslar yüksek olduğundan dalgalar iyonosferden yansımazlar. Televizyonda propagasyon direkt dalgalar aracılığı ile olur. Yani Televizyonda yer dalgası ve gök dalgası bazı istisnalar dışında pratik olarak yok denilebilir. Televizyonda propagasyon direkt dalgalar vasıtasıyla olduğundan bir Televizyon istasyonun alanı vericiden görülen alana çok yakındır. Daha fazla alanın görülmesi için de Televizyon verici istasyonları yüksek tepede kurulur. Televizyon propagasyonunda direkt dalga asıl olmakla birlikte tepeden ve binalardan yansıyan ve dağılan dalgalar da vardır.

IV — RADYO VE TELEVİZYON İSTASYONLARININ GELİŞİMİ: SAYISAL DURUM :

Radyo ve televizyon yayınları başlangıçtan bu yana geçen 50 yıllık bir sürede, ilk günlerindekine göre bir çok yönlerden gelişme göstermiştir. Bu gelişme, verici istasyon güçlerinin artması, istasyon sayısının çoğalması, yayın gün ve saatlerinin artması, program türlerinin değişmesi gibi çeşitli yönlerde olduğu gibi buluşlara bağlı olarak teknik yönde de olmuştur. Ancak bu gelişmede, 1. Dünya Savaşı radyonun kamu yararına kullanımını geciktirmiş; II. Dünya Savaşı ise televizyonun gelişimini bir süre için önlemiş, yavaşlatmıştır. Özellikle, televizyon yayınlarına savaştan önce başlayan bazı ülkelerde yayınlar durmuş, diğer ülkelerde yayına geçilmesi, II. Dünya Savaşı nedeni ile gecikmiş ve ülkeler, özellikle savaşa katılanlar, endüstrilerini savaş endüstrisine çevirmişlerdir. Radyo yayınlarında ise yeni yatırımlar yapılamamış, radyo istasyonları da savaşta halkın moralini düzelten ya da bozan propaganda yayınları yapmışlardır.

A) Radyo Yayınlarının Gelişimi :

Radyo istasyonları, genellikle ilk yayına başladığı yıllarda özel girişim ya da yarı kamusal örgütlerce yönetilmişler; daha doğrusu devletler, hükümetler bu yeni iletişim aracına hemen el uzatmaktan çekinmişlerdir.

Radyo yayınlarını, gerek istasyon sayısı, gerekse verici güç ve gerekse programları yönünden kimi araştırıcılar üç devreye ayırırlar. Bu ayırıma göre,

a) XX. yüzyılın ilk yıllarından 1927 yılına kadar geçen telsiz telgraf devri Amatör radyoculuk çağı;

b) Olgunluk çağı; 1927-40 yıları arası

c) Radyofonik kültür çağı; II. Dünya Savaşının bitiminden sonra başlayan bu devreyi teknik gelişimler, iyi program yapımı ve televizyonla yarışma kapsar.[25]

Pradalie'nin yaptığı bu ayırım, radyonun gerçek anlamında kitle iletişim aracı olarak kullanılmadığı 1920 den öncesini dışarıda bırakarak, geçerli olarak alabiliriz. Çünkü, 1920 den önce radyo daha çok deniz haberleşmesinde ya da kişisel haberleşmelerde kullanılmakta idi. Buna, düzensiz yapılan bir kaç deneme yayınını da ekleyebiliriz. Gerçekten radyonun dünyada gelişimi yıllara göre üç, hatta dört devreye ayrılabilir.

a) 1922 *den 1927'ye Kadar Geçen Devre :*

Bu devrede radyo çeşitli ülkelerde yayınlara başladı ve ilk denemelerini tamamladı. 1927 yılında az sayıda Afrika ve Asya dışındaki ülkelerde radyo yayınları başlamıştı.

b) 1927 *den II. Dünya Savaşı Sonuna Kadar Geçen Devre :*

Bu dervede radyo yayınlarında her bakımdan gelişmeler oldu. Pradalie'nin "olgunluk çağı" olarak adlandırdığı bu devrede, savaşın etkisi ile radyo yayınlarından propaganda amacı ile yararlanıldı.

c) *II. Dünya Savaşından Sonra* (1945), 1960 Yılına Kadar Geçen *Devre :*

Bu devrede radyo yayınları yeni yayılmaya başlayan televizyon karşısında kendini yenilemeye çalışmış, izleyicisini kaptırmama savaşımını vermiştir.

d) 1960 *dan Zamanımıza Kadar Geçen Devre :*

Televizyonun altın çağını sürdüğü bu devrede artık radyo, gerek istasyon gücü, gerek alıcı sayısı, gerekse teknik gelişim etkisi ile (yayın konularının fazlalığı, stereo yayınlar, alıcıların taşınma kolaylığı ve ucuzluğu gibi) ailenin, daha doğrusu "evin" değil, kişinin dostu, arkadaşı durumuna gelmiş, bireyselleşmiştir.

---

25 Jean CAZENEUVE, **"Radyo ve Televizyon Sosyolojisi"**, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Ankara, 1967, sh. 35-36 (Çeviri-Çoğaltma).

Kuşkusuz, yapılan bu ayrımın her ülkede aynı anda başlayıp bittiğini ya da kesin çizgilerle birbirinden ayrıldığını söylemek hatalı olacaktır. Yukarıda belirtilen ayırım radyo yayınlarında öncülük yapan ülkelerde kalın hatları ile yapılan bir ayrımdır.

1 — Radyo Verici İstasyonları Sayısal Durumu :

Radyo yayınlarının gerek istasyon sayısı, gerek verici güç toplamları bakımından Kuzey Amerika —daha çok A.B.D.— ile Avrupa ülkelerinin önde gittiklerini belirtmek gerekir.

Yayınların düzenli olarak, oldukça geniş bir kitleye seslendiği yıl olarak kabul edilen 1922 yılında A.B.D.'de yayın yapan istasyon sayısı 30, güç toplamları ise çok az idi. 1925 yılında tüm dünyada radyo verici sayısı 600 iken, on yıl sonra 1935 yılında 1.300, 1950 yılında ise 10.000 vericiye ulaşmıştır. 1976-1977 yılı istatistiklerine göre dünyada toplam —S.S.C.B. ve Çin Halk Cumhuriyeti dışta olarak— 22 binden fazladır.

Giderek hızla artan radyo istasyonları sayısı yanında güç toplamı da artmış; örneğin Avrupa'da 1926 yılında 123 istasyonun güç toplamı 116 Kw iken, 1939 yılında istasyon sayısı 310'a yükselmiş, verici güç toplamı da 9230 Kw'a çıkmıştır. Avrupa için on yılda istasyon sayısında yüzde 152, verici güç te ise yüzde 7000 lik bir artış olmuştur.[25]

II. Dünya Savaşından sonra radyonun haberleşmedeki önemi daha iyi anlaşıldığından, ülkeler bu alana olan yatırımları çoğaltmışlar, özellikle FM ses bandının bulunuşu olanak sağlamış, üstün nitelikte yayın yapan istasyon sayısında büyük artış olmuştur.

Kıtalar yönünden radyo istasyonları sayısı :[27]

	1962	1969	1970	1977
Afrika	420	650	690	647
K. Amerika	5.900	6.750	8.300	10.761
G. Amerika	1.850	4.000	2.650	2.296
Asya	1.300	2.050 (Çin dışta)	1.950 (Çin dışta)	1.916 (Çin dışta)
Avrupa	3.200	4.950	5.250	6.119
Okyanusya	260	300	320	440
S.S.C.B.	410	410 (1959)	3.034	—
Toplam	13.340	19.110	22.000	22.179

25 Hasan Refiğ ERTUĞ, **"Radyo İşletmeciliği ve Meseleleri"**, İ. Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, No. 504, İst. 1951, sh. 38.

27 UNESCO, **"Information A Travers le Monde"**, 1966, sh. 30.
UNESCO, **"Statistical Yearbook, 1972"**. Paris, 1973.
UNESCO, **"Statistical Yearbook, 1978-1979"**, Paris, 1980.

Görüleceği gibi kıtalar arasında en düşük, nüfusuna göre en az istasyona sahip kıta Afrika, sonra da Asya gelmektedir. Özel girişimin yerleşik olduğu Kuzey Amerika —özellikle A.B.D.— de ise istasyon sayısı en yüksektir.

2 — *Radyo Alıcıları Sayısal Durumu :*

Radyo sisteminde iki ana unsurdan biri verici, diğeri ise alıcıdır. Alıcının ilk işi, işlevi istenilen sinyalleri seçmektir. Bu sinyalleri seçebilen özel alıcıların (radyo alıcıları) yapımı, bulunuşu uzun süren çalışmalar sonucu olmuştur. Bu konudaki ilk çalışmalar Hertz'e kadar inmektedir. 1894 yılında Oliver *Lodge*, 1892 yılında da Alman *Zehnder* tarafından elektronik araç olarak geliştirildi. İlk "Thermionic" elektron tüpü ise 1904 yılında J.A. *Fleming* tarafından kullanıldı. Ancak bugünkü anlamda radyo alıcısının bulunuşu, daha önce adı geçen De Forest tarafından üç elementli boşluk tüpünün bulunması ile olmuştur. 1906 yıllarında buluşunu yapan *De Forest*, 1920 yılına kadar bu buluşunu geliştirmiştir. Yayınların başlaması ile alıcılara karşı büyük bir istem olmuş bu istemi karşılamak üzere de bu alana yatırımlar başlamıştır. İlk alıcılar bugünkü görünümünden çok uzak olup, gerek biçim, gerekse yapı bakımından çok farklı idi. Yayınlar asıl alıcı araçdan ayrı kulaklıklar ile izlenebilmekte, elektrik yerine de pil kullanılmakta idi. İlk alıcılar AM (Ampilutude Modulated) türü yayınları alabilecek nitelikte idi. Bu dalgada yayınlarda meydana gelen ses güçlüklerini gidermek için yapılan çalışmalar sonucu bulunan yeni yayın bandı FM (Frequency Modulation) de yapılan yayınlar, yeni alıcıların, bu yayınları alabilecek nitelikte alıcıların yapılmasını zorunlu kılmıştır. Çok önceden bu konuda çalışmalara başlamış olan *Armstrong* adlı bir fizikçi çalışmalarını 1933 yılında ortaya çıkarabilmiştir.[28]

Radyo alıcısı, istasyon sayısı ve verici güç toplamlarında olduğu gibi, yine gelişmiş batı ülkelerinde ilk ön yeri almaktadır. Aşağıdaki tabloda toplam dünya alıcı sayısının gelişimi görülmektedir.[29]

1949	yılında	tüm	Dünyada	150.000.000
1959	»	»	»	358.000.000
1960	»	»	»	370.000.000
1962	»	»	»	436.000.000
1969	»	»	»	659.000.000
1970	»	»	»	728.000.000
1977	»	»	»	1.400.000.000

[28] **Encyclopedia Britanica**, Vol. 18, 1962 sh. 907-910.
[29] UNESCO, "**Information...**" ve "**Statistical...**", a.g. eserler.

Bu alıcıların yarısı Kuzey Amerika'da, üçte biri Avrupa'da, geri kalan ise Asya-Afrika-Okyanusya'ya dağılmıştır. Bugün radyo alıcı sayıları, her ülkede gerçek durumu tam anlamı ile yansıtmamaktadır. Zorunlu olan radyo kayıt ücretinin yatırılmaması ve bu işin endüstrisi ile uğraşan yerlerin üretim sayısını bildirmedikleri durumlarda alıcı sayısının saptanması güç olmaktadır.

Radyo alıcı sayısının çeşitli yıllara göre kıtalar arasındaki dağılımı da şöyledir :

Kıta	1962 yılı[30]		1970 yılı[31]		1977 yılı	
	Alıcı sayısı	100 kişiye düşen	Alıcı sayısı	100 kişiye düşen	Alıcı sayısı	100 kişiye düşen
Afrika	6 milyon	2.2 (%)	16 mil	4.7 (%)	29 mil	9 (%)
Kuzey Amerika	201 »	72.8 »	326 »	101.6 »	491 »	43* »
Güney »	16 »	10.5 »	26 »	13.7 »	38 »	26.3 »
Asya	38 »	2.2 »	124 »	6.0 »	142 »	40.9 »
Avrupa	105 »	22.8 »	138 »	29.9 »	570 »	17.2 »
Okyanusya	3 »	17 »	3.7 »	19.1 »	18 »	44 »
Sovyetler Birliği	—	—	94.6 »	38.9 »	121 »	35.5 »

* Orta Amerika İçinde

Tablodan da açıkça görüleceği gibi, 1962 yılında Asya ve Afrika kıtalarındaki radyo alıcı sayısı, UNESCO'nun taban olarak kabul ettiği 100 kişiye 5 alıcının altına düşmektedir. Sonraki yıllarda ise oldukça hızlı bir gelişim görülmektedir.

Verilen bu alıcı sayıları 1950 yılındaki alıcı sayıları ile karşılaştırılırsa çok büyük gelişme olduğu ortaya çıkar. Örneğin 1950 yılında Afrika'da her yüz kişiye 0,7 alıcı düşmekte iken bu sayı 1962 de 2.2 ye, 1970 de de 4,7 ye yükselmiş, 1977 de ise 9'a çıkmıştır. Kuzey Amerika'da ise çok hızlı bir gelişim ile 100 kişiye düşen alıcı sayısı 100'e ulaşmış, bir başka deyişle her kişi bir radyo alıcısına sahip olmuştur. A.B.D. de bu oran 100 kişiye 205 alıcı olarak istatistiklere geçmiştir (1977-78 istatistiklerine göre). Güney Amerika'da ise ülkeden ülkeye alıcı sayısı değişmekle birlikte, ortalama olarak alındığında UNESCO'nun kabul ettiği sayının çok üzerine çıkıldığını, hatta bazı ülkelerde, Fakland Adaları, Uruguay gibi, 45 ve 53 e ulaştığı görülmektedir.

---

[30] y.a.g.e., sh. 30.

[31] UNESCO, **"Statistical Yearbook, 1972"**.
UNESCO, **"Statistical Yearbook, 1977-1978"**, Paris, 1980.

Asya'da ise durum, diğer kıtalara göre alıcı yönünden daha ağır işlemektedir. Japonya, İsrail, Kuveyt, Ryu-kyu adaları gibi ülkelerde bu sayı ortalama olarak her yüz kişiye 20 alıcı, diğer yerlerde ise 5 alıcının altına düşmektedir. Ancak 1950 ye göre bir artışın olduğu da kesindir. Avrupa kıtasında ise 1950 yılında 100 kişiye düşen alıcı sayısı 13,5 iken 1962 de bu sayı 22,8 e 1970 de 29,9 a çıkmıştır. Ancak bu durum ülkeden ülkeye değişmektedir.

Verilen bu sayıların bugünkü durumu yansıtmadığı bir gerçektir. Radyo alıcılarının yapımında son on yılda meydana gelen büyük gelişme, alıcıların ucuzlaması, bu sayıların çok artmasına neden olmuştur. Örneğin, Türkiye'nin 4 milyon olan alıcı sayısı resmen kayıt edilmiş alıcı sayısını göstermektedir. Kayıtsız alıcı sayısının da bir hayli kabarık olduğu özellikle ülkemizde gözönünde bulundurulursa, alıcı sayısının gerçek sayısı o zaman ortaya çıkacaktır.

B) Televizyon Yayınlarının Gelişimi :

Televizyon istasyonlarının, gerek verici istasyon gücü, gerekse alıcı sayısının gelişimi radyoya göre daha yavaş olmuştur. Bunun en önemli nedeni bu aracın çok karmaşık bir tekniği ve dolayısıyle bu işe yapılacak yatırımın çok parayı gerektirmesidir.

Bir radyo programına harcanan emek ve para ile bir televizyonun gerektirdiği emek (buna bu konuda uzmanlaşmış kişilerin fazlalılığını da eklemek gerek) ve paranın aynı olmadığı bir televizyon programında 3-4 kat fazla paraya, zamana ve kişiye gereksinim olduğu herkesce bilinmektedir. Bu nedenlerden ötürü televizyonun yayılması geç olmuştur. Bugün dahi televizyonu olmayan ülkeler vardır. Birçok ülkede ise tüm ülkeyi kapsayacak güçte ve sayıda televizyon yoktur.

TV'nun gelişmesi radyoda olduğu gibi devrelere ayrılabilir :

a) 1936-1945 *deneme* ya da *başlangıç* devresi;

Bu devrede televizyon bir kaç ülkede yayına geçebilmiş, II Dünya Savaşı bu gelişmeyi önlemiştir.

b) 1945-1960 *gelişme* ya da *olgunluk* devresi.

Bu devrede televizyon hemen hemen tüm dünyada yayılmaya, benimsenmeye başlamıştır.

c) 1960'dan bu yana *Altınçağ* devresi.

Bu devrede televizyonun teknik olarak gelişmesinde önemli adımlar atılmış; renkli televizyon yayınları başlamış, yayın türleri artmış, Radyo-Link ve uydularla naklen yayınlar gerçekleştirilmiştir.

1 — Televizyon Verici İstasyonları Sayısal Durumu :

Radyo istasyonlarında olduğu gibi televizyon istasyonlarının sayısal gelişimi de yine bu konuda teknik buluşları yapmış, başlatmış batı ülkelerinde olmuştur. Özellikle, özel girişimci yayına yer veren A.B.D. gibi ülkelerde gerek istasyon, gerekse alıcı yönünden gelişme büyük olmuştur. Kıtalar yönünden istasyon sayılarındaki gelişme şöyledir[32] :

	1963 yılı	1969 yılı	1970 yılı	1977 yılı
Afrika	54	112	130	244
Kuzey Amerika	803	3.050	3.250	1.804 *
Güney Amerika	102	340	290	344
Avrupa	1.783	6.515	8.140	15.042
Asya	423	3.180	4.220	8.722
Okyanusya	37	184	260	427
S.S.C.B.	169	1.089	1.344	1.749
Toplam	3.371	14.470	17.630	28.332

* Orta Amerika İçinde

Kıtalar arasında, radyoda olduğu gibi, en geri durumda olan Afrika'dır. Ancak 1950 yılında henüz Afrika'da televizyon yayınlarının başlamamış olduğunu ve ilk yayının 1956 yılında Fas'da başladığını belirtmek gerekir. 1950 yılında toplam istasyon sayısı ancak 130 iken, bu sayı 1962 de 2380 e yükselmiş, bir yıl sonra 1963 de çok hızlı bir artış göstererek 3.371 olmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi, 1960'lardan sonra televizyonun görsel-işitsel özelliklerinin eğitim, haber alma ve kültürdeki önemi anlaşıldığından artış daha hızlı olmuştur.

Örneğin 1950 de Avrupa'da istasyon sayısı 15 iken, 1962 de bu sayı 1160 a, 1963 de 1800 e yaklaşmıştır. 1970 yılında ise, hızla artarak hemen hemen 5 katına yükselmiştir. Aynı gelişme, Afrika dışında diğer kıtalarda da görülmektedir. Ancak bu verici istasyon sayısına yardımcı istasyon sayıları da eklenirse, verici istasyon sayısının daha artacağı açıktır. Bugün dünyadaki toplam verici istasyon sayısı, Çin de katılırsa 30 bin dolayındadır.

---

[32] UNESCO, y.a.g.e., eserler.

2 — *Televizyon Alıcıları Sayısal Durumu :*

Dünyada televizyon alıcısı sayısı, radyo alıcısı kadar gelişmiş değildir. Bunun nedenlerini yukarıda da belirttiğimiz gibi, her ülkenin yeterince televizyon yayınlarına sahip olmayışı ve televizyon alıcısının radyoya göre daha pahalı bir araç olmasında aramak gerekir.

Kıtalar yönünden alıcı sayısı incelenecek olursa farklı yıllarda şu gelişim görülür.[33]

Televizyon alıcısının II. Dünya Savaşının hemen sonunda sayısı (1946 da) 10 bin iken, 1950 de 4 milyon, 1958 de ise 49 milyona yükselmiştir. Bu sayı 1959 da 87 milyon, 1963 de 142.272.600, 1969 da 251 milyon, 1970 de 261 milyon, 1977 de ise 400 milyon olmuştur.

Kıtalara göre televizyon alıcı sayısı

	1959		1969		1970		1977	
	Milyon	100 kişiye düşen %	Milyon	100 kişiye düşen %	Milyon	100 kişiye düşen %	Milyon	100 kişiye düşen %
Afrika	0.04	0.02	3.2	3	1.2	0.3	3.7	1.3
K. Amerika	56.2	6	89	39.7	96	40.3	153.4	14.0*
G. Amerika	2.7	1.3	15	5.4	13	6.8	21.5	8
Asya	3.6	2.5	25	7.1	27.3	13	44.5	1.2
Avrupa	20,3	4.8	86	18.8	96	20.8	123.3	28.3
Okyanusya	0.7	4.3	3	17.5	3.5	18.0	5.9	23.3
S.S.C.B.	3.6	1.7	30	12.8	34.8	14.3	48.0	16.8
Toplam	87		251		261		400.3	

* Orta Amerika içinde

TV. alıcı sayısı bakımından, diğerlerinde olduğu gibi Kuzey Amerika başta gelmektedir. En geri olan ülke ise, doğal olarak, Afrika'dır. Ülkelere göre durum ise yine endüstrileşmiş ve bu alanda en çok radyo ve televizyon istasyonlarına sahip ülkelerde en ileri durumdadır. Bu ülkelerin başında 135 milyon alıcı ile A.B.D., 50 milyon ile Sovyetler Birliği, 28 milyon ile Japonya, 21 milyon ile İngiltere ve 19 milyon ile Batı Almanya gelmektedir.

Kıtalarda 100 kişiye düşen televizyon alıcı sayısı, Afrika ülkelerinde en düşük (1,3), Kuzey Amerika'da (A.B.D.'de) ise en yüksek sayıya ulaşmıştır (62,3). Avrupa'da ise her 100 kişiye 28,3, Asya'da 17.2, Okyanusya'da 23,3 alıcı düşmektedir. UNESCO istatistiklerine

[33] UNESCO, "**Information...**" a.g.e., sh. 39 ve 1970-1972 ve 1976-1977 Yearbooks.

göre, Dünya'da nüfusuna oranla en fazla alıcıya sahip ülke, bir Asya ülkesi olan Katar'dır. Her yüz kişiye düşen alıcı sayısı 204'dür. Her kişiye 2 televizyon alıcısından fazla alıcı düşmektedir.

Kıtalara göre alıcılardaki bu farklı durum, televizyon alıcısının pahalı bir araç olması ve bu endüstrinin ancak gelişmiş az sayıda ülkede bulunmasından ileri gelmektedir.

3 — Telli (Kablolu) Televizyon

Telli ya da kablolu televizyon (cable television-Community Antenna Television), işaretleri ve mesajları telle (kablo), abone olan kişilerin televizyonlarından izlemesidir. Gerek doğal televizyon yayınından, gerekse kapalı devre televizyon yayınlarından farklı olan bu televizyon yayın düzeni öncelikle A.B.D. de başlamıştır.

Bu amaçla yayın yapan merkezi bir istasyondan koaksiyal (coaxial) kablo aracılığı ile çeşitli konulardaki görüntü ve ses mesajları evlere taşınmaktadır. Böylece, bu tür bir yayına abone olan evlere ya da iş yerlerine, o yerdeki televizyon yayınları dışında da, istediği konuda ve istediği zamanda yayın izleme olanağı tanınmış olmaktadır. Aylık abone ücretleri karşılığında izleme olanağı olan bu tür yayınları, bir kanalla 20-25 arasında kanal yayın taşınabilmektedir. Normal bir televizyon alıcısı ise, 12 dolayında telli televizyon yayını alabilmektedir.

Telli televizyon yayınlarında, izleyici, istediğinde ya tek tek programlar için ya da tek bir kanal için abone olmaktadır. Bugün için A.B.D. de evlerin yüzde 20 sinde kablolu televizyon izleme vardır.

Telli televizyon türü televizyon yayınları Avrupa'da da çeşitli ülkelerde yaygınlaşmıştır. İngiltere'de 1974 yılında kurulan CEEFAX düzeni ile kurulan televizyon sisteminde ise, gerek BBC gerekse ITV televizyon örgütleri 100'ü aşkın çeşitli konularda, düğmeye basarak seçme olanağı ile izlenebilen haber ve bilgi sayfaları geliştirmişlerdir. Özellikle gazeteler ve anında bilinmesi gereken, istenen olayları -haber ve aydınlatıcı bilgileri- istenilen zamanda öğrenmek, izlemek olanağı bulunmaktadır. Bunun için televizyon alıcılarında teknik olarak küçük değişiklikler gerekmektedir.[34]

Telli televizyonun teknik yönden giderek gelişmesi ile, daha geniş çaplı amaçlar içinde kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle, A.B.D. de *Vidiotex* ya da *teletex-telidon* adlı araçlarla bu tür iletişim kitle-

[34] BBC Record, Oct., 1974, ve **EBI**, Vol. 10, No: 4 1977, sh. 169-170.

sel-bireysel bir araç durumuna gelmiştir. Bu yolla gelen mesajın verilirken yazımlanması da sağlanmıştır. Böylece ses ve görüntü yolu ile gelen iletinin unutulması, anımsanmaması ya da belirli kısımlarının iyi anlaşılmaması gibi olumsuz yönler de giderilmiş olmaktadır. Ancak, bu olanakların şimdilik oldukça sınırlı kaldığını ve uzun dönemde de, özellikle gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yaygın biçimde kullanılamayacağını söyleyebiliriz.[35]

Telli televizyon ve onun gelişmiş diğer biçimlerinin, gerçekten kitlesel iletişim kapsamı içine alınıp alınamayacağı tartışılabilir. Belirli yönlerden kitle iletişim araçlarının işlevlerini görseler bile, diğer yönlerden bir kısım işlevleri ya hiç ya da çok az yerine getirmesi açısından topluma olan katkısı da farklı olmaktadır.

---

[35] A.B.D.'de 1959 yılında 560 telli televizyon yayın istasyonu ve 550.000 abone varken, 1972'de bu sayılar istasyon sayısı bakımından 2.883'e, abonman sayısı bakımından ise 6 milyona çıkmıştır. Kaynak: National Cable TV. No: 42. Cable TV. Sourcebook, 1972.

İKİNCİ BÖLÜM

RADYO-TELEVİZYON YAYINLARININ ÖRGÜTLENMESİ

I — YAYIN YÖNETİM YÖNTEMLERİ

Evrende elli yıldan fazla bir süreden beri kitle haberleşme araçlarının en etkinleri olarak bilinen radyo ve televizyon yayınlarının örgütleniş biçimleri, yönetim usulleri ülkeden ülkeye değişen ve genellikle o ülkenin sahip olduğu siyasal, ekonomik, yönetsel ve hatta coğrafik farklılıklara göre olmaktadır.

Bir ülkede egemen olan özellikler, siyasal ve ekonomik yönetim radyo ve televizyonun da örgütlenişini, yönetim biçimini belirtmektedir. Bundan ötürü zamanımızda bir ülkenin yönetim biçimine bakarak, genel hatları ile, o ülkedeki kitle haberleşme araçlarının özellikle de radyo ve televizyonun nasıl bir örgütlenme içinde olduğunu; yani kapitalist bir ülkedeki radyo-televizyon ile sosyalist bir ülkedeki radyo ve televizyon araçlarının nasıl yönetildiği kolayca söylenebilir.

Radyo ve televizyon kurumlarının örgütlenmeleri ve yönetilmeleri konusunda, dünyadaki çok sayıda farklı örgüt tiplerine rastlamak olasılığına karşın, bunları genel benzerliklerini bir araya getirerek gruplandırma yapılabilir.[36]

A) Siyasal Yönetim ile İlişkisine ve Gelire Göre :

Bu tür ayrımdaki radyo ve televizyon yayınlarının yönetilmesinde iki ana unsur rol oynamaktadır.

---

[36] Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz.
Aysel AZİZ, "**Radyo ve Köy Yayınları**" TRT, Merkez Program Dairesi Yayınları, No. II, 1968, sh. 3-4 (Çoğaltma).
C. TAŞER, "**Radyonun...**", a.g.e., sh. 22-32.
C. WRIGHT, "**Mass Com....**", a.g.e., sh. 23-48.
Charles SIEPMANN, "**Radio-Television and Society**", Oxford Press, N.Y. 1957, sh. III-167.

a) Siyasal erklerin (iktidar) yönetimi elinde tutup tutmaması,

b) Örgütün gelirini nereden sağladığı. Bu iki soruya verilecek yanıtlarla, o ülkenin radyo ve televizyon örgütlerinin yönetim biçimi ortaya çıkabilir.

Radyo ve televizyon yönetimlerinde bugün beş ana grup kabul edilmektedir:

1 — Ulusal Yöntem (National System):

Bu sistem ile yönetilen radyo-televizyon örgütleri kamu yararına, yansız, doğru, toplumu eğitici, yayınlara yer verir, tecimsel yayınlara yani reklâm yayınlarına yer vermezler. Bu gibi örgütler devlet kuruluşudurlar. Gelirleri devletçe karşılanır. Bu sistemin en yaygın bilinen örneği BBC (British Broadcasting Corporation-Britanya Yayın Örgütü)dir. Bu nedenle yöntemin adı kimi kez BBC diye de anılmaktadır. Bu yönteme başka örnek olarak CBC (Canadian Broadcasting Corporation-Kanada Yayın Örgütü) ile ABC (Australian Broadcasting Commission-Avustralya Yayın Komisyonu) verilebilir.

2 — Tecimsel-Özel Girişimci Yöntem (Commercial Systems):

Bu yöntem ile yönetilen radyo-televizyon istasyonlarında devlet ve hükümet ile, kimi genel ilişkiler dışında, herhangi bir ilişki yoktur. Yöntemin adından da anlaşılacağı gibi, istasyonların kurulması, yönetilmesi tüm olarak özel girişimin elindedir. Devlet, yalnızca genel teknik ve hukuki yayın kuralları koyar. Bu kurallara uyabilen herkes, gücü yeterse radyo ya da televizyon istasyonu kurabilir. Bu genel düzenleme dışında devlet ile istasyon arasındaki ilişkinin, alıcı ile kurum arasındaki herhangi bir ilişkiden farkı yoktur. İstasyonların geliri, reklâm yayınlarından elde edilir. Bu sistemin uygulandığı ülkelerde reklâm yayınları da doğal olarak çok gelişmiştir; yayın saati satışı yanında, program satışları da yapılmaktadır. Yöntemin en belirgin olarak uygulandığı ülke A.B.D.'dir. Denilebilir ki, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki radyo ve televizyon istasyonlarının bu tür yönetimi böyle bir sistemin doğmasına neden olmuştur. Sistem A.B.D.'den başka, Latin Amerika, Avustralya, Tayland ve Filipinler gibi ülkelerde de görülmektedir.

3 — Ulusal-Tecimsel Yöntem (National Commercial Systems):

Bu yöntemde radyo ve televizyon istasyonlarının yönetimi ulusal nitelikte olmakla birlikte, yayınlarında reklâm (ticarî) yayınlarına da yer verirler. Istasyonlar bir devlet, bir kamu kuruluşudur,

gelirlerinin bir kısmını bu yolla sağlarlar. Ulusal olma nitelikleri, kuşkusuz bu istasyonların yayınlarını denetimini gerektirmekte ve yayınlarda eğitme, öğretme, haber ve bilgi verme unsurlarına ağırlık verilmesi koşulu aranmaktadır. Bu yöntemde gelir, devletten, kullanım vergisinden (ruhsatiye ücreti) ve reklâmlardan elde edilir.

Yöntemin uygulandığı yerler olarak başta Türkiye (TRT) olmak üzere, Kanada, Yeni Zelanda, Hindistan, Pakistan, Seylan gibi ülkeler sayılabilir.

4 — Hükümet Yöntemi (Government Systems) :

Radyo ve televizyon istasyonların yönetimlerinin doğrudan hükümetin, bir başka deyişle siyasal erklerin elinde olması yeni bir yöntem karşımıza çıkarmaktadır: Hükümet yöntemi. Bu yöntemle, istasyonlar hükümet tarafından çizilecek kurallar içerisinde yayın yapmakla yükümlü olup, denetleme de yine siyasal erkçe yapılır. Tecimsel yayınlara yer verip vermemek, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, genel olarak, gelirleri hükümetlerce karşılanır. Yöntem, o ülkenin yönetim biçimine bağlı olarak çok sıkı olabileceği gibi, daha yumuşak bir biçimde de görülebilir. Genellikle istasyonlar, siyasal erklerin organları niteliğindedir.[37]

Bu yöntemin en katı uygulandığı ülkeler olarak Sosyalist yönetimli ülkeler gösterilebilir. Yönetim gereği, bu ülkelerde her şey siyasal erkin, devletin elindedir. Katı sosyalizmi benimsemeyen bir kısım ülkelerde de bu yönteme rastlanılmaktadır. Örnek olarak Arap Cumhuriyeti Birliği (Mısır), Kongo, Tayland verilebilir.

5 — Kurum Yayın Yöntemi (Institutional Broadcasting Systems) :

Kimi ülkelerde ulusal ya da özel girişimci radyo ve televizyon istasyonlarının yanında, yalnızca eğitmek ya da belirli bir hizmetin görülmesi amacı ile radyo ve televizyon istasyonları vardır. Bu tür istasyonların yayınlarında reklâma yer verilmez. Devlet ya da hükümet ile hizmet dışında ilişki yoktur. Bu gibi radyo ve televizyon istasyonlarının geliri devletten ve çeşitli kurumlardan elde edilir. Bu tip istasyonlar genellikle lise, üniversite ve diğer çeşitli eğitim kurumlarınca kurulup işletilir. Bu tür yayınlar hernekadar bir ülkenin yayın sistemini belirlemezse de onanan diğer yöntemler yanında söz

---

37) Yurdumuzda buna benzer radyo yönetimi 1950-1960 yılları arasında Demokrat Parti döneminde olmuştur.

edilmesi gerekir. Özellikle, gelişmiş toplumlarda bu tip istasyonlar yaygındır. Örnek olarak A.B.D.'deki okul radyo ve televizyonları ile ülkemizdeki polis, meteoroloji ile okul radyo ve televizyonlarını verebiliriz.

B) Kıtalara Göre :[38]

Yukarıda verilen bu beşli ayırım yanında bu yöntemleri, daha genel prensipleri içinde, ikili olarak da gruplandırma olasılığı vardır. Bu ayırım, yöntemlerin yaygın olarak uygulandıkları iki kıta alınarak yapılmaktadır :

1 — Avrupa yöntemi.

2 — Amerika yöntemi.

Bu ayırım daha önce görülen beşli ayırımın kıtalara göre gruplandırılmasından başka bir şey değildir.

1 — Avrupa Yöntemi (Tekelci - Monopolcü Yöntem) :

Merkezi hükümetlerin çoğunlukta olduğu Avrupa ülkelerinde bunun yansıması kurumlarda görülmektedir. Radyo-televizyon yönetimleri bu ülkelerde devlet-hükümet denetimindedir. Ancak, yöntemler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin Avrupa'nın sosyalist ülkelerinde yayın yönetimleri, her yönü ile devletin dolayısıyle siyasal erklerin sıkı denetim ve baskısında olduğundan yayınlanan programlardan "parti siyasasını" pekiştirici nitelikte olması beklenir.

Avrupa yönteminin belirgin özellikleri şöyle özetlenebilir :

i) Yayın olanakları-istasyonları, şebeke vericileri, stüdyo ve stüdyo araçları ya merkezi hükümetin elinde ya da denetimindedir.

ii) Yöntem tekelcidir. Tüm yayınlar tek bir hükümet dairesi tarafından yönetilir, izleyici ilgi ve dikkatini çekecek nitelikte rakip, özel girişim elinde istasyon bulunmaz.

iii) Programların yapımı merkezileşmiştir. Pratik olarak bir çok program merkezde yapılarak diğer istasyonlara gönderilir. Bölgesel program katkısı küçüktür.

---

[38] Robert E. SUMMERS-Harrison SUMMERS, "**Broadcasting and the Public**" Wadswoorth Pub. Co. Belmont, Calif. 1968, sh. 11-26.

iv) Yayınlar genel olarak tecimsel değildir. Ancak, az sayıda ülkede-kâr amacı ile değil reklâm yayınlarına, bütçe giderlerini karşılamak üzere, yer verilir.

v) Gelir, devletten ve radyo-televizyon alıcılarından alınan yıllık kullanım ücretinden (ruhsatiye) oluşur.

Sayılan bu unsurlar Avrupa sisteminin belirgin özellikleridir. Her ülkenin bu unsurların hepsini kapsayan yayın yöntemleri olması beklenmeyebilir. Ancak bunlardan en az bir kaçını kapsar.[39] Örneğin, Batı Almanya'da ülkenin yönetim biçiminin (eyaletler) bir yansıması olarak, program yapımı merkezileşmemiştir. Yine Batı Almanya'da ve İtalya'da reklâm yayınlarına yer verilmektedir.

Avrupa yayın yöntemleri Avrupa dışında da geçmişte Avrupa ülkelerinin (İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika gibi) yönetimi altında olan bir kısım Asya ve Afrika ülkelerinde de görülmektedir.

Avrupa sistemi a) Devlet-Kurum, b) Doğrudan hükümet olarak iki grupta toplanabilir. Bu yöntemlerden "doğrudan hükümet" yöntemi, bütün niteliklerini kapsayıcı bir biçimde sosyalist ülkelerde, diğer "devlet kurum" yöntemi ise sosyalist ülkeler dışında kalan yerlerde vardır.

2 — *Amerikan Yöntemi (Pluralist-Yarışmacı Yöntem)* :

Amerikan yöntemi olarak göreceğimiz bu yöntem daha önce görülen "özel girişimci-tecimsel" yöntemden başka bir şey değildir. Amerika yöntemi, Avrupa yönteminin tam tersidir. Yayınlar tüm olarak özel kişilerin elindedir. Yarışma, rekabet yayında asıldır. İstasyon sahipleri hem gelirleri, hem de izleyicisi için yarışmak zorundadırlar. Aslında birbirine bağlı bu iki unsur, istasyonların gelir kaynağını oluşturduğundan yaşamsal öneme sahiptir. Bundan ötürü, programlamada öncelik izleyicinin ilgisini çekme çalışmalarında yoğunlaştırılmıştır. Amerikan yönteminin en belirgin özellikleri özetlenirse;

i) Devletin ya da hükümetin yayınlarda denetimi yoktur.

ii) İstasyonlar arası yarışma vardır. Yöresel ve şebeke istasyonlarının her ikisinde de bu yarışma görülür.

iii) Yayınlarda reklâm asıldır.

---

[39] Avrupa ülkesinde olmasına rağmen, İspanya'da radyo ve televizyon yayınlarının yönetimi özel girişimin elindedir.

iv) Programlarda merkezileşmeden ve merkezi denetimden söz edilemez.

v) İstasyon gelirleri devletten, hükümetten ya da alıcılardan değil, yalnızca reklâmlardan elde edilir.

3 — Yöntemlerin İyi ve Sakıncalı Yanları :

Gerek Avrupa, gerek Amerika ikili radyo-televizyon yönetsel sistemlerinin iyi ve aksayan, sakıncalı yönleri vardır.

Avrupa Yönteminin İyi ve Sakıncalı Yanları :

a) İyi yanları :

Programlarda, genellikle merkeziyetçi bir tutum olduğundan, program yapımında ekonomi yaratmaktadır. Şebeke yayını olduğundan hazırlanan programlar, fazla bir gidere gereksinme göstermeden, başka yerlerde de yayınlanabilmektedir. Bundan ötürü, fazla programcıya, yazara, oyuncuya v.b. gibi gerek olmadığından, program harcamaları yüksek değildir.

ii) Avrupa yöntemi ulusal birlik ruhunu yaratır. Aynı tip programların radyo ve televizyondan yayınlanması çoğunlukla izleyiciyi aynı yönde etkileyebilir.

iii) Devletin sahip olduğu ya da denetiminde tuttuğu radyo ve televizyon sistemlerinde, bu araçların kültür ve kitle eğitimine yönelmeleri, ağırlık vermeleri kolaylaşır. Her tür programda eğitim ve kültüre katkıda bulunan bilgilere yer verilir. En geniş kitleyi çekme zorunluğu yoktur.

b) Sakıncalı yanları :

Avrupa yönteminin yukarıda sayılan iyi, olumlu yanlarına karşılık, sistemin eksik, aksayan, sakıncalı yanları da vardır.

i) Yöntem tekelci olduğundan, programlarda tecimsel Amerikan yönteminde olduğu gibi en çok izleyiciyi çekmek için herhangi bir çaba gerekmeyebilir. Seslenilen kitlenin fazla seçim hakkı yoktur. "İster istemez dinleyip-seyredecektir" düşüncesi vardır. Bir başka deyişle, izleyici istekleri program planlamasında fazla önemsenmez.

ii) Yukarıda belirtilen nedenin bir sonucu olarak da program yapımcısında değişik, daha ilgi çekici program yapma isteği fazla

bulunmaz. Söz gelimi, İngiltere'de ya da kimi Avrupa ülkelerinde yayınlanan programlarda A.B.D.'deki program biçimi ve çeşitleri görülür. Radyo-televizyon tekniğindeki hızlı gelişime paralel olarak, programlarda öz, biçim ve kapsam yönünden aynı ilerlemeye rastlanmaz.

iii) Kuşkusuz bu sistemin en önemli sakıncası, hükümet siyasasının yayınlara yansıması; yansımayan ülkelerde ise bu tehlikenin her an var oluşudur. Avrupa sisteminin uygulandığı ülkelerde, BBC dışında, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak bu etki kendini her zaman hissettirmektedir.

Amerikan Yönteminin İyi ve Sakıncalı Yanları :

Daha öncede gördüğümüz gibi, Amerikan sistemi Avrupa sisteminin tam tersi olduğundan, Avrupa sisteminde gördüğümüz iyi yanlar bu sistemin sakıncalarını, bu sistemdeki iyi yanlar ise Avrupa sisteminin aksayan, sakıncalı, eksik yanlarını oluşturmaktadır.

a) İyi yanları :

i) Program yapımında izleyici kitlesinin isteği gözönünde bulundurulur.

Rekabetçi, yarışmacı yöntemin varlığı, her istasyonun kendi dinleyici-seyircisini fazlalaştırmayı gerektirir. Bunun için de sürekli olarak izleyicinin isteklerini ölçen araştırmalar yapılır. Bu araştırmalar sonucuna göre programlar hazırlanır.

ii) Program yapımcıları ilgi çekmek, seslendiği kitleyi çoğaltmak için programlarda, yenilikler yapmaktan, bunun için pahalı denemelere girmekten çekinmezler.

iii) Yayınların özel girişimin elinde oluşu; devletin genel düzenleme dışında yayınlara hiçbir etkisinin bulunmayışından ötürü devletin ve hükümetin bu yayınları politikaları için araç olarak kullanmaları olanaksızdır. Ancak, karşılığını ödeyenler, yayınlardan yararlanma, reklâm hakkını elde eder.

iv) Yöntemin en ilginç yönü, devlet-hükümet ya da bölgesel yönetimin serbestçe tartışılması, eleştirilmesi olanağının bulunmasıdır.

b) Sakıncalı yanları :

i) Program yapımında ekonomi yoktur. Programlar bir merkezden hazırlanamaz, her radyo-televizyon istasyonu kendi programını hazırlamak zorunluluğundadır. Şebeke yayınlarından yararlananlar da -daha az da olsa- bu yayınlar için para öderler.

ii) Yayın kanallarının fazla oluşu, zaman zaman çok küçük izleyici gruplarının isteklerine göre yayın yapma eğilimini doğurur. Bu ise, bütünlüğü kuvvetlendirici yayınlara yer verilmesini çoğunlukla önler.

iii) İstasyonların eğitim ve kültüre yardımcı programlar yapmaları beklenmez. Asıl amaç, gelir nedeni ile fazla seyirci-dinleyici yakalamak olduğundan, yayınların potansiyeli, seslenilen kitlenin eğitim ve kültür düzeylerini yükseltmek için kullanılmaz. Avrupa yayın yönteminde görülen senfoni, edebiyat, opera v.b. gibi kültür düzeyini yükseltici programlara pek rastlanmaz. Bu tür programlar eğitim amacı ile kurulmuş "kurumsal yayın istasyonları"nda yer almaktadır. Bu tür yayın organları ise, incelenmekte olan Amerikan, özel girişimci sistemin dışında kalmaktadır.

4 — Yöntemlerin Uygulanma Durumları :

Yukarıda ayrıntılı olarak açıklamaya çalıştığımız radyo ve televizyon yönetim biçimleri, günümüzde ülkelerin koşul ve olanaklarına göre değişen oranlarda kullanılmaktadır. Bazı ülkeler yalnızca tek bir yöntemi kullanırken, benimsemiş iken, bazı ülkelerde bir kaç yöntemin bir arada kullanıldığı da görülmektedir. Genel olarak bir değerlendirme yapılacak olursa, III. Dünya Ülkeleri ile, yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerdeki radyo ve televizyon yönetim biçimlerinin daha çok devlet, hükümet ya da bir kamu kuruluşu olarak ortaya çıktığı, buna karşılık Amerika kıtası ve onunla uzun süreli ilişkide bulunan ülkelerde özel girişimci yönetimlerin uygulandığı görülmektedir. Ancak burada bir noktaya dikkat çekmek gerekmektedir. Aşağıdaki tablodan da açıkca görüleceği üzere, pek çok ülke giderek,

KITALARA GÖRE RADYO - TELEVİZYON YÖNETİM BİÇİMLERİ [46]

Kıta	Devlet - Hükümet - Kamu Kuruluşu		Özel (Tecimsel)		Karma	
	Radyo	TV.	Radyo	TV.	Radyo	TV.
Afrika	% 88	% 100	% 4	% 0	% 8	% 0
Kuzey ve Orta Amerika	31	7	38	77	31	16
Güney Amerika	13	22	20	22	67	56
Asya ve Orta Doğu	74	58	5	25	21	17
Avrupa ve S.S.C.B.	77	68	14	23	9	9
Okyanusya	94	75	0	0	6	9
TOPLAM	% 69	% 59	% 13	% 23	% 17	% 18

[46] Wilbur SCHRAMM - Janet ALEXANDER, "Broadcasting" **Handbook of Communication**, Rand McNally College Pub. Com. Chicago, 1973, sh. 590.

özel girişimin de içinde yer aldığı, karma yöntemi benimsemektedir. Özellikle, ekonomileri liberal ya da karma olan ülkelerde başlangıçta devlet tekelinde olan radyo ve televizyon yayın hakkı, özel girişim ile paylaşılmaktadır.

C — Korsan Radyo ve Televizyon İstasyonları

Radyo ve televizyon yayınlarının toplumlara etkinliği ve özellikle tecimsel yayınların gelir sağlama amacı ile yaygın olarak kullanılmaya başlanmasından sonra 1950 li yılların sonuna doğru, o ülkenin iznini almadan, dolayısıyle vergi verme külfetini yüklenmeden, kaçak radyo ve televizyon yayınları yapılmaya başlanmıştır.

"Korsan" (Pirate) ya da "Gizli" (Clandestine) adı verilen yayın istasyonları, Uluslararası sularda bulunan gemilerden yayın yapan kayıtlanmamış yayın istasyonlarıdır. Özellikle, Avrupa'da ilk kez başlamış ve sayıları oldukça kabarıktır. Çoğunlukla müzik yayınları, film ve eğlence türü filmler yayınlarlar ve aralarında reklamlara yer verirler. Yayınların herhangi bir denetimden yoksun oluşu, yalnızca reklamların izlenmesi düşünüldüğünden eğlenceye ve özellikle, ulusal radyo ve televizyon istasyonlarının yasaları gereğince yer veremediği tür ve oranda programlara yer vermelerine neden olmakta ve oldukça geniş bir izleyici kitlesine sahip bulunmaktadırlar.

Korsan radyoların ilki, 1958'de, İsveç ile Danimarka arasında Sund bölgesi olarak adlandırılan sularda bir tekne üzerinde Kopenhag'a (Danimarka) yönelik olarak başlamıştır. Daha sonraları 1961'de Great Belt sularında yine Danimarka'ya yönelik "Radio Mecur", 1962 de Stokholm yakınlarında İsveç "Radio Nord" ile aynı yıl yine Sund bölgesi dolayında "Danimarks Commerciell Radio" adlı radyo istasyonları korsan radyo yayınlarına başlamışlardır. Daha çok Danimarka ve İsveç'e yönelik bu yayınlara, 1960 yılından beri de Hollanda, Belçika ve İngiltere'ye yönelik korsan radyo yayınları eklenmiştir.

İngiltere'ye yönelik olarak yayına başlayan Kuzey Karolin (North Caroline) ile Güney Karolin (South Caroline) adlı iki korsan istasyonun İngiltere içinde 9 milyona varan bir izleyici kitlesince izlenmesi üzerine, İngiliz hükümeti önlem almaya yönelmiş ve bu istasyonlarda çalışan İngiliz uyruklu kişilerin çalışmalarını yasa dışı ilan etmiştir. 1967 yılında İngiliz Parlamentosundan geçirilen bir yasa ile hem bu istasyonların, hem de ondan başka yayın yapan -örneğin "Radio London" adlı korsan radyo yayınlarının yayınları durdurulmuştur.

A.B.D.'de de bu tür benzeri korsan yayınlara rastlanmaktadır. Pasifik Okyanusunda yabancı bayraklı teknelerden yayın yapılmak-

tadır. 1967 yılında bu tür yayın yapan korsan radyo istasyonlarının sayısı 10 dolayında olmuştur. Ancak, gemilerden yapılan yayınlar A.B.D. için Avrupa'da olduğu gibi çok ciddi sorunlar doğurmamıştır. Genel olarak bu istasyonların durumu ele alındığında, o ülkenin ulusal nitelikte, izinli, kayıtlı istasyonlarının yayınlarına olan ilgiliyi azaltması söz konusudur. Bu ise tecimsel istasyonların reklam gelirlerini azaltmakta; bu da devlete olan vergide azalma meydana getirmektedir. Ulusal nitelikte, doğrudan haber, eğitim ve kültür türü yayınların ağır bastığı ülkelerde ise, bu amacın gerçekleşmesi büyük ölçüde aksamaktadır.

Kuşkusuz, bu tür sakıncaları yanında, bu tür istasyonların doğurduğu bir başka önemli sorun da, izin almadan yayın yapıldığı için teknik yönden radyo frekanslarında bozulma olması, ulusal nitelikteki istasyonların teknik yönden yayın niteliğinin bozulmasıdır.

Radyo yayınlarının yanında, özellikle son yıllarda ortaya çıkan bir korsan yayın da televizyon yayınları ile ilgilidir. Özellikle, yine Avrupa'da görülen bu tür televizyon istasyonlarında aynı durumlar ve sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu yayınlardan özellikle Basının da üzerinde durduğu ve yayınların içeriği yönünden gazete ve dergi haberleri arasında yer alan korsan televizyon istasyonu İtalya'ya yönelik Adriyatik ve Akdeniz'deki korsan televizyon istasyonlarıdır. Özellikle, gösterdiği açık-saçık seks filmlerinden ötürü İtalyan toplumunda oldukça geniş bir izleyici kitlesi vardır.

Korsan radyo ve televizyon yayınları ile ilgili olarak uluslararası yayın ya da iletişim örgütleri konuya eğilmekte önlemler almaya çalışmaktadırlar. Bunların başında ITU (Uluslararası Telekomünükasyon Birliği) ile EBU (Avrupa Yayın Birliği) gelmektedir. ITU sözleşmesinde, her ülkenin kendi toprakları üzerinde telekomünükasyonu düzenleme hakkı olduğunun belirtilmesi, konuya bu yönden özellikle eğilinmesine neden olmuştur.[41]

D — Üçüncü Dünya Ülkelerinde Yayıncılık

1950'lerden sonra bağımsızlıklarını kazanan ülkeler ve bunun yanında endüstriyel gelişmelerini gelişmiş toplumlar düzeyine çıkarmayı amaçlayan ülkeler, kalkınmalarında, kitle iletişim araçlarını ve özellikle elektronik iletişim araçları olan radyo ve televizyonu kullanmaya başlamışlardır.

---

41 Walter B. EMERY, "National and International Systems of Broadcasting: Their History, Operation and Control", East Lancing Michigan Univ. Press, Michigan, 1969, sh. 560-589.

Başlangıçta önceleri radyo, daha sonraları ise televizyon haber verme ve alma kaynağı, kanalı olarak kullanılırken daha sonraları kalkınma ve özellikle kalkınmanın temel unsurlarından olan insan eğitiminde de kullanılmaya başlanmıştır. Daha çok, merkezi düzen ile, devlet ya da hükümet denetiminde toplumsal sorumluluk (social responsibility) düzeni ile örgütleri kurmuşlar ve yayınları planlamışlardır. Ancak bu ülkelerde teknolojik gelişmelerin izlenmesi ve kullanılması, dışarı -gelişmiş ülkelere- bağlı olduğundan, III. Dünya devletleri içinde bu araçlardan kalkınmada yararlanma oldukça sınırlı olmaktadır.

Elektronik kitle iletişim araçlarının kalkınmadaki bu sınırlılığı, bazı uluslararası örgütlerin bu konudaki girişimleri ile çözümlenmeye çalışılmaktadır. Başta Birleşmiş Milletler (BM) ve ona bağlı kuruluşlardan Eğitim, bilim ve kültür örgütü olan ve kısa adı ile UNESCO olarak adlandırılan örgüt, yine BM'ye bağlı Gıda ve Tarım örgütü FAO, Sağlık örgütü ILO gibi örgütler aracılığı, daha doğrusu girişimi ve çeşitli konulardaki katkıları ile pilot proje çalışmaları yaparak, bu teknoloji yolu ile toplumsal hareketliliği sağlama ve kalkınmaya yardımcı olmaya çalışılmaktadır.[42]

II — YAYINLARLA İLGİLİ ULUSLARARASI ÖRGÜTLENMELER

Radyo ve televizyon yayınlarında ulusiçi örgütlenmeler yanında, uluslararası alanda gerek program alış-verişi, gerekse teknik ve hukuksal alanlarda işbirliği yapma ve gerekse karışmaları, karışıklıkları önlemek, düzenlemek amacı ile örgütlenmelere gidilmiştir. Örgütlenmeler ayrı ayrı radyo ve televizyon yayınları ile ilgili olarak yapıldığı gibi, radyo ve televizyonun her ikisini birden kapsayan örgütlenmeler de yapılmıştır. Örgütlenmeler daha çok kıtalarla sınırlı kalmaktadır. Bunun da en belirgin nedeni yayınların kapsama alanlarının kıta sınırları ile sınırlandırılmasıdır.

A) Uluslararası Telekomünükasyon Birliği (ITU-International Telecommunication Union)

ITU kısa adı ile anılan bu kuruluş, radyo yayın istasyonlarının giderek artması ve radyo dalgalarının iletişimin çeşitli alanlarında kullanılmaya başlaması ile, yayınların birbirine karışması ve bunun

---

[42] Konu ile geniş bilgi için baknz. Wilbur SCHRAMM, **"Mass Media and National Development"**, Stanford University Press, Calf., 1965, ve Alan HANCOOK, "Broadcasting and National Development: A case for comparative planning, EBI, Vol. 10, N. 4, 1977 dec. p. 147-151.

sonucunda niteliksiz yayınların olması gibi durumları önlemek için radyo bandlarını kullanış amaçlarına göre düzenleme amacı ile kurulmuştur. Yaklaşık 130 üyesi vardır. ITU, üye ülkelere yayınları için radyo bandları ayırır. Her ülke, kendisine ayrılan bu banddaki frekanslarını ayarlar.

ITU ayrıca, radyo istasyonlarının tüm ülkelere tanıtma kod harflerini de ayırır. Örneğin W, K, N ve A serisinin bir kısmını A.B.D.'e ayırmıştır.[43]

B) Avrupa Yayın Birliği (EBU-European Broadcasting Union)[44]

EBU kısa adı ile anılan Avrupa Yayın Birliği, Avrupa ülkelerinde bulunan radyo ve televizyon örgütleri arasında program, teknik, hukuki alanlarda işbirliği yapma amacı ile 1950 yılında kurulmuştur. 8 Avrupa ülkesinin bir araya gelerek kurduğu EBU, gerçekte 1925 yılında kurulan Uluslararası Yayın Birliği olan IBU'nun (International Broadcasting Union) biçim ve ad değiştirmesi ile ortaya çıkmıştır. İlk radyo yayınların başlamasından kısa bir süre sonra, Avrupa ülkelerinde frekans düzenlemeleri ile ilgili teknik sorunları çözümlemek amacı ile kurulan IBU, 1939 yılına kadar oldukça etkin olmuş, yayıncılık alanında yararlı çalışmalarda bulunmuştur. Ancak II. Dünya Savaşından sonra, Avrupa'da değişen politik durum IBU'nun çalışmalarını da etkilemiştir. Giderek zayıflayan, etkisini göstermeyen örgüte yeniden güç kazandırmak, etkili çalışmalar yapmasına olanak vermek amacı ile 1950 yılında İngiltere'de yapılan bir toplantıda örgütün adı *EBU* olarak değiştirilmiş, yeni düzenlemelerle daha işler, güçlü bir duruma getirilmiştir.

EBU'nu ilk üye sayısı Avrupa ve Akdeniz çevresindeki ülkelerden olmak üzere 24 idi. Kısa sürede etkili çalışmalar yapması, üyeler arasında program ve teknik işbirliğini gerçekleştirmesi, Avrupa dışında da ilgi görmesine neden olmuş ve 1976 yılı başında üye sayısı 104 'e yükselmiştir.[45] Birliğin yönetim merkezi Cenevre'de, teknik

---

[43] A.B.D. ITU tarafından ayrılan bu kod harflerini ülke içinde de ayırarak Missisipi nehrinin batısında kalan radyo istasyonlarının "K" harfi, doğusundaki radyo istasyonlarının ise, "W" kod harfi ile başlayan dört harfli tanıtma kodu taşımasına izin vermiştir. HILLIARD, a.g.e., sh. 53.

[44] EBU-UER hakkında geniş bilgi için bkz. Selim ESEN, **"Avrupa Yayın Birliği (EBU/UER)"**, TRT Haber Merkezi Televizyon Haberleri (T.Y.) (Çoğaltma).

[45] EBU üyelerinden 34 ü aktif, 67 i ise ortak (fer'i) üyedir. Aktif ya da tam üyeler, ITU tarafından tanınan ve Avrupa Kıtasındaki ülke yayın örgütlerinden oluşmaktadır. Aktif üyelerin toplantıda oy hakları vardır.

merkezi ise Brüksel'dedir. Birliğin çalışma alanı, üye ülke yayın organlarının uluslararası alandaki sorunlarını çözümleme, yardımcı olma yanında; üye ülkeler arasında program alışverişini gerçekleştirmek, yayıncılık tekniğinin gelişimine yardım edecek tedbirleri almak ve yayıncılığı geliştirmek gibi konuları da kapsamaktadır.

Birlik, çeşitli alanlarda işbirliği ve düzenlemeleri gerçekleştirmek amacı ile kendine bağlı örgütler kurmuştur. Bu örgütlerden başlıcaları şöyle sıralanabilir :

EUROVISION : Bu kuruluş, EBU'nun artan ve önem kazanan televizyon yayınları konusunda, üye ülkeler arasında program alışverişini kolaylaştırmak amacı ile doğmuştur. 1954 yılından beri EBU üye yayın örgütleri arasında televizyon program ve haberleri alış-verişini sağlamak üzere gerek hukuki, gerekse yayınları gerçekleştirmek üzere teknik çalışmalar yapıldı. Özellikle ülkeler arasında canlı yayın konusunda yapılan deneyimlerin olumlu sonuçlar vermesi üzerine Haziran 1954'de "Eurovision" adı altında EBU'ya bağlı bir yan kuruluş meydana getirildi. Bugün Avrupa ve diğer kıtalar arasında program alışverişleri çoğunlukla Eurovision aracılığı ile yapılmaktadır. Yılda yaklaşık olarak 400 saatlik yayın diğer program kuruluşlarına, örneğin Intervision'a gönderilmektedir. Haber uydularının gelişmesi ile Avrupa televizyon istasyonlarını diğer kıtalarda bulunan televizyon istasyonları ile yakın ilişkileri başlamıştır.[46]

Eurovision'dan verilen programlar günlük düzenli haber, dökümanter, eğitsel ve okul yayınları, spor, oyunlar, dizi filimler, uzun, konulu filmler, eğlence programları, yerel müzik, dini programlar, müzik yayınları gibi türlerde yoğunlaşmaktadır.[47]

EUROVISION NEWS (EVN) : EBU'ya bağlı üye ülke yayın örgütleri arasında haber filmi alış-verişini gerçekleştirmek üzere meydana getirilen bir kuruluştur. Avrupa'da üye ülkeler arasında haber filmi alış-verişi gerçekte 1957 lerde başlamış olmasına rağmen, düzenli bir işleyiş biçimine sokulması 1961 de gerçekleştirilmiştir. Kitle haberleşmesinde uyduların kullanılmaya başlanması ile de haber alış-verişi Amerika kıtası ile de yapılmaya başlanmıştır. Özellikle EBU'nun New York bürosunun açılmasından sonra Amerika kıtasından Avrupa'ya

---

[46] EUROVISION, giderek artan yayınlarını düzenli duruma getirmek için "Eurovision Kontrol Merkezi" [(EVC) Eurovision Center] kurmuştur. Bu Merkez, çeşitli kaynaklardan gelen programları gözlemler ve yöneltir.

[47] UNESCO, **"Television Trafic - One Way Street?"**, UNESCO, No : 70, Paris, 1972.

naklen haber ulaşımına olanak sağlanmıştır. 1973 yılı ikinci yarısında toplam 225 saatlik haber yayını yapılmıştır.[48]

EBU genel olarak üye ülkeler arasına işbirliği sağlama yanında, diğer yayın birlikleri ile de işbirliği içerisindedir. Bu yayın birlikleri, daha sonra açıklanacak olan ABU, Intervision, Nord vision, ASBU (Arap Ülkeleri Yayın Birliği), URTNA (Afrika Ulusal Radyo ve Televizyon Kuruluşları Birliği) gibi yayın birlikleridir.

C) Asya Yayın Birliği (EBU) Asian Broadcasting Union) :[49]

ABU kısa adı ile anılan Asya Yayın Birliği, Asya ve Pasifik ülkeleri radyo ve televizyon örgütlerinin bir araya gelerek kurdukları bir yayın birliğidir. Amacı, EBU'da olduğu gibi, üye ülkeler arasında radyo ve televizyon yayınları ile ilgili teknik ve program konularında işbirliği sağlamak, üye ülkeler radyo ve televizyon örgütlerinin gelişmelerine yardımcı olmaktır.

ABU 1962 yılında Kuala Lumpur'da yapılan 4. Asya Ülkeleri Yayıncıları Konferansında alınan bir kararla kurulmuştur.[50] Örgütün başlangıçta 16 kurucu üyesi varken, bugün bu sayı 65 e yükselmiştir. Ülke sayısı ise 52 dir. Üyelerden 25 i tam üye niteliğine sahiptir, geri kalan 40 üye ise ortak (feri) üyedir.[51]

ABU, gerek yeni kurulması, gerekse üye ülke yayın örgütlerinin yeterince güçlü ve yaygın olmaması (bir kısım üye ülkeler kendi içlerinde radyo-link şebekesini örememiştir) ve gerekse üyeler arasında çok çeşitli dil kullanılması, EBU gibi etkili çalışmalar yapmasını engellemektedir. Örgütün bugüne dek yaptığı çalışmalar daha çok üye ülkeler arasında folk müzik bandları değişimi şeklinde olmakta, radyo ve televizyon programları ile ilgili kimi yarışmalar düzenlenmektedir. Örgütün Başkanlığı Tokyo'da, Genel Sekreterliği ise Sidney'dedir. Birlik üyeleri arasında radyo bağlantısı kurulmadığından ge-

---

48 EVN konusunda geniş bilgi için bkz. ESEN, **"Avrupa Yayın Birliği..."** a.g.e., sh. 60-69.

49 ABU'nun kuruluşu ve görevleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. **"Status of the Asian Broadcasting Union (ABU)"**, NHK, Tokyo, 1963.

50 1958 yılında ilk toplantısı yapılan Asya Yayıncılar Konferansı, Asya ve Pasifik ülkeleri yayın örgütlerinin sorunlarına çözüm bulmak ve işbirliğini geliştirmek amacı ile toplanmakta iken, 4. toplantılarında, bu konferansın hukuksal yönü olan bir **Birlik** durumuna getirilmesine karar verilmiştir.

51 Türkiye ABU'nun tam (asli) üyesi olup, kurucu üyeleri arasında yer almaktadır. ABU'nun tam ve ortak üye adları için bkz. **"1975 Wold Radio and Television Handbook"**, Pentragon Press, İngiltere, sh. 16.

rek radyo, gerekse televizyon ile ilgili naklen yayın yapabilecek "Asiavision" adlı bir alt örgütün plânlaması yapılmıştır.

D) Avrupa ve Asya Doğu Bloku Ülkeleri Yayın Birliği (OIRT-International Radio and Television Organization) :

II. Dünya Savaşından sonra Avrupa ülkeleri arasındaki siyasal görüş ayrılıkları IBU'nun zayıflamasında etkisini göstermiş ve IBU'ya çeki-düzen vermek üzere 1946 yılında yapılan toplantıda bu zayıflık, IBU'dan bir kısım üyelerin ayrılarak Sovyetler Birliği'nin önderliğinde yeniden örgütlenmeleri ile sonuçlanmıştır. 1946 yılı Haziran ayında Brüksel'de toplanan ülkeler, OIR (International Radio Organization - Uluslararası Radyo Örgütü) adı ile yeniden örgütlenmişlerdir. Başlangıçta Fransa, Belçika, Hollanda ve Finlandiya gibi IBU üyesi olan ülkelerin de katıldıkları bu yayın birliğinin 22 üyesi vardı. Örgütün adı 1950 yılında Organization International de Radio et Television - Uluslararası Radyo ve Televizyon Örgütü (OIRT) olarak değiştirilmiş ve Brüksel'de olan merkez Prag'a taşınmıştır. Bugün Örgütün 19 ülkeden 25 üyesi vardır. Bu ülkelerin önemli bir kısmını Doğu Bloku ülkeler oluşturmakta, bunun yanında Üçüncü Dünya Ülkeleri olarak adlandırılan kimi ülkeler de katılmaktadır. Örgütün amacı, EBU'da olduğu gibi, üye ülkeler arasında radyo ve televizyon alanında teknik ve program işbirliğini geliştirmek ve yayınla ilgili sorunlara çözüm bulmaktır.

INTERVISION : Avrupa Yayın Birliği'ndeki EUROVISION karşılığı olarak OIRT bünyesinde kurulan bu örgüt, OIRT üyeleri arasında televizyonla ilgili program alışverişini düzenlemektedir.

Eurovision'da olduğu gibi, Intervision'da da program naklini kolaylaştırmak üzere birlik bünyesinde alt kuruluşlar oluşturulmuştur. Bunlardan en önemlisi IVN (Intervision News-Intervision Haberleri) adı ile anılan kuruluştur. EVN'e benzerlik gösteren bu kuruluş, üye ülke yayın örgütleri arasında haber alış-verişini sağlamaktadır. Bu kuruluşun yanında Intervision Program Koordinasyon Merkezi (IPCC) ile Intervision Teknik Koordinasyon Merkezi (ITCC) gibi kuruluşlarda oluşturulmuştur.

Intervision'un program alış-verişinde ağırlık, günlük haberler (yaklaşık yılda 100 saat) ve dökümanter ile spor, eğitsel yayınlar, çocuk programları ile uzun ve dizi filmlerde toplanmaktadır. Yıllık program alış-verişi ortalama 1.300 saattir. Bu yayınların hemen hemen yarıya yakın kısmı Sovyetler Birliği'nce verilmektedir. Yayındilinin Rusça olması da bu durumun bir sonucudur.

Intervision ile Eurovision arasında, daha önce de belirtildiği gibi, haber ve program alış-verişi yapılmaktadır. 1965 de düzenli olarak başlayan bu alış-veriş Eurovision üyesi olan ORF (Avusturya Televizyon) aracılığı ile yapılmaktadır. Gerek haber değişiminde, gerekse program değişiminde genellikle Eurovisiondan verilen daha fazladır. Bunun önemli nedeni Eurovision'un dünyada bulunan diğer film ve yayın örgütleri ile yakın işbirliği içerisinde olması ve iç politik haber ve programlar yanında güncel diğer olaylara ve spora da yer vermesidir.[52]

E) Diğer Yayın Birlikleri :

Avrupa ve Asya'da kurulan bu yayın birlikleri yanında Avrupa'da bir, Amerika ve Afrika kıtalarında ise birden fazla yayın birliği kurulmuştur. Kuruluş amaçları genellikle üye yayın örgütleri arasında teknik ve program alış-verişini sağlamak, sorunlarına çözüm bulmak olan bu birliklerden önemlileri şunlardır :

NORDVISION : Kuzey Avrupa ülkeleri olan Norveç, İsveç, Finlandiya, Izlanda ve Danimarka'nın aralarındaki yayın işbirliğini daha da güçlendirmek için kurmuş oldukları Eurovision'a benzer bir birliktir.

ASBU (Arap States Broadcasting Union - Arap Ülkeleri Yayın Birliği) : Arap ülkeleri yayın birliği Asya ve Afrika'da bulunan, daha çok Üçüncü Dünya Ülkeleri olarak adlandırılan ülke yayın örgütlerinin 1969 yılı Şubat ayında biraraya gelerek kurdukları bir yayın birliğidir. Özellikle program ve haber değişimi yanında, üye ülkeler arasında teknik gelişmeyi sağlamak üzere radyo-link hatlarının kurulmasına çalışılmaktadır. Bugün 21 tam (asli), 4 ortak (fer'i) olmak üzere 25 üyesi vardır.[53] Yönetim merkezi Kahire'dir.

URTNA (Union de Radio - Television National de L'Afrique - Afrika Ulusal Radyo Televizyon Birliği) : Afrika ülkeleri yayın örgütlerinin 1962 yılı Eylül ayında biraraya gelerek kurdukları bu birliğin 25 i tam (asli), 4 ü ortak (fer'i) olmak üzere 29 üyesi vardır.[54]

---

52 Intervision ile ilgili geniş bilgi için bkz. ESEN "**Avrupa Yayın**... a.g.e., sh. 66-70 ve program alış-verişleri konusunda, UNESCO, "**Television Traffic**..." a.g.e., 23-25 ve 39.

53 ASBU'nun asli olmayan üyeleri şunlardır: TDF (Fransa), PBC (Pakistan), RTVE (İspanya) ve JRT (Yugoslavya).

54 URTNA'nın asli olmayan üyeleri ARD ve ZDF (Batı Almanya), SBC (İsviçre), ORTF (Fransa) ile BBC (İngiltere) dir.

Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarındaki bu yayın birliklerine karşılık, Amerika kıtalarında bu tür yayın birlikleri fazla yoktur. Önemli olarak Latin Amerika (Güney Amerika) da çalışmalar yapan iki kuruluştan söz edilebilir. Bunlar 1946 yılında kurulan radyo birliği AIR (Associacion Inter Amerikana de Radiodiffusion) ile, televizyon birliği OTI (Organization de Television Iberoamericana) dır. Kuzey Amerika'da gerek Kanada, gerekse A.B.D. program alışverişi için bu tür birliklere girmekten çok, yayınların özel girişimin elinde olması nedeni ile şebeke yayınlar aracılığı ile programlarını satmaktadırlar. Örnek olarak ABC, NBC, CBS, NET gibi şebeke yayın örgütleri dışında 1970 de kurulan *VİACOM INTERNATIONAL* dünyaya televizyon program ve haber filmleri satmak üzere kurulmuş ulusiçi bir yayın birliğidir.[55]

F) Uydularla Yayın :

1970 li yıllarda uydular yolu ile iletişim yapma, radyo ve televizyon yayınlarını aktarma, verme önem kazanmıştır. A.B.D. ve Sovyetler Birliği ve Avrupa'da çeşitli ülkeler dışında Asya kıtasında Japonya ve Hindistan uzaya attıkları uydular aracılığı ile, bu konuda geliştirdikleri projelerle doğrudan radyo ve televizyon yayınını gerçekleştirmektedirler. "Doğrudan Uydu Yayını" DSB (Direct Satellite Broadcasting) düzeni ile o ülkeye yönelik yayın yapılmakta, böylece, ülkenin uzak, ıssız bölgelerine özellikle eğitsel amaçlı yayınların ulaşma olanağı sağlanmış olmaktadır. Konu ile ilgili düzenlemeler ITU (International Communication Union), CCIR ve BM'nin ilgili komisyonlarınca yapılmaktadır. Ancak, yine de zaman zaman çok güçlü vericilerle donatılan uyduların yönlenmelerinde ulusal sınırları aşma tehlikesi de ortaya çıkmaktadır.[56]

---

55 A.B.D. de uluslararası program satışı yapan örgütler için baknz. UNESCO, "Television Traffic..." a.g.e., sh. 32-33.

56 EBI, Vol. 10, No : 4, Dec. 1977.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RADYO VE TELEVİZYONUN İŞLEVLERİ (FONKSİYONLARI) VE YAYIN TÜRLERİ

I — RADYO VE TELEVİZYONUN İŞLEVLERİ :

Radyo ve televizyon örgütleri, hangi sistemle yönetilirlerse yönetilsinler, kamuya seslenen hizmetlerini yaparlarken belirli ortak işlevleri yerine getirirler. Bir başka deyişle, varlıklarının nedeni, bir bakıma, "bu işlevlerin yerine getirilmesi"dir de denebilir. Bir bütün olarak incelenirse, radyo ve televizyonun işlevleri, genel olarak, kitle iletişim araçlarının işlevlerinden ayrı düşünülemez. Kitle iletişim araçlarının toplumdaki işlevleri ise, büyük ölçüde o toplumun yönetim düzenleri ile yakından ilişkilidir. Genel olarak kitle iletişim araçlarının toplumdaki işlevleri ile ilgili dört ana yaklaşım vardır. Bunlar, otoriter yaklaşım, liberal yaklaşım, komünist yaklaşım ve toplumsal sorumluluk yaklaşımıdır. Radyo ve televizyonun işlevlerine doğrudan geçmeden önce, işlevlerle ilgili bu yaklaşımları görmekte yarar vardır.

Otoriter Yaklaşım : Bu yaklaşım en eski, tarihsel geçmişi yönünden en geniş kabul gören yaklaşım ya da kuramdır. Özellikle, 16. asır İngiltere'sinde krallar, din ve politikalarını yönetimlerindeki basın yolu ile pekiştirmeye çalışmışlardır. Buna uygun olarak özel girişimin elindeki kitle iletişim araçları (gazeteler) otoriter bir yaklaşımla yönetilmişlerdir.

Liberal Yaklaşım : 18. yüzyılda toplumsal gelişmelere koşut olarak ortaya çıkan sistem, yine basında özellikle 18. yüzyıldaki Amerikan düşünce ve anlatım özgürlüğü felsefesinden kaynaklanmaktadır ve Amerikan kitle iletişimindeki felsefenin temelini oluşturmuştur. Aynı düşünce İngiltere'de de kabul edilmiş, basının 'aydınlatma' işlevinin olduğu ve bunun da hükümet denetimi dışında olması gerektiği düşüncesi güçlenmiştir. Amerikan Anayasasında da yer alan bu yaklaşıma göre, basının görevi, dış yetke (otorite) nin denetiminde olmaksızın tüm tanıkları sunarak gerçeği aramaktır.

Komünist Yaklaşım: Bu kuram, 20. yüzyılda Karl Marks'ın komünizm doktrinine uygun olarak ortaya çıkmıştır. Marksist felsefeye göre, kitle iletişim araçlarının komünist bir toplumda işlevleri, o toplumun siyasal ve ekonomik felsefesi ile belirlenir. Buna göre, bu araçların işlevleri, başlangıçta devrimin başarıya ulaşmasına, daha sonraları ise bu düzenin devamına ve yayılmasına katkıda bulunmaktır.

Toplumsal Sorumluluk Yaklaşımı: A.B.D. de çağın ortalarına doğru ortaya çıkmıştır. Özellikle, basın dışında diğer kitle iletişim araçları olan sinema, radyo ve televizyonun yoğun olarak toplumda kullanılmaya başlaması ile önem kazanmıştır. Kitle iletişim araçlarının topluma olan doğrudan geniş etkileri, bu araçları elinde bulunanları, bu araçların yönetiminde toplumsal sorumluluğu üzerlerine alarak gerçeği aramaya, ortaya çıkarmaya, vermeye kendilerini zorunlu hissetmeleri ile ortaya çıkmıştır. Kitle iletişim araçlarının ellerinde bulunduranlar, bunlarla iletişim sağlama görevini üstlenenler toplumun gereksinim, beğeni ve isteklerine uygun yayın yapmayı üstlenmişler, bu konuda bilinçlenmişlerdir.[57]

Kitle iletişim araçlarının işlevleri ile ilgili olarak tarihsel gelişimi içerisinde ortaya atılan, daha doğrusu, o günkü toplumların siyasal ve ekonomik koşullarına göre belirlenen bu işlevleri, daha çok yazılı basın için geçerli olmuş; 20. yüzyılın ilk dörtte birinden sonra da diğer kitle iletişim araçları için kullanılmıştır. Bugün ise, kitle iletişim araçlarının işlevleri ile ilgili bu kuramlar, yaklaşımlar, yine ülkelerin siyasal ve ekonomik yönetimi biçimlerine, düzenlerine sıkı sıkıya bağlıdır.

Sözü edilen bu yaklaşımların ışığında kitle iletişim araçlarının toplumdaki hizmet işlevlerinin neler olacağı, olması gerektiği hususları önem kazanmaktadır. Konu ile ilgilenen farklı toplumbilimciler, birbirlerinden çok az farklarla ayrılan, ancak sonunda aynı hususlarda birleşilen şu hizmet işlevlerini öngörmektedirler:

A) Haber verir,

B) Eğitir,

C) Eğlendirir,

D) Mal ve hizmetlerin tanıtılmasını sağlar,

E) İnandırır (ikna) ve harekete geçirir.

---

[57] Fred S. SIEBERT, "The Role of Mass Communication in Amerikan Society" (ed.) Nelson HENRY, **"Mass Media and Education"**, NSSE, U.S.A., 1954, sh. 13-23.

Genel olarak ülkeden ülkeye bu işlevlerin yerine getirilme dereceleri farklılıklar göstermesine rağmen, bu unsurların tümüne her ülkede rastlanılabilir.

A) Haber Verme İşlevi :

Haber verme ve alma, denilebilir ki insanlık tarihi ile başlamış, insanın var olması ile haber gereksinmesi kendini göstermiştir.

İlkel insanların nasıl haberleştiklerini biliyoruz. Toplumlar geliştikçe haber almada da gelişmeler olmuş, özellikle teknolojinin hızla gelişimi haber alma yöntemlerini en üst düzeye çıkarmıştır. Teknolojinin önemli buluşlarından olan radyo ve televizyon tekniği aracılığı ile halkın haber almasında, haber alma-verme yöntemine yeni boyutlar getirilmiştir. Bu boyutlar önce, radyo aracılığı ile ülkenin en uzak köşesine, en ıssız yerine kadar anında ses yolu ile haberin ulaştırılması; televizyonun bulunuşu ile de ses unsuruna ek olarak, görüntü unsurunun eklenmesi ve bu yolla kişiyi olaya doğrudan tanık etmesi şeklinde olmuştur. Çağımızda toplumların haber alma hakları en doğal haklarından sayılmakta ve özellikle demokratik düzene sahip ülkelerde bu haklar yasa kapsamlarına alınarak korunmaktadır. Radyo ve televizyon örgütlerinin haber işlevlerinin kalkınmakta olan ve gelişmemiş ülkelerdeki önemi, diğer kitle haberleşme araçlarına göre çok daha fazladır. Çünkü bu ülkelerde okuma-yazma oranının dolayısıyle genel ve temel eğitimin düşük olması bu iki aracın halkı aydınlatmada, haber vermedeki önemini arttırmaktadır.

Radyo ve televizyonun, bu işlevlerini yaparken yansız olmaları, olayları olduğu gibi vermeleri, bu işlevin tam olarak yerine getirilmesini sağlar. Bunun ise, yönetimleri siyasal erklerin elinde olmayan, gerçek kamu yayın örgütlerince yerine getirileceği açıktır.

Bugün radyo ve televizyonun haber verme işlevi, eskiye göre daha seri duruma gelmiştir. Programlarda habere verilen ağırlık artmış, örneğin A.B.D. gibi ülkelerde 24 saat haber yayını yapan radyo istasyonları kurulmuştur. Özellikle haber verme işlevinin, ülkenin buhranlı devrelerindeki önemi büyüktür. II. Dünya Savaşında İngiltere'de BBC'nin, Türkiye'de ise Ankara ve İstanbul radyolarının haber yayınları ile halkın tek güvenilir haber kaynağı olduğu bilinmektedir.

B) Eğitim İşlevi :

Radyo ve televizyon örgütlerinin haber verme işlevinden sonra en önemli işlevi eğitimdir. Ulusal kalkınmalarını tamamlayamamış

ülkelerde radyo ve televizyonun eğitim aracı olarak kullanılmaları son yılların en etkin eğitim yöntemi olarak kabul edilmektedir. Örneğin, Afrika ülkelerinin pek çoğunda, özellikle televizyon bu ana amaç ile kurulup, yayın yapmaktadır. Radyo ve televizyonun eğitici işlevi yalnızca geri kalmış ya da kalkınmakta olan ülkelerde değil, kalkınmış ülkelerde de söz konusudur. Günümüzde A.B.D., Kanada, İngiltere, Fransa, Japonya gibi kalkınmış ülkelerde de bu örgütlerin eğitim işlevleri önemlidir. Ancak bu ülkelerde eğitim işlevi, temel eğitim yerine tamamlayıcı eğitim olarak yer alır.

Radyo ve televizyonun eğitim işlevinde hedef izleyici kitleler çok farklıdır: Okur-yazar olmayanlar, okulu bırakanlar, toplumda henüz verimli yerini alamayanlar, elde ettikleri yeteneklerini geliştirmeyi amaçlayanlar, ilk, orta ya da yüksek öğrenimini tamamlamak isteyenler, gelişmemiş bölgelerde yaşayan ve ekonomik ve kültürel eksikliği gidermeye çalışanlar... Genel olarak alındığında, radyo ve televizyonun eğitim işlevi tüm bu sayılanları da kapsayacak nitelikte iki ana kümede toplanabilir:

1) Örgün Eğitim - Okul eğitimi

2) Yaygın Eğitim - Okul dışı eğitim (Halk eğitimi)

Yukarıda da değinildiği gibi, ülkeden ülkeye değişen koşullar bu eğitimlerden hangisine öncelik verileceğini saptar. Bir başka deyişle bir ülkenin sosyo-ekonomik koşulları radyo ve televizyonla yapılacak eğitimin içeriğini de belirler.

Örgün eğitim olarak belirtilen okul eğitiminde yapılan yayınlarla bu eğitim ya doğrudan ya da yardımcı nitelikte verilir. Araç olarak ise, sınıflarda öğretmenin yerini alması ya da onun yönetiminde izlenmesi en yaygın kullanılış biçimidir. Özellikle, kalkınmış ülkelerde teknik olanak sorunları çözümlenmiş olduğundan büyük ölçüde bu yöntem kullanılmaktadır. Ülkemizde bu tip radyo ve televizyon yayınlarına örnek olarak M.E.B.lığı tarafından hazırlanıp, TRT'nin teknik olanaklarından yararlanarak verilen okul radyosu ve okul televizyonu ve Yay-Kur programlarını gösterebiliriz.

Yaygın eğitim - yetişkin eğitimi ya da halk eğitimi ise, ülkeden ülkeye farklı nitelikte hazırlanan programlar yolu ile resmi okul dışında kalanların eğitimini amaçlamaktadır. Bu ise, gerek okul eğitimlerini tamamlayamamış kişilerin eğitimini, gerekse sürekli bir öğrenme süreci olan genel eğitimden geniş ve dar anlamı ile kişileri yararlandırmak üzere, eğitmeyi kapsar. Bu tür eğitsel yayınlar dağı-

nık olarak genel yayın plânlamasında yer alması yanında, özellikle bu amaçla ayrılan radyo ve televizyon kanallarında da yer almaktadır. Sistemli eğitsel yayınlara 1924 yılında BBC radyolarında başlanmıştır. Sonraları radyonun eğitimdeki gücü anlaşıldığından diğer ülkelerde ya özel eğitsel istasyonlar aracılığı ile ya da ulusal nitelikteki yayınlarda belirli oranlarda yer almaya başlamıştır. Özellikle "Avrupa Yayın Sistemi"nin uygulanmakta olduğu ülkelerde radyodan eğitimde yararlanılmıştır.[58]

Televizyonun bulunuşundan sonra ise, görüntünün eğitimdeki etkisinin daha büyük olduğu görülmüş ve eğitsel yayınlar düzenli olarak yer almıştır. Hatta televizyon henüz deneysel aşamada iken, eğitsel amaçla yayınlar yapılmıştır. A.B.D. de bu amaçla 1932-39 yılları arasında Iowa State Universitesinde eğitsel televizyon yayınları yapılmış, elektronik tarama ile ise ilk kez 1953 yılında Texas'da düzenli eğitsel televizyon yayınlarına yer verilmiştir. 1960 larda ise kapalı devre (close - circuit) okul yayınları geniş olarak eğitimde kullanılmaya başlanmıştır. Aynı tarihlerde A.B.D. de eğitsel amaçla kurulmuş ve yayın yapan açık devre televizyon istasyonu sayısı 53 idi.[59] Bugün ise sayıları 97'ye ulaşmıştır.

C) Eğlendirme İşlevi :

Radyo ve televizyon yayınlarının bir diğer işlevi olan eğlendirme-dinlendirme, daha başka deyimle hoşça zaman geçirtme, diğer işlevlerin yerine getirilmesinde yardımcı bir unsurdur. Bu işlevin, eğlendirme hizmetini kişinin ayağına, ucuz olarak getirmesi yanında bir diğer önemi de eğitici, kültür verici yayınların izlenme şansını arttırmasındadır. Hatta denilebilir ki bu tür yayınların izlenmesinde bir güvence olarak görülebilir. Genellikle radyo-televizyon yayınlarında slogan durumuna getirilen "eğitirken eğlendirmek-eğlendirirken eğitmek" söyleyişinin bu nedenden ileri geldiği söylenebilir. Eğlendirme işlevinin, radyo ve televizyon istasyonlarının yönetim sistemlerine bağlı olarak oranları değişmektedir. Özel girişimci ve amacı reklâm yolu ile mal ve hizmetlerin tanıtılması ve satılması olan yayın örgütlerinde bu tür yayın oranı büyüktür. Söz gelimi A.B.D.'nin kimi yayın örgütlerinde bu oran yüzde 75'i geçmektedir.

---

[58] Radyo ve Televizyonun eğitim işlevi ve işlevi yerine getiren radyo ve televizyon istasyonlarının uygulaması ile geniş bilgi için bknz. A. AZİZ, **"Radyo ve Televizyonla Eğitim"**, Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981 (basılmakta)

[59] "The American Peoples Encyclopedia" Vol. 18, sh. 43.

Yapılan programlar ise, reklâm veren firmaların desteklemeleri ile büyük harcamalarla, ünlü oyuncu ve sanatçıların yer aldığı eğlence show programları olarak yapılmaktadır.

D) Mal ve Hizmetlerin Tanıtılması İşlevi :

Radyo-televizyon örgütlerinin bir diğer işlevi mal ve hizmetlerin tanıtılmasını sağlamaktır. Reklâmcılığın geniş bir bölümünü oluşturduğu bu işlev, özellikle radyo televizyon örgütlerinin özel girişim elinde olduğu ülkelerde çok daha önemli bir duruma gelmiştir. Hatta denilebilir ki yayının amacı mal ve hizmetlerin satışını arttırmaktır. Ancak, yayınlarında reklâma yer vermeyen yayın örgütlerinde de bu işlevin önemi vardır. Yayınlanan haber ve diğer programların içeriğinde bu işlevin yerine getirildiği görülür. Söz gelimi, bir toplantının yapılması ile ilgili bir haber ya da yeni çıkan bir şarkının çalınması bu tür işlevin kapsamına girer.

Özel girişimci, Amerikan sisteminde yayınların asıl amacının "reklâm yayınları" olduğu, yani mal ve hizmetlerin satılması, tanıtılması amacı ile olduğu anımsanırsa, bu işlevin bu tür yayın sistemini benimsemiş yayın örgütlerindeki önemi daha iyi anlaşılır. Bu gibi istasyonların her türlü harcamaları ve kârları yayınlarda yer alan reklâmlar yolu ile karşılanmaktadır.

E) İnandırma ve Harekete Geçirme İşlevi :

Bu işlev radyo ve televizyon örgütlerinin diğer işlevlerinden ayrı değil, onların tümünü kapsayan, onlarda bulunan bir niteliktir. Gerek haber ve eğitim işlevleri sırasında, gerekse mal ve hizmetlerin tanıtılmasında kişide verilene karşı bir inandırma ve bunun sonucunda da gerekiyorsa bir harekete geçirme söz konusudur. Yapılan yayınlarda bu amaçlanmış ve sonuç olarak bu alınmış ise, yayın etkili olacaktır. Özellikle, yeni kalkınmakta olan ülkeleri alırsak, söz gelimi, üretimi arttırmayı amaçlayan, ulusal politikanın gerçekleşmesi için geleneksel üretim yöntemlerinin bırakılarak bilimsel yöntemlere geçilmesi radyo ve televizyon aracılığı ile topluma aktarılıyorsa, bunun sonucunda bir inanış-ikna ve harekete geçme, yani kullanılması istenilen yöntemin kabul edilmesi beklenir. Reklâm yayınlarına yer veren radyo ve televizyon kurumlarında ise bu işlev çok önemlidir. Çünkü, amaç, reklâmda yer alan şeyin (mal ya da hizmetin) satılmasıdır. İşte radyo ve televizyon örgütlerinin bu işlevi, bu bakımdan diğer işlevlerin somut bir sonucudur denilebilir.

II — YAYIN TÜRLERİ

Radyo ve televizyonda yayınlanan programlar, çeşitli nitelikler gözönünde bulundurularak gruplandırmalar yapılmaktadır. Bu nitelikler kimi kez izleyici kitlesi ele alınarak, kimi kez amacı, kimi kez genel niteliği dikkate alınarak yapılmaktadır.[60]

A) Genel İkili Ayırım :

Radyo ve televizyon yayınları önce, çok genel bir nitelik gözönünde bulundurularak, iki kümede toplanabilir.

1 — Söz yayınları,

2 — Müzik yayınları.

Genel olarak tanımlamak gerekirse, *Söz yayınları*, topluma söz yolu ile ulaşan radyo ve televizyon yayınlarıdır. *Müzik yayınları* ise, topluma ya da seslendiği kitleye, kitle müzik yolu ile ulaşan, seslenen yayınlardır. Söz yayınlarının içerisinde salt söz yayınları dışta bırakılırsa -haber bültenleri gibi- müzik unsuruna da rastlanır. Ancak, burada ağırlık sözde olduğu için yayının genel niteliği söz yayınıdır. Bunun tersi olarak da bir müzik yayınının içinde söz unsuruna rastlanabilir. Söz-gelimi bir müzik programının açıklamalı kısımları sözden oluşur. Ancak, burada programın genel niteliği müzik olup, söz unsuru yardımcı olduğundan, yayın, müzik yayını niteliğindedir. Gerek söz yayınları, gerekse müzik yayınları çeşitli kısımlara göre kendi içlerinde de türlere ayrılmaktadırlar. Örneğin söz programlarını eğitsel, kültürel, haber programları olarak ayırabildiğimiz gibi, müzik programlarını da hafif müzik, klasik müzik, dans müziği, folk müziği vb. gibi türlerde toplayabiliriz.

Radyo ve televizyon yayınlarını söz ve müzik olarak iki temel kümede toplama işlemi, daha çok yayın kurumlarının program planlamalarında görülür. Bir yayın kurumu yayınlarını planlarken, programlarının ne kadarının söz, ne kadarının müzik yayınlarına ayrılacağını saptar. Bunu da belirleyen en önemli etken, o yayın kurumunun ne amaçla kurulduğu, yayın yaptığı ve hangi yönetim biçimi ile yönetildiğidir. Özel girişimin elinde bulunan radyo ve televizyon istasyonlarında eğlence amacı ağır bastığından, müzik yayınları oran olarak fazladır. A.B.D.'deki tecimsel radyo-televizyon istasyon-

---

[60] Yayın Türleri ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için baknz. Aysel AZİZ, "Radyo Programcılığı Ders Notları", BYYO, 1979-1980 Ders Yılı (Çoğaltma).

larında bu oran çoğu kez yüzde 80'e varmaktadır. Ulusal nitelikteki yayın örgütlerinde de bunun tersi bir durum söz konusu olup, söz yayınları ağırlıktadır.

Genel olarak, yayın yönetim biçimleri yayınlardaki söz ve müzik ağırlıklarını saptamada etken olmakla birlikte, o yayın kurumunun farklı yayın kanallarının erek ve amaçlarına göre de bu oranlar değişmektedir. Özel girişim elinde olup, yalnızca haber yayını yapan özellikle radyo istasyonlarında söz oranı çok yüksektir. Ülkemizi örnek olarak ele alırsak, bugünkü düzenlemeye göre (1980), TRT I, TRT II kanallarından TRT I deki söz oranları, TRT II ye göre daha azdır. Ayrıca nitelik yönünden de farklılık vardır. Buna karşılık, amacı nitelikli müzik yayınlamak olan TRT III ise yüzde 95'e varan bir oranda müzik yayını yapmaktadır (konu ile ilgili ayrıntılı bilgi 8. bölümde verilecektir).

Söz ve müzik genel ikili yayın türüne, yalnızca televizyon yayınlarında geçerli olmak üzere bir üçüncü tür yayın olarak "görüntü" yayın türünü ekleyebiliriz. Bu tür yayında ne söz, ne müzik yer almakta, buna karşılık yalnızca *hareket ve görüntü* olmaktadır. Bu tür yayına en güzel örnek *pandomim*dir.

B) İzleyicilerin Toplumsal ve Ekonomik Düzeylerine Göre Yayın Türleri :

Radyo ve televizyon yayınları tüm kamuya seslendiklerinden, toplum içindeki her kişiye inmek, onun gereksinimini karşılamak zorundadır. Bu yönden bakılınca yayınlar cinsiyet, yaş, kent-köy, meslek gibi hedef izleyici gruplarına seslenen yayınlar olarak kümelendirilebilir.

1 — Cinsiyet Göre :

Toplumu oluşturan iki ayrı cins -kadın ve erkeğin- Toplumsal yaşamlarındaki farklılık; özellikle kadının anne, ev kadını olarak sorumlulukları, beğeni ve ilgisinin erkeğe göre farklı oluşu, yayınlarda kadına yönelik programlara ağırlık verilmesini gerektirmektedir. Gerek ülkemizde ve gerekse diğer ülkelerde özel olarak hazırlanan kadın programları vardır. Bu tür programların yayın saatleri ve içeriklerinde seslenilen grubun özelliklerine; beğeni, istek ve gereksinmesine uyulmaya çalışılır.

Kadına seslenen özel programlar yanında erkeklere seslenen özel programlar da vardır. Örneğin, belirli mesleklerle ilgili ya da genel-

likle spor yayınlarında hedef izleyici, erkeklerdir. Ancak, bunda hedef izleyici kitlesi yanında, konuya ilgi duyan kadın izleyici kümesi de yararlanabilmektedir.

2 — *Yaş Kümelerine Göre :*

İzleyicileri kümelendiren bir diğer önemli özellik de, değişik yaşta kişilerin radyo ve televizyonu izleyebilme olanağına sahip olmalarıdır. Bu öge göz önünde bulundurularak, yayınlar belirli yaş kümelerine ayrılmıştır. *Çocuk, gençlik, yetişkin, yaşlı* kümelere seslenen çeşitli programlar yaş ölçütü gözönüne alınarak hazırlanan yayınlardır.

3 — *Yerleşme Birimlerine Göre :*

Yerleşme birimleri arasındaki çeşitli yönlerden belirgin farklılık, yayınların bu bakımdan da gruplandırmalarını gerektirir. Kentsel yaşantının sorunları, gereksinme, beğeni ve ilgisi ile köysel-kırsal yaşantının sorun, gereksinme, beğeni ve ilgisi birbirinden çok farklılık gösterir. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan, üretici olarak topluma ekonomik yönden katkısı olan bu izleyici grubun gerek temel eğitim açısından eğitime gereksinme duyması, gerek gelişen teknolojinin buluşlarından üretimlerinde yararlanmalarını ve gerekse evrende olup bitenlerden haberdar edilmelerini sağlama amaçları ile özel yayınların yapılması gerekmektedir.

Sayılan bu nedenlerden ötürü, hemen hemen her radyo ve televizyon yayınında kırsal bölgelerde oturanlara dönük programlara ağırlık verilmektedir. Kuşkusuz, kentlerde yaşayanların da gerek temel eğitim, gerekse çevreye uyumları ile ilgili olarak sorunlarının ele alındığı, işlendiği programlar da yer almaktadır. Hatta burada bir ayırım yaparak, kent-büyük kentte yaşayanların farklı sorunları olduğu düşünülürse, farklı programların yer alması doğaldır.

4 — *Mesleklere Göre :*

Toplumda çeşitli mesleklerin bulunuşu, zaman zaman belirli mesleklere göre yayın yapılmasını zorunlu kılar. Özellikle toplum içinde ağırlık kazanan ve eğitilmesi gerekli mesleklerle ilgili yayınlar hemen hemen her yayın örgütünde vardır. Bunun en güzel örneği "İşçi" programları, öğretmen, doktor gibi toplumda oldukça geniş yeri olan mesleklerle ilgili programlardır. Bunlar dizi, sürekli yayınlar olabileceği gibi, tek tek yayınlar şeklinde de görülebilir.

5 — *Eğitim ve Kültür Düzeyine Göre :*

Bireyin Toplumsal ve Ekonomik Düzeyini belirleyen önemli etkenlerden biri de bireyin almış olduğu eğitim ya da örgün eğitimden ne derece yararlandığı ile ilgilidir. Radyo ve televizyon ile verileri bir iletinin, izleyici tarafından etkili bir biçimde alınabilmesi, çoğunlukla o izleyicinin eğitim düzeyine bağlıdır. Hiç öğrenim görmemiş, okuma-yazma bilmeyen, temel eğitimden yoksun kişilerin gereksinimleri ile üst düzeyde öğrenim görmüş izleyicinin gereksinimi, beğeni düzeyi farklıdır.

Kültür düzeyine görede farklı programların yapılması gerekir. Herne kadar eğitim düzeyi, kültür düzeyi için bir gösterge ise de her örgün eğitimden geçen kişi "kültürlü kişi" olmayabilir. Bazı durumlarda kişi yeterl bir öğrenim görmemesine karşılık, kendini yetiştirmiş olabilir. Belirli konularda uzmanlaşabilir. Bunun pek çok örneği yeterli öğrenim görmemiş, ancak kendini yetiştirmiş devlet adamları, yazarlar, sanatçılar arasında gösterilebilir.

C) *Programın Amacına Göre Yayın Türleri :*

Her program türünün bir amacı olması gerekir. Yayınlarda yukarıda da gördüğümüz gibi haber verme, eğitme, eğlendirme işlevleri programların dolayısıyle amaçlarını oluşturur. Bu yönden bakılınca yayınlar, haber-eğitim-kültür-müzik-eğlence-reklâm-propaganda gibi ana yayın türlerine ayrılırlar. Amaç ne ise, yayında ana unsur olarak bu görülür. Diğer unsurlar ise yan unsurlardır. Söz gelimi, bir eğitim programı içerisinde, yayının ilgi çekmesi için müzik-eğlence unsuru da bulunabilir ya da bunun tersi, eğlence ana amaçlı bir programda eğitici hususlara da rastlanabilir.

D) *Kapsama Alanına Göre Yayın Türleri; Ulusal-Bölgesel-Yöresel-Yersel :*

Radyo ve televizyon örgütleri yayınlarını, ulaşabildiği alana göre de düzenlemek zorundadırlar. Ulusal, tüm ülkeyi kapsayıcı nitelikte şebeke yayını (Network) yapan radyo-televizyon istasyonlarının program plânlamalarını yaparlarken gözönünde bulunduracağı kıstaslar ile, yalnız bir ilin izleme olasılığı olan küçük güçlü bir istasyonun program plânlama kıstaslarının farklı olması gerekir. Örneğin, yalnız çevresinin izleyebildiği Van radyosundaki köy yayının, şebeke yayını yapan TRT I, ya da TRT II radyolarından gerek içerik, gerek yayın saatleri yönlerinden değişik olacağı doğaldır. Bu bakımdan yayınlar kapsama sahalarına göre ulusal (şebeke), bölgesel, yersel olarak gruplandırılabilir. Yurdumuzda 1974 yılı sonbaharına

kadar ulusal nitelikte Ankara radyosu yanında bölgesel nitelikte İzmir, Erzurum, Antalya, Çukurova radyoları ile yersel nitelikte Van, Trabzon, Hakkari gibi radyo istasyonları varken bugün durum değişmiştir. Bu konuya TRT yayınları bölümünde ayrıntılı olarak değinilecektir.

E) Yapım Biçimine Göre Yayın Türleri :[61]

Radyo ve televizyonda yer alan programlar belirli biçimlerde hazırlanırlar. Bunlar tek ve iki sesli düz konuşmalar, röportaj, oyun, dramatik yapım, bulmaca, yarışma, karma gibi değişik biçimlere olabilmektedir. Programın amacı ya da içeriği ile bağlantılı olarak yapım biçimi de belirlenir. Söz gelimi amacı haber verme olan bir yayının hazırlanış ve veriliş biçimi tek ya da iki sesli düz konuşma şeklinde olacaktır. Radyoda bu tür verilişi biçimlendiren yalnızca ses iken, televizyonda sesin yanında görüntü (film, slayd, fotoğraf gibi) de işe karışmaktadır.

1 — Düz Programlar :

Bu tür yapım şeklinde asıl olan verilenin bir ya da iki sesle anlatım şeklinde verilmesidir. Müzik, efekt kullanılmaz. Bu tür yayınlarda bir kişinin (spikerin) anlatımı olabileceği gibi, iki kişinin karşılık konuşması ya da soru-cevap niteliğindeki anlatımı da olabilir. Bir konuda uzman kişilerle, iş yerinde ya da stüdyo içerisinde yapılan röportaj türü yapım biçimi de genel olarak düz yapım biçimine sokulabilir. Bu biçimde yapılan yayınlarda amaç, doğrudan izleyiciye varmak, ona ileteceğini kısa yoldan az ve öz olarak vermektir. Bu bakımdan, özellikle tek sesli olanlarda, sürenin kısa olması asıldır. Bu süre programın amacına göre 5-20 dakika arasında sınırlandırılmamalıdır. Uzun düz programlarda bir süre sonra ilgi dağılacağından, programın amacına ulaşılmayabilir. Genellikle haber, sohbet, aydınlatıcı (sağlık, trafik, anma programları) yayınlarda bu biçimler kullanılmaktadır.

2 — Müzik Programları :

Genel ikili ayırımda da temel grup olarak gördüğümüz müzik programları, aynı zamanda bir yapım biçimi olarak da karşımıza çık-

---

61 Yapım biçimine göre programların nasıl yapıldığı konusunda geniş bilgi için bknz. Adalet AĞAOĞLU, "Radyo Programcılığı ve Yazarlığı" S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Radyo ve Televizyon Bölümü 3. sınıf ders notları, 1970-71 (çoğaltma). A. AZİZ, "Radyo Programcılığı Ders Notları" BYYO 1979 (Çoğaltma).

maktadır. Canlı-ses bandı-video bandı olarak alınan müzik yanında da kimi kez onu açıklayıcı, tanıtıcı kısa düz konuşmalar da bu biçim de yer alır.

3 — Dramatik Programlar :

Radyo ve televizyonda yer alan tiyatro oyunlarının doğal veriliş biçimi olan dramatik yapım, oyun yanında, kimi anlatımların veriliş biçimi olarak da alınmaktadır. "Oyunlaştırma" olarak daha çok adlandırılan bu biçimde iletilmek istenen bilgi -ki bu çoğu kez eğitici olmaktadır- oyun içerisinde verilmektedir. Özellikle köye seslenen eğitsel amaçlı yayınlarda, çocuklara seslenen programlarda daha ilgi çekmek, daha etkili olmak amacı ile bu yapım biçimi kullanılmaktadır.

4 — Show Programları :

Bu tür yayınlar genel olarak eğlence türü programlarda görülmektedir. Konuya bağlı olarak izleyicinin stüdyoda ya da alıcısı başında katıldığı bu program türünde içerik olarak eğlendirici unsurlar vardır. Show (gösteri) türü programlarda radyoda daha çok müzik yayınları, televizyonda ise müzik yanında çeşitli dans, gösteri grupları görüntü olarak da yer almaktadır.

5 — Çok Sesli Programlar :

İkiden fazla sesin, kişinin yer aldığı program yapım türüdür. Daha çok, açık oturum, yuvarlak masa, yarışma, bulmaca gibi aydınlatıcı, bilgi verici, heyecanlandırıcı programlarda görülür. Ancak, çok sesli programlarda seslerin kullanılış biçimleri yönünden farklılıklar vardır. Bir açık oturum türü bir programda konuşmacıların gerek nitelikleri gerekse konuşma biçimleri, düzenleri ile bir yarışma programında yer alan kişilerin programa katılmaları farklıdır. Bu yönden bakılınca, açık oturum, panel, yuvarlak masa gibi daha çok güncel konuların uzmanlarca açıklandığı bir program türü ile genel kültürü yoklama ya da belirli bir konuda heyecan yaratma gibi hususları içeren yarışma programlarını ayrı kümelerde toplayabiliriz.

6 — Karma Programlar :

Bu tür programlarda, yukarıda belirtilen çeşitli yapım türleri yer alır. Özellilke kuşak yayınlarında görülen bu yapım biçiminde tek sesli (sohbet), röportaj, oyun, müzik gibi değişik biçimler kul-

lanılır. Kimi kez özel eğlence programlarının yapım biçimi olarak da karma yapım kullanılmaktadır.

F) Yaygın Program Türleri :

Radyo ve televizyonda yayınlanan programların türleri, yukarıda belirtilen çeşitli kıstaslar yanında, bugünkü uygulamaya göre de türlere ayrılmaktadır. Çeşitli radyo ve televizyon örgütlerinde farklı olan bu gruplandırmalar, şimdiye dek açıklanan program türlerinin karıştırılmış biçimi olarak nitelenebilir. Genellikle ülkelerin sosyo-ekonomik durumu; gelişmiş, azgelişmiş, gelişmemişlik durumlarının sınırlandırdığı bu ayırımda Yayın Örgütleri programlarını, toplumun çeşitli kesimlerini cinsiyet-yaş-eğitim-oturulan bölge ve yayının amacına göre gruplandırmaktadırlar. Bu gruplandırmalarda ortak olan türler : "Haber", "Güncel-Aktüel programlar", "Çocuk Programları", "Eğlence Programları", "Müzik", "Okul Programları", "Yetişkin Eğitimi ile İlgili Programlar", "Dini Programlar" "Kadın Programları", "Spor", "Kültürel Programlar" gibi türlerdir.

Ülkenin gereksinmesine göre programlar daha da ayrıntılı biçimde verilebildiği gibi, oranlar da farklı olmaktadır. Ancak, her ne yayın sistemi ile yönetilirse yönetilsin, yayınların iki ortak unsuru "Haber" ile "Müzik" yayınlarıdır. Çeşitli ülkelerde bunların oranları, iç ayırımı -özellikle müzik programlarında- farklı olmaktadır. Radyo ve televizyon yönetimlerinin programlarda yansıması daha çok eğitsel ve kültürel yayınlara yer verilip verilmemesi şeklinde kendini göstermektedir. Özel girişimci radyo ve televizyon yönetimlerinde, yasa ile eğitsel ve kültürel yayın yaparak kamunun kalkınmasına, aydınlatılmasına yardımcılık görevi verilmediğinden, yayınlarında bu tür programlara fazla rastlanılmamaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RADYO VE TELEVİZYONUN ÖZELLİKLERİ-KAREKTERİSTİKLERİ

Ses-görüntü nakleden iki teknik buluş olarak radyo ve televizyonun tekniklerinden ötürü kendilerine özgü kimi benzer, kimi farklı özellikleri-karekteristikleri vardır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki gerek radyo, gerekse televizyon tek başına bir şey değildir. Onlara anlam kazandıran, topluma seslenen haber-müzik-eğitim-kültür gibi materyalin bir özetidir. Yoksa, radyo ve televizyon teknik araç olarak ses ve görüntünün dağıtımını, uzaklara ulaşmasını sağlarlar. Verilenin içeriği bugünkü etkisine neden olmuştur. Bu ana ögeyi gözönünde tutarak önce radyo ve televizyonun ortak özelliklerini belirtelim.

I — RADYO VE TELEVİZYONUN ORTAK ÖZELLİKLERİ[62] :

Radyo ve televizyonun "yayın" sözcüğünü oluşturan iki farklı teknik buluş olduğunu ve televizyonun radyodan sonra bulunduğunu ve onun olanaklarına yeni bir boyut getirdiğini görmüştük. Gerçek ten de televizyon radyodan çok şey almış, buna görüntüyü eklemiştir. Bundan ötürü radyo ve televizyonun ortak noktalarının olması doğaldır. Bu ortak özellikleri nelerdir?

a) Resmi Bir Nitelikleri Vardır :

Genellikle radyo ve televizyon devlet ile halk arasında bir bağ görevi yapar. Gerek radyo ve gerekse televizyon en etkili -çabuk ve doğrudan (direkt)- halka ulaşabilen araçlar olduklarından, özellikle tecimsel, özel girişimci ülkeler dışında kalan yerlerde devletin -hü-

[62] Leo BOGART, "**The Age of Television**" (A Study of Viewing habits and the impact of television on American Life), Rosby Hochwood and Son Ltd. London, 1958, sh. 25-36.

kümetin halka uzanan eli- kolu niteliğindedir. Özel girişimde de, daha farklı olmakla birlikte, yine devlet bu kanallardan yararlanmaktadır. Özellike buhranlı devrelerde her iki aracın halk için "hayati önemi" daha iyi anlaşılmaktadır. Maurice Gorham adlı araştırıcının bir yapıtında da belirtildiği gibi, BBC'nin II. Dünya Savaşındaki yayınları ile Britanya halkına, durumun kötü olmasına rağmen, her şeyin kontrol altında olduğu kanısını yerleştirmedeki payı büyük olmuştur[63].

b) Daha İnandırıcıdır :

Radyo ve televizyonun resmi niteliklerinin olması, bir bakıma bu araçların daha inandırıcı olmasına da neden olmaktadır. Ayrıca, bu araçların "izleyiciye konuşur" gibi olması da, özellikle yazılı basına göre daha ikna edici bir nitelik kazanmasına neden olmaktadır. Yayınlar, kişisel bir konuşma gibi etkilidir ve izleyici, konuşmacının kişiliğini hissedebilir.

c) Yanıltma Vardır :

Radyo ve televizyon yayınları yolu ile çeşitli yanıltmalar söz konusudur. Bu yanıltmalar :

1 — İçtenlik Yanıltması :

Yayın araçlarından seslenen kişilerin doğrudan alıcının başındaki halka seslendiği etkisi, yanıltısı vardır. Bu yanıltma radyo ve televizyonun anında seslenme niteliğine sahip olmasından doğmaktadır. İzleyici duyduğu ya da gördüğü kişiyi doğrudan ve hemen o anda kendisine seslendiğini hisseder. Bu seslenişin evde, aile yaşamı içerisinde olması, basılı yayındaki kişisel olmayan simgelerin yarattığı duruma tam ters; yakın, içten bir durum yaratılmasına yardım eder. Radyodaki diskjokey programlarındaki içtenlikli konuşmalar örnek olarak verilebilir.

2 — Drama Yanıltması :

Yayın araçlarının bir diğer özelliği de olayları olduğundan daha dramatik bir biçime sokmak ya da o etkiyi bırakma özelliğidir. Bu özellik gerek radyoda, gerek televizyonda bulunmasına rağmen yalnız ses unsuru olduğundan radyoda dramatik hareketlendirme daha belirgindir.

---

[63] Maurice GORHAM, "**Broadcasting and Telecasting since 1900**" Andrews Publishers Ltd. London, 1952.

3 — Parlak -Şahane Yaşantı- Gerçeklerin Aktarılmasındaki Yanıltma :

Yayın alanında çalışan kişiler; sesleri duyulan kendileri görülen kişiler, herkesce bilinmelerinin tanınmalarının bir sonucu çok ünlü, önemli ve güçlü olarak düşünülürler. İdeal bir evrende yaşantının daha ilginç, çeşitli ve günlük gerçeklerden farkı olduğu kabul edilir. Gerçeklerin algılanmasında aldatmaca vardır.

d) Zaman İle Kitlenmiş Bir Araçtır :

Radyo ve televizyon yayınları zaman içerisinde var olur, yer ile ilgisi yoktur. İzleyicinin, mesajın belirli bir yerine daha fazla dikkat etmesi ya da yeniden gözden geçirmesi söz konusu değildir. Aynı anda iki yerde yayınlanan bir mesajın izlenmesi olanağı, karşılaştırılması olanağı yoktur[64].

e) Gerçek Olmayanın (Fantazi) Yaratılması :

Diğer popüler sanatlar gibi, radyo ve televizyon da fantazinin, hayali şeylerin yaratılmasına yardım eden iki araçtır. İzleyicinin belirtmek ya da ferahlamak arzu ve isteğinden doğan semboller aracılığı ile böyle bir durumun doğması sağlanır. İzleyiciye, onun da katılıp yer alacağı hazır bir düş dünyası verilir.

f) İzleme Bir Çabayı Gerektirmez :

Bu iki araçtan yararlanma, çok az bir çaba, verilenleri nakleden araçlara sahip olma ve gerektiğinde bunların düğmelerine basma ya da çevirmekle olur. Diğer kitle haberleşme araçlarından yararlanmada olduğu gibi, sürekli olarak bu araçları alıp okuma (gazete, kitap, dergi) ya da belli bir yere gitme (sinema, tiyatro) zorunluluğu yoktur.

g) İzleyicinin Katılması Yoktur :

Genellikle radyo ve televizyon yayınları sırasında izleyici ile ona seslenen kişi-kişiler arasında ilişki eksikliği vardır. İzleyici alıcısını kapatıp gitme, alıcısı açık olduğu halde o yerden çıkma durumunda olabilir ya da aynı yerde bulunduğu halde ilgili, dikkatli olmayabilir. Radyo ve televizyon, izleyiciyi sürekli karşısında tutma şansına

---

[64] John MERRIL - Ralp C. LOVENSTEIN, "Electronic Revolution and News", (der.) W. SCHRAMM, **"Men, Media, and Messages"**, Harper and Row Publisher, New York, 1973.

sahip değildir. Cantril ve Allport'un belirttikleri gibi "Konuşma yerindeki topluluklar" gibi izleyici yapacağı şeyde serbesttir.

Yayın araçlarının bu eksikliğini gidermek için kimi yollar denenmektedir. Örneğin, izleyici grupları (konuklar) önünde yapılan programlar, konuşmacıların doğrudan izleyiciye bakarak konuşmaya çalışmaları, özellikle komedi programlarında geriden alkış seslerinin verilmesi izleyicinin programlara katılmasını sağlamak için başvurulan yollardır.

h) İzleyenin Seçim Olanakları Sınırlıdır :

İzleyici bu araçlarla kendisine sunulanları beğenmediği durumlarda sınırlı bir seçeneğe sahiptir. Bu sınırlılık, basılı kitle haberleşme araçlarında gerek sayının çok olması, gerekse kapsadıkları çok değişik konuların bulunmasından ötürü çok azdır. Radyo ve televizyonda ise durum farklıdır. Özellikle gelişmemiş ya da kalkınmakta olan ülkeler ile totaliter ülkelerde seçim olanağı hemen hemen yok gibidir. Televizyonun çok yeni bir araç olduğu ülkemizde tek televizyon kanalının olması, izleyiciye bu konuda bir seçim hakkı tanımamakta, ancak izleyici, "televizyonun düğmesini çevirmeme" seçimine sahip bulunmaktadır.

i) Yer Verilen Konularda Denge Sağlamak Gerekir :

Radyo ve televizyon toplumu oluşturan herkese ulaşmak zorunda olduğundan "ifrata kaçan" (aşırı-enuç) düşüncelere ayrıntılı olarak inemezler. Kulak ve göze seslenmenin doğurduğu çok büyük etkiden ötürü, izleyiciye yanlış ya da saptırıcı bilgi ve haberleri ya da analitik ve karmaşık düşünceleri veremezler. Oysa basılı yayınlarda (gazete-dergi-kitap), sinemada bir konu ele alınıp, ayrıntıları ile işlenebilir.

Özellikle, devlet yönetiminde olan radyo ve televizyon örgütlerinde bu husus daha da önemlidir. Kamu yararına yayın yapmakla görevli yayın istasyonlarının doğru, yansız, karşılaştırma yapacak, yanlış etkide bırakmayacak nitelikte yayınlara yer vermeleri gerekir.

l) Yineleme Yoktur :

Bu özellik, canlı yayınlarda söz konusudur. Canlı yayında konuşmacının ağzından çıkan "şey" anında izleyicisine ulaşır. Bundan geri dönülme olasılığı yoktur. Yanlış olarak verilen şey, izleyicisinin dikkatini çeker ya da çekmez, söylenen şeylerin ilk kez doğru olarak çıkması gerekir. Ancak, band yayını yapıldığı zamanlarda, ya-

yın daha çok kurgu (montaj) ile hazırlandığından istenmeyen sözler kurgu sırasında çıkarılabilmektedir.

II — RADYONUN ÖZELLİKLERİ-KAREKTERİSTİKLERİ[65]:

a) Ana Unsur Mikrofondur:

Radyonun ses dağıtım gereci *mikrofon*dur. Mikrofonsuz bir radyo düşünülemez, yayınların özelliklerine göre kullanılan mikrofon türü de değişiklik gösterir.[66]

b) Gözle Görülür Bir "Nesne" Yoktur:

Radyoyu bu özelliğinden ötürü "kör" bir araca benzetenler vardır. Söz ve müzik ile yapılan yayınlarda dinleyicinin algısına dayanılır. Dinleyicinin tepkisi, müzik-söz ve efektin etkisi sonucu ortaya çıkmıştır. Mikrofon önünde konuşanın fiziksel özellikleri burada görülmez. Bir başka deyişle radyo, gözle görülebilecek hiçbir desteğe sahip değildir. Eğer radyodan seslenen kişi ya da "şey" ses olarak başarısızsa, radyo da başarısız demektir. Çünkü, insanın beş duyusundan yalnızca biri -kulak- dinleyicinin hayalini işletmektedir.

c) Radyo Bir "Sessizlik Aracı"dır:

Bir radyo istasyonunda ilk göze çarpan şey, her tarafın sessiz oluşudur. Yaşantımızda bize doğal gelen -hızlı nefes alış -aksırıp-öksürmek- kâğıt hışırtısı, ayak sesleri gibi- hareketler bir radyo stüdyosunda olduğundan farklı etki yaratır. Genellikle "sessizlik" kural olup, uyulması zorunludur.

d) Zaman Çok Önemlidir:

Zaman radyonun esası olduğundan bir radyo binasına girildiğinde ilk karşılayan şey, duvarlardaki *saat* olacaktır. Radyoda dakikanın hatta saniyenin dahi önemi vardır. Saat, radyoda her yerde -stüdyoda, kontrol odasında- en iyi ve rahat görülebilecek şekilde yerleştirilmiştir, yayıncının gözü saattedir.

e) Yazılmış Metinleri Okuma Asıldır:

Genel olarak radyodan verilen "söz"ler okunarak verilir. Ancak, bu okumanın dinleyicide "anlatılıyor" hissini uyandırması ge-

---

[65] Melvin WHITE, **"Beginning Radio Production"**, New York, 1958, sh. 11-19.

[66] Mikrofonlarla ilgili geniş bilgi için baknz. A. AZİZ, "Radyo Programcılığı..." a.g.ç., sh. 29-34.

rekir. Bundan ötürü radyoda okuma göz ucuyla olmalı; ses tonu ve vurgulama ile konuşuluyor, anlatılıyor havası verilmelidir. Kuşkusuz, buradan herşeyin yazılı olması gerektiği sonucu çıkarılmamalıdır. Önceden hazırlanmış, ancak tüm olarak yazılmayan, açık oturum, ikili görüşme (mülâkat), yarışma türü yayınlarda canlılığı sağlamak için anlatım asıldır.

g) Efekt (etki) Unsuru Yardımcı Bir Ana Unsurdur:

Radyodan verilen her şey kulağa seslendiğinden, bu yolla algılandığından söz ve müzik ana unsurlarına yardımcı bir unsur olarak "efekt" (effect) görülür. Özellikle dramatize programlarda yer, zaman ve atmosferin belirtilmesi, bu izlenimleri yaratan canlı ya da yazımlanmış çok çeşitli efektlerin kullanılması ile olur. Örneğin bir kapı açılması ancak o efektin verilmesi ile anlam kazanır.

h) Kişi Kendi Bekleyişine Göre Yayınların İçeriğini Biçimlendirir:

Radyo yayınlarında izleyici, verileni kendine göre algılar ve yorumunu yapar ve bilinçli olmayarak meydana getirdiği hareketlendirme, bekleyiş ve arzusuna göre uydurmaya çalışır. Radyo yalnız işitme yolu ile izleyiciye ulaştığından, kişinin hayalini daha çok işletmekte, televizyonda ise görüntü, algılamadan doğan hayal gücünü azaltmaktadır.

III — TELEVİZYONUN ÖZELLİKLERİ-KAREKTERİSTİKLERİ[67]:

Televizyonun radyodan ayrılan en belirgin karakteristiği ses yanında görüntüyü de aktarmasıdır. Bu özelliğinden ötürü, kişinin radyoda olduğu gibi tek değil, iki duyusuna seslenmektedir. Bu önemli unsuru gözönünde bulundurarak, televizyonun kendine özgü en önemli özellikleri şöyle sıralanabilir:

a) Evreni Küçültmüştür:

Televizyonun en büyük özelliği, McLuhan'ın deyimi ile içinde bulunduğumuz evreni "küresel, evrensel bir köy" (Global Village) durumuna getirmesidir[68]. Televizyon yayınları ile evrenin denizi, havası, karası ile heryerinden görüntüler verdiğinden, kişiyi oralara

---

67 Leo BOGART, "The Age of Television"... a.g.e., sh. 20-36.

68 Marshall Mc LUHAN, "The Medium is the Massage", A Penguin Books, U.S.A. (T.Y.) sh. 63.

götürdüğünden, olaylara tanık ettiğinden, günümüzde evren küçülmüştür. Herkes her an, televizyon yayınlarını izleme koşulu ile, evrende olup bitenleri izlemekte, görmekte, anlamakta, yorumunu yapabilmektedir. Köyde yaşayan bir kişi gibi herşeyi görebilmekte, haberi olmaktadır. Özellikle, kıtalararası haberleşmeyi olanaklı kılan uydularla haberleşmenin, program alış verişlerinin başlaması ile bu özellik daha da anlam kazanmıştır. Evrenin herhangi bir yerindeki olay, anında televizyon izleyicisine ulaşabilmektedir. Buna en güzel örnek, insanoğlunun aya ilk ayak basışı ile ilgili anında yapılan televizyon yayınları verilebilir, Radyo yayınlarında da bu durum, görüntü olmaksızın gerçekleşebilmektedir. Ancak, bu tanık olma, sesin özellikleri ile sınırlı kalmakta, görmeyen bir kişinin çevresinde olup bitenleri ses yolu ile anlamasına benzemektedir.

b) Televizyon Popüler (Halka Dönük) Bir Sanattır:

Bugün televizyonu 8. sanat olarak kabul eden görüşler vardır. Ancak, bu sanat dalı kendinden önceki sanat dalları gibi, seçkinlerin değil, toplumu oluşturan tüm halkın sanatıdır. Gerçekten de televizyon yayınlarında, radyo film-tiyatro, fotoğraf gibi unsurlardan yararlanıldığından geniş ve aynı nitelikte olmayan ayrı cinsten (heterojen) bir izleyici kümesine sahiptir. Toplumdaki her tür kişinin zevk ve beğenisini karşılamak zorundadır. Televizyonun karakteristiği olarak gösterilen 'popüler sanat" deyimi, onu seçkinlerin (elit) sanatından ayırt etmek içindir.

c) Simgeleri (Sembolleri) Genelleştirir Herkesin Malı Yapar:

Diğer kitle haberleşmelerinde de görülen bu özellik görüntü unsurunun ağır basmasından ötürü, daha belirgindir. Bu karakteristiğin olumlu ve olumsuz yanları vardır. Olumlu yanı, toplumda düşünce ve bilgi beraberliği yaratarak toplumun dayanması gereken bir özelliği oluşturmasıdır. Olumsuz yanı ise, kişisel deney ve fikirleri azaltarak, tek tip değerler yaratmaya toplumu yöneltmesidir.

d) Mikrofon Yardımcı Unsurdur:

Görüntü söz konusu olduğundan, mikrofon ikinci plânda kalmaktadır. Ses olmadan da bir olayı anlatmak olasılığı vardır. Örneğin pantomim ancak televizyonda verilebilmektedir.

e) Okuma Değil Anlatım Asıldır:

Televizyon yalnızca ses unsuruna sahip olmadığından, yani çoğunlukla sesi veren kişi ekranda göründüğünden, okuması değil, ko-

nuşması beklenir. Özellikle haberlerin anlatılışında ya da diğer düz anlatımlı programlarda bu özelliği gerçekleştiren araçlar geliştirilmiştir. Örneğin, batı ükelerinin pek çoğunda "oto-cue" adı verilen bir araç ile yazılı metin kameraya aktarılmakta, aynı kameraya bakan konuşmacı, oraya yansıyan metni okuduğundan alıcıda, konuşmacı ya da spikerin "anlatıyor" hissi yaratılmaktadır.

f) Sessizlik Radyodaki Kadar Kesin Değildir :

Görüntüde olan kişinin hareketlerinin ses olarak yansıması doğaldır, izleyiciyi rahatsız etmez.

g) Zaman Yiyen Bir Araçtır :

Göze seslenmesinin doğal sonucu olarak, kişiyi kendisine bağlamakta, sürekli olarak zamanını almaktadır. Radyoda ise, göze seslenilmediğinden, daha az zaman almaktadır.

h) Kişiyi Pasif Duruma Getirmektedir :

Daha ileride ayrıntıları ile görülecek olan bu konuda yapılan araştırmalar, televizyonun, sürekli karşısında tutması sonucu kişide ruhsal, fizyolojik bir çok etkisi olduğunu göstermiştir.

i) Karmaşık ve Pahalı Bir Araçtır :

Televizyon, radyoya göre ve diğer kitle iletişim araçlarına göre gerek yapı bakımından, gerekse bu yapının gerektirdiği harcamalar yönünden karmaşık ve pahalı bir araçtır. Yatırım harcamaları ile işletme harcamaları radyo yayınlarına göre 3-4 kat daha fazladır. Özellikle renkli televizyon yayınlarında bu harcamalar daha da çoğalmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

RADYO-TELEVİZYON İLİŞKİSİ-ETKİLEŞİMİ VE DİĞER KİTLE HABERLEŞME ARAÇLARINA OLAN ETKİLERİ

I — RADYO-TELEVİZYON İLİŞKİLERİ VE BİRBİRLERİNE ETKİLERİ :

Şimdiye değin görüldüğü gibi, radyo ve televizyon kitle iletişim araçları olarak zaman zaman aynı nitelikte alınmış, bir çok konularda birlikte incelenmiştir. Gerek radyonun gerek televizyonun ortak noktaları, her ikisinin elektronik ve ses unsuruna sahip olmaları, izleyicinin işitme duyusuna seslenebilmeleridir. Televizyonun radyodan 15 yıl sonra bulunup yayına başlaması, bu aracın, radyonun yararlandığı ses olanaklarından, program türlerinden, çalışma düzeninden yararlanmasına neden olmuştur. Daha açık bir deyişle televizyon, radyonun geçirdiği 15 yıllık bir deneme devresinin ürünlerini almış, buna görüntü unsurunun gerektirdiği teknikleri eklemiştir. Daha ileride de görüleceği gibi, görüntü boyutunda da diğer kitle iletişim araçlarından yararlanmıştır. Televizyon, kitle iletişim araçları içerisinde en son buluş olmasından ötürü, diğerlerinin geçirdiği denemeleri, sorunları, bunların çözümlenmelerini hazır olarak bulmuştur. Bu bakımlardan televizyonun gelişimi diğerlerine göre daha hızlı olmuştur denilebilir. Radyo-televizyon ilişkisinin en güzel örneğini, bir çok ülkede -hemen hemen özel girişim dışındaki tüm ülkelerde- her iki yönetimin aynı elde toplanması olarak gösterilebilir. Ayrıca, radyoda verilen çeşitli izleyici kümelerine göre hazırlanan program çeşitleri, bir çok ülkede çok az değişikliklerle televizyondan da yayınlanmaktadır. Özellikle, televizyonun ilk yıllarında bu yardımlaşma ve programların desteklenmesi çok daha fazladır. Örneğin, Türkiye'de televizyon yayınlarının tüm içerik ve biçimleri başlangıçta radyodan sağlanan destekle gerçekleştirilmiş, zamanla televizyona özgü bölümler kurulmuştur.

Radyo ve televizyonun birbirlerine olan etkileri : Radyo ve televizyon kitlesel yayın araçları olarak birbirlerini çok etkilemişler, bu

etkileme sonucunda da değişmeler, yinelemeler olmuştur. Televizyonun radyodan farklı olarak görüntü boyutuna da sahip olarak ortaya çıkışı, kitle haberleşme araçları içerisinde denilebilir ki en çok radyoyu etkilemiştir. Kuşkusuz, burada "etkileme"den söz ederken radyo dinleyicisinin etkilendiği, bunun sonucunda da radyo yayınlarında kimi zorunlu değişmelerin yapıldığını da belirtmek gerekir.

Radyonun ilk yayın yılları, çeşitli hizmetleri -haber-eğitim-eğlence gibi- izleyicinin ayağına getirmiş olması ve bu hizmetlerin işitme duyusuna seslenerek yapılması, radyoyu kısa zamanda popüler duruma getirmiş, bunun sonucu olarak dinleyiciyi oturma odalarına, radyolarının başına çekmiştir. Televizyonun bulunuşundan sonra ise, görüntü unsurunun çekiciliği sonucu olarak radyonun kendisine bağladığı kişileri başlangıçta ondan ayırabilmiştir. Örneğin A.B.D. 1948 yılında ortalama olarak radyo dinleyicisi bir günde 4,5 saat yayın dinlerken, 1956 yılında bu süre 2,5 saate düşmüştür. Bunun nedeni, radyo programlarının iyi olmayışı değil, televizyonun görüntü unsuruna sahip olarak yavaş yavaş yayılmasıdır. Öyleki, televizyonu olmayan evlerde bile radyo dinlemenin -başka yerde izleme sonucu- azaldığı görülmüştür. Zamanla televizyon yayınlarının daha doyurucu olmaya başlaması; yayın gün ve saatlerinin artışı, televizyon alıcılarının ucuzlaması sonucu herkesin alıcıya sahip olması ile, televizyon, radyo dinleyicisinin özellikle -batı ülkelerinde- büyük bir kısmını çekmiştir. Radyo yayınları ancak televizyonun izlenemeyeceği yerlerde ve zamanlarda dinlenme şansını elinde tutabilmiştir.

Televizyonun radyoyu bu denli etkilemesi, sonuç olarak radyonun kendini yenilemesine, televizyonun veremediklerini vermeye çalışmasına neden olmuştur. Televizyonun kitle haberleşme aracı olarak yayına başlamasından bu yana, radyoda meydana gelen değişiklikler teknik ve yayın olarak ikiye ayrılarak incelenebilir.

A) Teknik Değişiklikler :

20. yüzyılın teknolojik gelişmeleri her alanda olduğu gibi bir yayın aracı olan radyoda da görülür. Ancak, bugünkü gerek verici, gerek alıcı yönünden meydana gelen teknik değişmeler doğrudan doğruya olduğu gibi dolaylı olarak, genel teknolojideki gelişmenin etkisi sonucu da görülmektedir.

1 — Transistörlü Radyoların Yapımı :

Transistörlü radyoların bulunuşu ile taşınabilir, çok küçük radyoların yapılmasına başlanmış; böylece radyo kişinin yanıbaşından

ayrılmayan bir arkadaşı durumuna gelmiştir. Artık eskiden olduğu gibi, kişi belli bir yere bağlanıp radyo dinlememekte; işinde, arabasında, yolda bu araçtan yararlanabilmektedir.[69]

2 — Radyo İstasyonlarının-Kanallarının Çoğalması :

Radyo, dinleyicisine arzu ettiği konuyu-türü dinleme olanağını vermiştir. Artık bir radyodaki program adları değil, çeşitli istasyonların yayın türleri önemlidir. Örneğin İngiltere'de BBC'ye bağlı dört radyo şebeke yayını radyo I, radyo II, radyo III, radyo IV diye ayrılmakta ve bunlardan her biri ayrı türden yayın yapmaktadır.[70] Türkiye'de ise TRT I, TRT II ve FM istasyonlarını örnek olarak verebiliriz.

3 — Stereo Yayınların Başlaması :

Haberleşme tekniğinde meydana gelen gelişmeler sonucu verilen mesajı doğadaki sesleri ile verme, aktarma olanağı doğmuş ve radyo yayınlarında "Stereo Yayınlar" başlamıştır. Özellikle müzik yayınlarında kullanılan bu teknik buluş ile iki kanaldan verilen yayınlar, bu tür yayını alabilecek nitelikte geliştirilmiş radyo alıcıları ile izlenebilmektedir.

B) Yayınlardaki Değişiklikler :

Televizyon yayınlarının genişlemesi, geniş kitlelere yayılması sonucunda radyo dinleyicisinin azalması, bu konuda radyo programlarında değişiklikler yapılmasını zorunlu kılmıştır. Yapılan bu değişiklikler, daha çok televizyonun veremediklerini verme şeklinde kendini göstermiştir.

1 — Yerel (mahalli) radyo istasyonları kurularak küçük toplulukların sorunlarına eğilen yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Böylece radyo istasyonları, kişinin çevresinden haber veren, sorunlarına eğilen bir kaynak, bir dostu durumuna gelmiştir.[71]

2 — Yayın türleri çeşitli izleyici gruplarının istek ve beğenisini karşılayacak nitelikte hazırlanmaya başlanmıştır. Özellikle, radyo yayınlarının devlet elinde olmayan özel girişimin elinde bulunan ül-

---

[69] BOGART, a.g.e., sh. 106-123.

[70] BBC Radyolarından BBC I Hafif müzik, BBC II Klasik Batı Müziği, BBC III eğitsel yayınlara, BBC IV ise kültür yayınlarına ağırlık vermektedir.

[71] J. Leonard REINSCH - Elmo I. ELLIS, **"Radio Station Manegement"**, Harper and Brothers, New York, 1960, sh. 1-2.

kelerde radyo kanallarının çokluğu, en küçük izleyici grubunun beğeni ve isteklerine göre programların düzenlenmesine neden olmuştur.

3 — Yayınların süreleri uzatılmış; çoğu radyo, istasyonları kesintisiz 24 saat yayın yapar duruma gelmiştir. Bu konuda son gelişme olarak, ülkemizdeki TRT radyolarının ortak yayın sürelerindeki uzama gösterilebilinir.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, radyo, televizyonun yoğun gelişmesi karşısında, başlangıçta dinleyicisini büyük ölçüde kaybetmiş, ancak zamanla radyodaki değişmeler, yenilikler yeniden eski durumuna gelmesini sağlamıştır. Bugün radyo, yayınları ile kişinin en yakın dostu, arkadaşı gibi kendine seslenmekte; hareketli, canlı yayınlar yapmaktadır.

II — RADYO VE TELEVİZYONLA DİĞER KİTLE HABERLEŞME ARAÇLARININ İLİŞKİSİ VE BİRBİRLERİNE OLAN ETKİLERİ:

Radyo ve televizyon arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerden doğan etkileşim, diğer kitle haberleşme araçları ile radyo ve televizyon arasında da görülür. Özellikle basılı yayınlar olarak adlandırılan gazete-dergi-kitap ile sinemaya radyo ve televizyonun etkisi olmuş, yapılan araştırmalarda bu etkiler saptanmaya çalışılmıştır.

A) Yazılı Basın ile Olan İlişkiler ve Etkiler:

15. yüzyıldan beri gelişerek süre gelen basılı yayınlar, özellikle gazete ve dergiler, denilebilirki radyonun bulunuşuna kadar en önemli, belki de tek olarak gösterebileceğimiz haber kaynakları idi. Radyonun kitle haberleşme aracı olarak hizmet yapmaya başlaması, haber alma kaynağında çok önemli değişiklik yapmıştır. Çünkü o zamana kadar "Okuma bilme" koşuluna bağlı olan haber alma, "kulakduyma" yolu ile alınacak duruma geliyordu. Artık "konuşan bir gazete", "kâğıdı olmayan, uzaklık kavramı olmayan" bir gazete ortaya çıkmış oluyordu.

Radyonun anında, büyük kitlelere ulaşabilmesi, ses yolunun etkinliği, gazete ve dergi okumasını büyük çapta etkilemiştir. Zamanla bu etkileme, gazete ve dergileri gerek tekniklerinde ve gerekse içeriklerinde değişiklikler yapmaya zorlamıştır. Önemli makale yazarlarının ortaya çıkışı, haberlerin radyoda verilenden daha ayrıntılı verilmesi, konularda çeşitlilik, bol resimli hikâye, roman, karikatür

gibi okuyucu ilgisini çeken hususların yer alması, basılı yayınlarda önce radyonun, daha sonraları ise televizyonun bulunuşu ile meydana gelen değişikliklerdir. Özel girişimin elinde -örneğin A.B.D.'de olduğu gibi- radyo ve gazetelerin bulunduğu ülkelerde radyonun etkisi ile gazetelerdeki reklâm gelirleri de düşmüştür. Okuyucu azlığının yarattığı ekonomik soruna bu yönden de etki olmuştur. Reklâm firmaları sınırlı bir kitleye seslenebilen gazeteye değil, geniş kitleye daha etkin olarak seslenen radyoya mal ve hizmetlerin tanıtılmasını amaçlayan reklâmlarını vermeye başlamışlardır. Örneğin A.B.D.'de 1940'larda radyoların toplam reklâm gelirleri 150 milyon dolar iken, 1960'tan sonra radyo ve televizyona verilen reklâmların tutarı 2 milyar doları geçmiştir. Kuşku yok ki bu artışta gelişen endüstrinin reklâm gereksinmesi ile radyo ve televizyon yayınlarının çok büyük gelişme göstermesi de gözden uzak tutulmamalıdır.[72]

Televizyonun 1945 den sonra birçok ülkede yayına başlaması ise, basılı yayınlara daha geniş bir darbe indirmiştir, denilebilir. Televizyonun diğer kitle iletişim araçlarına olan etkisinden en çok etkilenenlerden biri de gazete, dergi gibi yazılı basın olmuştur. Radyonun etkisi ile kendinde değişiklik yapan, yenileşen basın, bu kez televizyonun veremediklerini vermeye kendini zorlamıştır. Çoğu ülkelerde radyo ve televizyon örgütlerinin Devlet denetiminde, buna karşılık basılı yayınların özel girişimin elinde bulunması, gelişen radyo-televizyon tekniğine uygun olarak basılı yayınların yenilenmesini kolaylaştırmıştır. Her şeyden önce basılı yayınların (gazete ve dergi-resimli dergi) sayısında hızlı bir artış olmuş ve okuyucu gruplarının beğeni ve gereksinmesine uygun olarak değişik gazete, dergi, kitap yayınlanmaya başlanmıştır. Ciddi-magazin-bulvar tipi gazetelerin son zamanlarda artışında, siyasal, ekonomik, sosyal, eğlence türü dergilerin ortaya çıkışında, başka nedenler yanında, radyo ve televizyonun etkisini azaltma nedeni de küçümsenmemelidir.

Televizyonun gazete, dergi, kitap okumaya olan etkisini ölçmeyi amaçlayan pek çok araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmaların çoğunda televizyon izlemenin, genel olarak gazete-dergi gibi basılı yayınları okumayı azalttığı ortaya çıkmıştır. Bu azalma, televizyon izleyicisinin toplumsal ve ekonomik durumu ile sıkı bağlantılıdır. Söz gelimi, entellektüel bir kişinin televizyon seyretmesine karşılık okumasında -zamana bağlı olduğundan- çok az bir düşme, azalma vardır. Eğitim ve kültür düzeyi düşük kişilerde ise televizyon bir eğlence aracı olarak kabul edildiğinden, onunla verilenlerle yetinilmekte,

---

72 SUMMERS and SUMMERS, "Broadcasting..." a.g.e., sh. 4-5.

dolayısıyle okuma oranı çok düşmektedir. Hemen hemen dünyada en çok gazete-derginin okunduğu ülke olarak bilinen İngiltere'de televizyonun gazete alma ve okumaya etkisi konusunda 1200 kişi üzerinde yapılan bir araştırmada şu ilgi çekici sonuçlar alınmıştır.

— The Times, The Telegraph, The Guardian, The Observer gibi ciddi, nitelikli gazetelerin okunmasında televizyon etkisi ile azalma, düşme olmamıştır.

— Gazetelerde okunan makale ve haberlerde değişme olmuş, daha ciddi şeyler okunmaya başlanmıştır.[73]

Türkiye'de durum ise 1973 ilkbaharında yapılan bir araştırma sonucuna göre şöyledir. Gazete okumada yüzde 20, dergi-kitap okumada ise yüzde 21.8 oranında bir azalma görülmüştür. Kadınlarda bu etki daha fazla olmuş; gazete, kitap, dergi okumada azalma yüzde 24-25 oranında görülmüştür. Eğitim ve gelir düzeyi de bu azalışı etkileyen önemli etkenlerdendir. Düşük eğitim ve gelir düzeyindeki kişilerde okuma daha az olmaktadır.[74]

B) Sinema ile Olan İlişkiler ve Etkiler :

Kitle iletişim araçları içinde radyo ve özellikle televizyondan en çok etkilenen sinema endüstrisidir. Bugün radyonun sinemaya etkisi fazla olmamakla birlikte, radyonun ilk yıllarında bu etki yoğun olmuş; kitleler, oturma odalarına gelen bu eğlence aracını diğer eğlence araçlarına -bu arada sinemaya da- yeğ tutmuşlardır.

Sinemanın yayından etkilenmesi asıl televizyonun kitle haberleşme araçları arasına girmesi ile olmuştur. Ses yanında görsel gereksinmeyi de karşılaması, televizyonu sinemanın yarışmacısı durumuna getirmiştir denilebilir. Televizyon programlarındaki çeşit-

---

[73] William A. BELSON, **"The Impact of Television : Methods and Findings in Program Research"**, Hamden, Conn., Archon Books, 1967, sh. 278-281.

BELSON, **"The Mass Media Research"**, Market Research Society of Australia, Sdyney (Australia), 1961, sh. 17-23.

Ayrıca bkz. Peter MASSON, "The Effect of Television on Other Media", James Halloran (ed.) **"The Effect of Television"**, Pantner Modern Society London, 1970, sh. 139-150. Aynı eserin Türkçe çevirisi için bkz. MASSON, "Televizyonun Öteki Araçlar Üzerine Etkileri", (der.) Halloran-Masson, **"Televizyonun Etkileri"** sh. 20-26. (Çeviren : Ayseli Usluata).

[74] Aysel AZİZ, **"Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi"**, T.O.D.A.İ Enstitüsü Yayınları No : 148, Ankara, sh. 201-203.

Araştırmada yer alan verilere, Türkiye'deki televizyon yayınlarının etkileri ile ilgili olarak sık sık değinilecektir.

ilk, izlemenin fazla çabayı gerektirmeden oluşu, özellikle televizyonun ilk gelişme yıllarında sinemaya gitmeyi etkilemiştir. Bu konuda yapılan bilimsel araştırmalar yanında, durumu en iyi belirten, sinema bilet gişeleridir. Televizyonun ilk başladığı ülkeler olarak A.B.D. ve İngiltere'de yapılan araştırmalarda televizyonun sinemaya olan etkisi ya bu konuda yapılan özel araştırmalarda ya genel olarak yapılan toplumsal araştırmalarda ya da doğrudan radyo ve televizyon konusunda yapılan araştırmalarla saptanmıştır. Örneğin, A.B.D.'de 1946 yılında, yılda ortalama olarak 82 milyon kişi sinemaya giderken, televizyonun etkisi ile bu sayı 1955 yılında 46 milyona düşmüştür. Sinema bilet gişesinden elde edilen bu sayılar televizyonun, özellikle gelişme yıllarında ne denli etki yaptığını açıkça göstermektedir. Bu etkinin bir sonucu olarak da 1946 yılında 19 bin olan sinema sayısı 1953 yılında dörtte birinin kapanması ile sonuçlanmıştır.[75]

Televizyonun sinema giderliğe etkisi olumsuz olarak İngiltere'de de görülmektedir. Örneğin, 1946'larda sinemaya gidenlerin sayısı yılda ortalama 1,5 milyondan fazla iken, 1959'da bu sayı yarıya düşmüştür. Ulusal çapta tüm İngiltere'yi kapsayan bu durum, özellikle yine televizyonun gelişme yıllarında olmuştur.[76] Sinemaya gidiş ile ilgili olarak 1958 yılında İngiltere'de yapılan bir araştırmada ise, daha ayrıntılı olarak şu sonuçlar alınmıştır: 780 kişi üzerinde yapılan araştırmada yüzde 31 oranında televizyonun sinemaya gitmeyi azalttığı görülmüştür. Yıllara göre ise bu etkide bir yükseliş, sonrada bir düşüş olmaktadır. İlk yıllarda bu azalma yüzde 10, ikinci yıl yüzde 42 olmakta, genellikle üçüncü yılın sonunda ise bu oran düşmektedir.[77]

Fransa'da ise, 1957 de sinamaya gidenlerin sayısı yılda 411 milyon iken, 1959 da 352 milyona inmiştir. 1959 yılında Fransa'da yapılan bir başka araştırmada ise, eskiye göre sinemaya giderliğin yüzde 81 azaldığı saptanmıştır.[78]

Ülkemizde durum ise, televizyonun yeni olmasından ötürü, daha belirgindir. Genel olarak sinema sahiplerinin, salonlarının boş olmasından yakınmaları, bir çok sinema salonunun kapanması, televizyonun sinema giderliği azalttığını ortaya koymaktadır. Ancak, bu

---

[75] BOGART, a.g.e., sh. 153-161.

[76] Jean CAZENEUVE, "**Radyo ve Televizyon Sosyolojisi**"... a.g.e., sh. 79.

[77] BELSON, "The Effects of Television on Cinema Going", **Audio-Visual Communication Review**, 1958, Vol. 6. N. 2, sh. 131-139.

Ayrıca bkz. MASSON, "The Effect of Television on Other Media"... a.g.m. sh. 150-154. Aynı makalenin Türkçe çevirisi için, MASSON, "**Televizyonun Öteki Araçlar...**" a.g.m. sh. 26-28.

[78] CAZENEUVE, a.g.e., sh. 153-161.

konuda ne kadar azalma olduğunu gösterir sayısal bilgiler yoktur. Ankara'da 1973 yılı ilkbaharında yapılan araştırmada ise televizyondan ötürü sinemaya gitmenin yüzde 65.5 oranında azaldığı saptanmıştır. Bu oran erkeklerde yüzde 66 ya çıkmaktadır.[79]

Başlangıç yıllarında radyonun, televizyonun ortaya çıkması ile televizyonun sinemaya gidişi azaltması, basında olduğu gibi sinema endüstrisinin kendisini yenilemesine neden olmuş, televizyonun veremediklerini vermeye zorlamıştır. Bu alandaki teknik buluşların yardımı ile renkli ve sinemaskop film yapımı, üç buutlu film denemeleri, 90 dakikalı filmler için milyonu geçen harcamalar, gösterişli-göz kamaştırıcı bol figüranlı filmler, nitelikli (kaliteli) filmin yapımına özen gösterilmesi, A.B.D. gibi büyük ülkelerde özel arabalar içinde oturarak seyredilen açık hava sinemalarının (Drive in Theatre) kurulması, sanat filmlerinin (underground film) yapımı televizyonun etkisi ile olmuştur denilebilir. Kuşkusuz, bu değişikliklere tek neden olarak televizyon gösterilemezse de televizyonun bütün bu yenilik ve değişikliklerde itici, önemli bir payı olduğu açıktır.

Televizyonun sinema endüstrisine olan bu etkisi yanında, televizyon ile sinema arasında yakın bir işbirliği görülmektedir. Bunun en belirgin örneği, sinema endüstrisi tarafından yapılan sinema filmlerinin televizyonda gösterilmesidir. Ayrıca, doğrudan televizyon için bu endüstri tarafından film yapımı, televizyondaki programlarda bu endüstriden gelen sanatçıların oynaması, televizyon ile sinema arasında belirtilebilecek önemli ilişkilerdir.[80] Ancak bu ilişkilerde belirli koşulların yer aldığı -örneğin televizyonun ancak belirli eskilikte olan filmleri gösterilebilmesi gibi- görülmektedir.

C) Tiyatro ile Olan İlişkiler ve Etkiler :

Radyo ve televizyon, günümüzde popüler sanat olarak tanımlanan tiyatro ile ilişki içindedir ve onu etkilemektedirler. Herşeyden önce tiyatro türü, gerek radyo ve gerekse televizyonda her iki aracın ilk yayınlarından beri kullanılagelmektedir. Bu yönden bakıldığında radyo ve televizyonun o ülkenin tiyatrosu (bu kavram, geniş anlamında opera, operet hatta baleyi de kapsamaktadır) ile yakın bir işbirliği içinde olması doğaldır. Bu ilişkinin, televizyon-sinema ilişkisinden farklı olarak, sanatçı, oyun alış verişi yanında, tiyatronun bu kanallarla halka götürülmesinde yardımcı olduğunu da belirtmek ge-

[79] A. AZİZ, **"Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi"**, a.g.e. sh. 255-257.
[80] BOGART, a.g.e., sh. 133-161.

rekir. Çoğu ülkelerde radyo ve televizyonun tiyatro bölümlerinde daha önce tiyatro sahasında çalışmış, deneyimleri olan kişilerin çalıştığı bir gerçektir. Ayrıca yoğun biçimde, tiyatrodan sanatçı alınarak, radyo ve televizyona uygulanan tiyatro eserlerinde oynamaları istenir.

Bu ilişki dışında, gerek radyo, gerekse televizyon tiyatroya gitmeyi -tiyatro eğlence türü olarak alındığında- etkilemiştir. Yurdumuzda televizyonun etkileri konusunda yapılan araştırma bu etkilenmenin yüzde 43 oranında "daha az gidiliyor" şeklinde olduğunu ortaya koymuştur. Bu etkilenme erkeklerde daha fazladır.[81] Ancak, tiyatroyu bir sanat olarak görenlere bu konuda fazla etkisi olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü bir tiyatro eseri aynı kişilerle de radyo ve televizyona aktarılsa, radyoda görüntü noksanlığından, televizyonda ise, kişinin kendi gözü ile değil, televizyon ya da film kamerası aracılığı ile görmesinden doğan eksiklik söz konusudur. Kamera kişinin görmek istediğini değil, o anda konuşan ya da hareket bulunan şeyi göstermek zorundadır. Ayrıca yakın çekimlerden ötürü kamera kişiyi olaya daha fazla sokmakta, ayrıntılara inebilmektedir. Oysa tiyatroda izleyici, olayı bir bütün içinde, bir sahne içinde değerlendirmektedir.[82]

---

[81] A. AZİZ, "**Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki...**", sh. 255-257.

[82] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Mahmut T. ÖNGÖREN, "**Televizyon Kılavuzu**" a.g.e., sh. 69-78.

ALTINCI BÖLÜM

RADYO VE TELEVİZYONUN TOPLUMDAKİ YERİ (SOSYOLOJİSİ)

Radyo ve televizyonun kitle haberleşme araçları olarak toplumları etkilemesi, toplumların bu araçlara tüm olarak açık olmaları ile olanaklıdır. Eğer toplumun tümü ya da bir kesimi bu araçlara kapalı ise, onları şu ya da bu nedenle izleyemiyorsa, bu araçlardan etkilenmeleri söz konusu olamaz. Bu olanak da, iki yönlü olarak, radyo ve televizyon yayın şebekelerinin ülkenin tümünde örülmüş olması ve toplumun izleme aracı olarak radyo-televizyon alıcılarını ya doğrudan sahip olarak ya da izleme forumları düzenlenerek izlemelerinin sağlanması ile ortaya çıkabilir. Kişisel olarak zamanını izleme için ayrılabilmesi ve izlerken ilgisinin olması koşulları ile de radyo ve televizyon yayınlarının etkilerinden söz edilebilir.

Radyo ve televizyon yayınlarının topluma etkisi, ancak sürekli bir izleme sonucu ortaya çıkabilecek etkilerdir. Daha önceki bölümlerde üzerinde durulan radyo ve televizyonun özelliklerinin somut sonucu olan izleyenin etkilenmesi ile ilgili araştırmalar, bu araçların toplum yararına sunulmaya başlamasından bu yana sürekli olarak yapılmaktadır. Özellikle, bu yayın araçlarının çok gelişmiş olduğu ve kâr ya da gelir elde etme amacı ile yapılmakta olduğu A.B.D. gibi ülkelerde gerek özel girişimce, gerekse çeşitli kamu ve bilim kuruluşlarınca bu tür araştırmalar yapılmaktadır.

Radyo ve televizyondan toplumun yararlanmasının "izleme" ile olanaklı olduğuna değinilmişti. Radyo ve televizyon alıcılarından izlenen şeyler sonucu kişinin bilgi, kültür, haber ve eğlence gibi gereksinmeleri karşılanmış olmaktadır. Ancak, bu karşılanış, ülkelere göre, gerek yayın örgütünün verdikleri, gerekse izleyenin kendi eğitim ve kültür düzeyi ile deneyimleri sonucu farklı olduğundan, izleme durumu ve bunun doğal sonucu olan etkilenme de farklı olmaktadır.

1 — İZLEYİCİ VE TÜRLERİ

"İzleyici" teriminin tanımını yapmak oldukça zordur. Özellikle, kitlesel izleyiciyi analitik olarak ele almak, tanımlamak daha da güçtür. Bir konferans salonundaki izleyici kolaylıkla tanımlanabilir, verilen iletiye tepkiler şu ya da bu ölçüde ölçülebilir. Kitle izleyici ya da izleyicileri sürekli olarak çeşitli kitlesel iletilere açık olanlardır. Kitle izleyici dağınık, kolay değişen, bilinmeyen, görünmeyen ve aynı olmayan, değişik türden bir kitle olduğundan tutarlılığı hakkında bilgi edinmek zordur. Ancak, daha önce toplum hakkındaki genel bilgiler, yapılan toplumbilimsel araştırmalardan edinilen bilgiler bazı genellemeler yapmaya yarar.

Kitlesel izleyici iki tür tanımlanabilir ya da kümelendirilebilir :

a) Kamu (Genel) izleyici : Yayınların toplumun tümüne seslendiği durumlarda sözü edilebilir. Tüm olarak heterojen ve anonimdir. Özellikle, şebeke yayınların seslendiği kitlelerde bu tanımlama geçerlidir. Kimi toplumbilimcilere göre, böyle bir kitlenin adı var, kendisi yoktur, var olmayan bir öyküdür.

Bu izleyici türünün en önemli özelliği, birbirleri ile ilgileri olmayışıdır. Kendisi ile ortak olanlardan haberli değildir ve ortak noktaları yoktur. Kendisini bir kümenin üyesi olarak düşünmez. Gelen iletiye tepkisi bireyseldir, bağımsızdır.

b) Uzmanlaşmış (Özel) izleyici : Belirli iletilere gösterdikleri ilgi ve tepki yönünden belirli yönleri ile aynı türdenlik (homojenlik) gösterirler. Örneğin bir ekonomi programı ile ilgili açık oturum izleyicisi eğtim, bir dereceye kadar yaş yönünden bir birlik gösterebilir. Gerçi bu izleyici kitlesi de dağınıktır, anonimdir ve birbirinden habersiz ve bağımsızdır. ancak bir yayıncı olarak bu tür bir programın beklenir izleyicisinin bu tür bir izleyici kitleden oluşacağı bilinir, bilinebilir. Bu durum basılı yayınlarda daha da belirgindir. Belirli ekonomik ve politik görüşü olan gazeteleri okuyanlarda bu homojenlik daha da belirgindir. İzleyici kitle bir ya da birkaç hususda ortak doyum sağlar.

Meril ve Lowenstein İzleyici kitlesini, izleme amaçlarına göre, birkaç temel kümede toplamaktadırlar.

1. Cahiller (Okumaz-Yazmazlar) (Illiterates) Kümesi :

Bu kümeye hem gerçekten okuma-yazma bilmeyenler, hem de davranışsal olarak okumaya eğilimli olmayanlar girmektedir. Bu kü-

medeki izleyicilerin daha çok eğlence, heyecan türü yayınlara (mesajlara) ilgileri olduğu söylenebilir. Düşünsel olarak yönlendirilmemişlerdir. Ussal olarak tembeldirler ve çok az çaba göstererek mesajı almak isterler. Yapay tüketici olarak adlandırılabilirler. Olayda yaşamaz, yalnızca alır ve duyar, fazlaca düşünmez. Haberleşme dünyası içe dönüktür. Kendi aile ve komşu çevresi dışında fazla katılma yoktur. Kendisinin toplumsal kararlar üzerindeki etkisini ya hiç ya da çok az olarak görür. Aldığını saklar, bölüşmez, dağıtmaz.

2. *Bencil, Çıkarcılar (Pragmatics) Kümesi :*

Cahiller kümesinden sonra gelen bu küme izleyiciler, toplumsal varlık olarak pratik ve pragmatik açıdan toplumun makinası ile ilgili olmayı istedikleri için yayınlara ilgi gösterirler. Genel olarak etken (aktif) dirler, ilgilidirler. Ancak, bu etkenlik ve ilgi, toplumda kendilerine daha iyi bir yer elde etmek içindir. Daha iyiye, daha güzele, daha varsıllığa, daha yükseğe ulaşmak içindir. Çevredeki tüm toplumsal çalışmalara, uğraşlara katılırlar, ancak, bu yönü ile I. küme izleyiciden ayrılmasına karşılık, onlar gibi, gerçekten düşünmek için mesajı almaz, mesajı yorumlamayı, başka olaylarla birleştirmeyi düşünmez. Hareket adamıdır. Sık sık ciddi düşünce dolu mesajları alır kabul eder. Çünkü bu tür bir tutum ve davranış içerisinde olması beklenebilir ve uzun dönemde buna gereksinim duyacağını bilir.

3. *Aydınlar (Entellektüeller) (Intellectuals) :*

Bu tür izleyici küme, en azınlıkta kalan kümedir ve bu tür izleyici sorunlar, konularla ilgili olup, felsefe ve estetik yönleri ile bir bütün olarak yayınlara ilgi duyarlar. Düşüncelerle ilgilenirler ve ve bunu 2. küme izleyici gibi çıkarcı amaçlarla yapmazlar. Entellektüeller 'düşünen' insanlardır ve genel olarak "kitle" kavramına karşıdırlar. Bunun için de kitle iletişim araçlarına karşı az ilgi gösterirler ve kitle iletişim araçlarını, topluma verilmesi gerekeni değil, toplumun ister gözüktüğü nitelikte, toplum düzeyini düşürücü içerikte mesaj verdikleri görüşündedirler.

Bu küme izleyici kendilerini 'kültürel aristokrat' olarak görür ve toplumu yönetebilecek yetenekte olduklarını kabul ederler. Bundan ötürü de kurumsal ve kümesel olarak alınan kararları kuşku ile karşılarlar.

Kitle iletişim araçlarının tüketici durumundaki bu üç temel izleyici kümeleri ile ilgili olarak Lovenstein A.B.D. için oranları şöyle vermektedirler : Cahiller yüzde 60, pragmatikler yüzde 30, entel-

lektüeller ise yüzde 10.[83] Kuşkusuz, Amerika toplumu için verilen bu oranlar, farklı toplumlar için farklı oranlarda olacaktır. Bu farklılık ise, büyük ölçüde, o toplumun toplumsal ve ekonomik yapısına, koşullarına bağlı olacaktır. Gelişmemiş, endüstrileşmemiş bir toplumda bu oranlar, belki de yüzde 95 oranında 'cahiller' kümesinde toplanmasına karşılık, gelişmiş bir başka ülkede, söz gelimi, İngiltere ya da Fransa'da bu oranlar aydınlar lehinde değişebilecektir. Ülkemiz açısından durumu değerlendirirsek, eğitim düzeyinin düşük olmasını gözönünde bulundurarak bu oranları "cahiller' kümesinde belkide yüzde 75-80'e çıkarabiliriz. Ancak, irdelemenin çok özenle yapılmış, sosyo-psikolojik araştırmalarla ortaya çıkarılması gerektiğini, bunun için geliştirilmiş özel araştırma yöntemlerinin kullanılmasına gereksinim olduğunu da hemen ekleyelim.

Radyo ve televizyon yayınlarının izleme durumu ile ilgili araştırma sonuçlarına geçmeden önce, izleyenlerin, izleyici kitle hakkında bize daha somut bilgi verebilecek bazı özelliklerine değinmek gerekir. İzleyici kitlenin en önemli ölçütü *büyüklüğü, genişliğidir.* Genel olarak izleyici kitle geniştir, birkaç kişiden oluşmaz. Ancak, bu genişlikte büyük, orta ve küçük izleyici kümelerinden söz edilebilir. Bir diğer ölçüt *yapıdır.* İzleyici kümedeki bireyler yapısal olarak farklılık gösterirler. Yukarıda açıklandığı üzere, cahiller kümesi ile, çıkarcılar kümesi arasında yapı farkı vardır. İzleyici kitlenin bir başka özelliği homojenlik' farkıdır. İzleyici kümenin içerisinde aynı türden olma, homojenlik yoktur. Bu özellik, izleyici kitlenin sayısı azaldıkça aynı türdenlik daha belirginleşir. İzleyici kitle ile ilgili son özellik ise, *uzun ömürlü* olmadır. Kimi izleyiciler yayınların sürekli izleyicisi oldukları durumda, kimi izleyici küme çok kısa süreli olarak yayınları izlerler. Yapılan araştırmalarda, yayınların etkilerini ölçmede önkoşul olarak yayınların ne kadar süre ile izlendiği; kesintili ya da sürekli izlenip izlenmediği araştırılır.

II — İZLEME ALIŞKANLIKLARI-DURUMU

İzlemenin ilk aşaması olan alıcıya sahip olma ya da izleme olanağına sahip olma koşulları, bugün gelişmiş ülkeler bakımından pek fazla sorun olarak görülmemektedir. Özellikle, radyo için bir sorun değildir. Televizyon alıcıları için ise, aynı şey söylenemezse de günden güne çeşitli olanaklarla bu sorunun da çözümlenme yolunda olduğunu belirtebiliriz. İzleme ile ilgili ikinci aşama ise, kişi

[83] MERRIL-LOVENSTEIN, "Electronic Rev..." a.g.m., sh. 120-130.

zamanının bu yayınları izlemeye uyup uymadığıdır. Bu konuda yapılan araştırmalarda, radyo ve televizyon yayınları için farklı izleme durumlarının ortaya çıktığı; genellikle hem radyo, hem televizyon izleme olanağına sahip kişilerin radyo izleme zamanlarının, televizyon yayını olmadığı zamanlara rastladığı görülmektedir. Ancak, bu izlemeye televizyon alıcısı olduğu halde, izleme olanağının bulunmadığı evin diğer bölümleri ile, çalışma yeri, araba gibi yerlerde televizyon yayını da olsa, radyo yayınlarının izlendiğini belirtmek gerekir. Radyo ve televizyon izleme saatlerinde herkesin izleme olanağı bulduğu saatler ise, daha çok herkesin evinde bulunduğu akşamın ilk iki üç saati olmaktadır. Bu da, yaz ve kış mevsiminde farklılık göstermesine karşın genellikle 19, 19.30 - 21, 22'ye kadar uzanmaktadır. İzlemenin yoğun olduğu bu saatlerde ise, yayınlar daha çok herkesin ilgisini çekebilecek nitelikte olmaktadır. Söz gelimi, haber, çeşitli dramatik yayınların bu saatlerde yer alışının nedeni budur. Belirli izleyici gruplarına seslenen yayınlar; kadın, çocuk, köylü vb. gibi yayınlar ise daha çok o izleyici grubunun izleme olanağı bulacağı saatlerde, örneğin köyle ilgili yayınlar radyoda köylünün işine gitmeden önceki zamanlara, sabahın erken saatlerinde; televizyonda ise, akşam dönüşünde zamanını ayırabileceği saatlerde verilmektedir. Tersi yapıldığında ana hedef izleyici kümenin izleme olanağı ortadan kalkmış olacaktır.

Türkiye'de yayınların izlenmesi ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda radyo ile ilgili yayınların izlenmesi ile ilgili veriler şöyledir:

	Dinleme sıklığı[84]	
	1973 yılı	1974 yılı
Hergün dinleyenler	% 82.4	75.6
Haftada 4-5 gün	% 2.8	4.8
Haftada 2-3 gün	% 6.7	10.6
Daha seyrek	% 5.1	9.0

Kentsel yaşamdaki durumu yansıtan bu araştırma bulguları, kırsal kesimde farklılık göstermektedir. Radyo izleme kırsal kesimde daha düşüktür ve bu durum, izleme sıklığında da kendini göstermektedir. 1978 yılında kırsal kesimde yapılan bir araştırma bulgularına göre, yayınları hergün izleyenler yüzde 58 oranındadır.

[84] Radyo yayınlarını dinleme durumu ile ilgili 1973 yılı verileri, DİE, TRT ve BYYO'nun ortak çalışmaları ile 1973 yılına Ankara'da yapılan araştırmadan, 1974 yılı verileri ise, 1974 yılı Aralık ayında TRT ve BYYO öğrencilerinin ortak olarak Ankara ve diğer kimi illerde yapılan anket sonuçlarından alınmıştır.

Kentteki sürekli izlemenin yüzde 75'den fazla olduğu düşünülürse, kırsal kesimdeki sürekli izlemenin oldukça düşük olduğu görülür. Cinsiyet yönünden durum ise, kadınların daha sık izledikleri biçimindedir. Burada kent insanı ile köy insanının ve kadın ile erkeğin iş-güç, uğraşı ve ilgi alanlarının farklı olmasının önemli etkileri vardır.[85]

KIRSAL KESİMDE RADYO İZLEME SIKLIĞI

	Kadın	Erkek	Toplam
Her Gece	% 65	% 53.5	% 58
Haftada 5 - 6 Gece	4	5	4,5
Haftada 3 - 4 Gece	8	6,5	7,5
Haftada 1 - 2 Gece	—	1	0,5
Daha Seyrek	4	11,5	8,5
Boş Kaldıkça	19	22,5	21

1976 yılında TRT'nin yapmış olduğu bir radyo izleyici araştırmasında ise, izleme sıklığı daha değişik bir biçimde ölçülmüştür.[86] Radyo yayınlarının haftada kaç gün izlenmesinin saptanması yerine, hangi günler daha çok izlendiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırma bulgularına göre, radyo yayınları yüzde 35 gibi bir oranla pazar günleri, yüzde 22,5 gibi bir oranla Cumartesi günleri izlenmektedir. Toplam olarak verildiğinde ise, yüzde 57,5 gibi bir oranda daha çok hafta sonları (Cumartesi ve Pazar günleri) izlenmektedir. Diğer dinleme günleri ise haftanın diğer günlerine dağılmıştır.

Televizyon yayınlarının izlenmesindeki sıklık ise, gerek radyoya, gerekse kent ve kırsal bölge ayırımınına göre farklılık göstermektedir. Kırsal kesimde sürekli izlemenin, az bir farkla da olsa, kentteki izlemeye göre yüksek olması ilk bakışta ters gibi görünmektedir. Ancak, farklı yaşam biçimlerinin koşulları anımsandı-

---

85 Araştırma Ankara'nın üç köyünde yapılmıştır. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için baknz. Aysel AZİZ, **"Kırsal Kesimin Toplumsallaşmasında Radyo ve Televizyon", (Doçentlik çalışması)**, (S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yayınları arasında basılmakta).

86 Araştırma, TRT tarafından yapılan ve sonuçları yayınlanan ilk izleyici araştırması olması bakımından önemlidir. Ankara ve çevresinde yapılan araştırmada örneklem olarak 2104 hane ile görüşülmüştür. Ayrıntılı bilgi için baknz. TRT, **"TRT Ankara İli Radyo Dinleyici Araştırması Ayrıntılı Sonuçları"** TRT Halk ve Basınla İlişkiler ve Prot. Md. Yayını : 2, TRT Basılı Yayınlar ve Kitaplık Md. Yayınları No : 90, Ankara, (T.Y.)

ğında ve araştırmalar arasında zaman farkının, dolayısı ile televizyon yayınlarının toplumlarca onaylanıp onanmasında, yaygınlaşmasında farklar meydana getirdiği düşünüldüğünde bu farkın doğal bir sonuç olduğu görülür.

KENTSEL KESİMDE TELEVİZYON İZLEME SIKLIĞI[87]

	Kadın	Erkek	Toplam
Hergece[88]	% 67.1	% 48	% 52.5
Haftada 3-4 gece	14.5	19.4	18.0
Haftada 1-2 gece	16.7	26.7	23.8
Daha seyrek	1.7	5.5	4.4

KIRSAL KESİMDE TELEVİZYON İZLEME SIKLIĞI

	Kadın	Erkek	Toplam
Hergece[88]	% 65	% 58,5	% 61,5
Haftada 3-4 gece	16	29	22,5
Haftada 1-2 gece	9	6	6
Daha seyrek	10	9	10

İlk bakışta radyo ile televizyon yayınları arasında izleme sıklığı bakımından radyo lehinde bir durum görülmektedir. Bunun nedenini televizyon yayınlarını izleme olanağına herkesin sahip olmadığını belirtmekle açıklayabiliriz. Yayınların seyrek olarak izlenmesi, özellikle o yıllarda televizyon alıcısı olmayanların, izleme için başka yerlere gitmeleri şeklinde yorumlanmalıdır. Televizyon yayınlarını izleyenlerin nerede izledikleri araştırıldığında komşu, akraba ve diğer yerlerde izlediklerinin ortaya çıkması da bu hususu kanıtlamaktadır.[89]

Genel olarak bakıldığında, ülkemizde radyo izleme sıklığı yoğun olup, büyük çoğunluk radyoyu hergün izlemektedir. Kuşkusuz burada televizyonu olan evlerde, yerlerde, radyo izlemenin daha çok televizyon yayını olmadığı zamanlara rastladığını belirtmek gerekir. Aynı araştırmalarda bu konudaki veriler de bu hususu doğrulamaktadır. Radyo yayınlarının izlenme zamanları ile ilgili veriler şöyledir :

---

87 Ayrıntılı bilgi için bkz. A. AZİZ, "**Televizyonun Yetişkin .....**" a.g.e., sh. 82-86.

88 Araştırmanın yapıldığı tarihlerde, televizyon yayınlarının haftada 5 gece yapıldığı anımsanmalıdır.

89 AZİZ, "**Televizyonun Yetişkin .....**" a.g.e., sh. 90-95.

RADYO İZLEME ZAMANI

	Kentte		Köyde
	1973 yılı	1974 yılı	1978 yılı
Gündüzleri	% 42	% 24.5	
Akşamları	28	32.5	% 25
Sabahları	20	26.0	23.5
Saati belli olmayan	23	6.0	23
Sürekli	—	8.6	13
Haber saatlerinde	—	—	15.5

Dış ülkelerde bu konularda yapılan araştırmalarda ise, başlangıç yıllarında radyo yayınlarını izleme çok sık iken, televizyon yayınlarının başlaması ve yaygınlaşması ile radyo dinlemenin azaldığı saptanmıştır. 1948 ile 1952 yılları arasında A.B.D. de Los Angeles ile New York kentlerinde yapılan bir araştırma bu konuda karşılaştırmalı bilgi vermektedir.[90]

	New York'da		Los Angeles'de	
Yıllar	Radyo	Televizyon	Radyo	Televizyon
1948	% 100	—	% 97	% 3
1949	90	% 10	81	19
1950	63.6	34.6	53.2	48.6
1951	43.5	56.5	32.3	67.7
1952	27.7	72.3	20.7	79.3

Televizyon yayınlarının 1948 de New York'da yaygınlaşmaya başlaması ile radyo dinlemede azalma başlamış, giderek bu etki daha da çoğalmıştır. Ancak, teknik gelişmenin de etkisi ile radyo alıcılarının taşınabilir olarak yapılması, en küçük istek ve gereksinimleri karşılaması radyonun yine izlenme şansını arttırmıştır. Aynı durumun televizyon yayınlarının sürekli olduğunda Türkiye'de de gözlemlenebileceği söylenebilir.

III — İZLENEN YAYIN TÜRLERİ

Radyo ve televizyon yayınları ile ilgili izleme durumu-alışkanlıkları konusunda üzerinde durulması gereken bir başka konu da izleyenin hangi yayınlara karşı daha ilgili olduğu ya da severek, isteyerek en çok hangi tür programları izledikleri hususudur. He-

[90] Enrique MELON - MARTINEZ, "La Télévision" (Dans la Famille et la Societé Modernes), Mabaut Université, Belçika, 1970, sh. 127.

men hemen yapılan tüm radyo ve televizyon araştırmalarında bu husus saptanmaya çalışılmıştır. İzleyenin cinsiyet, yaş, eğitim ve meslek gibi niteliklerinin de çerçevelediği bu hususdaki bulgular, ülkeden ülkeye de farklılık göstermektedir. Genel olarak belirtmek gerekirse, geniş izleyici kitlesine seslenen haber, eğlence, müzik ve oyunlaştırılmış programlar ile televizyon için dizi ve sinema filmleri gibi program türleri ençok izlenen yayın türlerini oluşturmaktadır.

Ülkemizde radyo ve televizyonda ençok izlenen programlar konusundaki bulgular, genel olarak belirtilen bu duruma uygunluk göstermektedir.[91]

Program türü	Radyoda	Televizyonda
Müzik ve eğlence	% 49.6	% 31.4
Haber ve haber programları	25.7	21.2
Eğitici programlar	6.7	12.4
Sanat-genel kültür programları	7.6	17.1
Hepsi aynı derecede	9	17.2

Gerek radyoda gerekse televizyonda ençok izlenen program türü olarak müzik ve eğlence yayınları gelmektedir. Bunu ikinci yoğunlukta izleyen ise haber ve güncel konulu programlardır. Türkiye koşullarında radyonun haber ve haber programları konusunda televizyona göre az da olsa ağırlık kazanmasının nedeni, televizyon yayın saatlerinin uzun süreli olmayışı ile açıklanabilir. Ayrıca, radyonun 1927 den beri halkın alıştığı bir haber aracı, kaynağı da olduğu düşünülürse, bu durumun nedeni daha açık ortaya çıkacaktır.

TRT'nin 1976 yılında yaptığı araştırmadaki bulgular ise, aynı hususların araştırılmamış olmasına karşılık, amaç bakımından bu konuda aydınlatıcı niteliktedir. Araştırmada en çok izlenen yayınlar değil, radyonun izlenme nedenleri araştırılmıştır. Radyo yayınlarının izlenme nedenlerinden, "hem eğitme hem eğlendirme" nedeni yüzde 37 ile başta gelmekte, bunu yüzde 21,5 ile "eğlendirme" işlevi izlemektedir. Yalnızca haber alma amacı ile izleyenler ise yüzde 19 dur ve bu oran erkeklerde daha yüksektir.[92]

Diğer ülkelerde, yapılan araştırmalara göre, programlara gösterilen ilgi farklıdır. Örneğin, İngiltere'de radyo programlarının dinleme sırası haber, radyo oyunları, güncel programlar, çeşitli hafif

---

91 TRT-DİE ve BYYO Ortak araştırma sonuçları.

92 TRT, "TRT Ankara İli Radyo ....." a.g.e., sh. 48-64.

müzik olarak sıralanırken; İsveç'de haber, eski tür dans müziği, hafif müzik ve oyunlar başta gelmektedir. A.B.D. de ise ağırlık haber yayınlarında toplanmakta (% 76), bunu radyo oyunları ile komedi türü programlar izlemektedir (% 54). Yarışma programları, eski sevilen müzik, toplumsal konularla ilgili programlar ise daha az yoğunlukta izlenen program türlerini oluşturmaktadır.[93] Programların izlenmesindeki yeğlemede, kuşku yokki, yayınlarda yer alan program içeriklerinin de etkileri olmaktadır. Söz gelimi, eğitsel ve kültürel yayınlara yer vermeyen özel girişimci ülke radyo ve televizyonlarında bu yayınların izlenmesi de olanaksızdır.

IV — RADYO VE TELEVİZYONUN İZLEYİCİYE ETKİLERİ :

Radyo ve televizyon, farklı nitelik ve yoğunlukta olmak üzere, kişiye ve onun oluşturduğu topluma şu üç küme etki yapmaktadır :

A) Toplumsal (sosyal) etkiler,
B) Ruhsal (psikolojik) etkiler,
C) Bedensel (fizyolojik-biyolojik) etkiler.

A) Toplumsal Etkileri :

Genel olarak radyo ve televizyonun toplumsal etkilerinden söz ederken bu iki aracın, yayın içeriklerine bağlı kalarak, yersel (mahalli) kültürü yıktığı, kültür düzeyini düşürdüğü savı ileri sürülmektedir. Gerçekten de, özellikle geleneksel, geçiş durumundaki toplumlarda fazla kanallı olmayan radyo ve televizyon, çoğunlukla şebeke yayınları yaptıklarından, belirli bir düzeyde —ki bu da genellikle herkese seslenebilen niteliktedir— yayın yapmaktadır. Bu genel toplumsal etkiden bireysel etkiye gelindiğinde ise, gerek radyonun, gerekse televizyonun kişinin yaşantısında önemli bir yer tutmakta olduğu ve yaşantısını bir çok yönlerden etkilediği görülmektedir. Ancak, burada kişinin radyo ve televizyondan etkilenmesinin daha önce açıklandığı üzere, kişinin bu araçlara açık olması, bu araçların kişiye ulaşabilmesi önkoşulu ile olanaklı olduğunu da belirtmek gerekir. Kişinin radyo ve televizyondan etkilenmesi toplumsal yönden şu hususlarda görülür :

1 — Aile düzenine etkisi,
2 — Serbest zamana etkisi,
3 — Öğrenme ve eğitime etkisi,

---

[93] C. SIEPMAN "**Radio, Television and .....**" a.g.e. sh 113

4 — Tutum ve davranışlara etkisi,
5 — Ekonomik etkisi.

1 — Aile Düzenine Etkisi :

Diğer kitle iletişim araçları ile karşılaştırılırsa, radyo ve televizyon aile yaşantısına girmiş, evin bir elemanı olmuştur. İlk yıllarında radyo, daha sonraları ise televizyon, kişinin, ailenin ses veren bir arkadaşı durumuna gelmiştir. Bu yeni arakadaşa göre kişinin, ailenin kendisini ayarlaması zorunludur. Tersi olduğunda, onu evine, çalıştığı, bulunduğu yere almadaki amacına ulaşamaz. Yemek uyumak, gezmek, hatta konukların gelmesinde bu araçların kimi belirgin olmayan, kimi ise belirgin olarak hissedilen etkileri vardır. Kuşkusuz, bu değişiklik ve düzenlemeler, bu araçlar o aileye ilk girdiği zaman daha belirgin olmaktadır. Televizyonun aile yaşantısına etkisi ise, kişinin sürekli ilgisini istediğinden, daha çoktur. Yayınların geç saatlere kadar sürmesi, uyku düzenini bozmakta, alıcıların belirli yerde olması aile fertlerinin orada toplanmasını gerektirmekte, ailenin olağan gezintilerini yayınlara göre ayarlamaları, özellikle bu araçların fazla yaygınlaşmamış olduğu bölgelerde, bu alıcıların bulunduğu ev, yerlerde toplanılması gibi hususlar aile düzenini büyük çapta etkilemektedir. Bu konuda yapılan araştırmalarda —daha çok televizyonun— geç yatmaya neden olduğu, ev gezmelerine daha az gitmeye, çocuklu ailelerde, çocukların uyku ve ders çalışma düzenlerini etkilediği saptanmıştır. Özellikle, yeni televizyon alıcılarına sahip olan ailelerde bu tür etkiler daha belirgin olmakta, giderek bir uyum görülmektedir.

Televizyon yayınlarının yeni ve alıcıların da pahalı olduğu ülkelerde ise —ki bunlar daha çok ekonomik bakımdan geri kalmış ya da kalkınmakta olan ülkelerdir— yayınların toplu olarak, alıcının bulunduğu yerde izlenme zorunluluğunu ortaya çıkarmakta, bu da alıcının bulunduğu yerlerin (ev, kahvehane, lokanta, pastahane, köy odası, vb.) olağanın üstü kalabalık olmasına neden olmaktadır.

Radyonun yaygın olmadığı ilk yıllarda ise aynı durum radyo için söz konusu idi. Radyonun başlangıç yıllarında aile bireylerini bir araya topladığı bilinmektedir. Bu durum, o yıllarda aile düzenini önemli ölçüde etkilemiştir. Bugün ise, radyo alıcılarının ucuz ve taşınabilir nitelikte olması, her evde bulunması onu kişinin dostu, arkadaşı durumuna getirdiğinden radyonun bu tür etkisi azalmıştır. Hatta aile bireyleri arasındaki ilişkilerde bir gevşemeden dahi

söz edilebilir. Kuşkusuz, bu yargı daha çok gelişmiş ülkelerde geçerlidir. Yoksa kalkınmakta olan ya da geri kalmış ülkelerde radyo, gerek alıcılar, gerekse yayınların durumu yönünden yine de ilk yıllardaki "biraraya getirici" özelliğini saklı tutmaktadır. Özellikle, kırsal bölgelerde belirli yayın saatlerinde —haber gibi— köy halkının, az sayıda bulunan radyo alıcılarının başına toplandıkları bilinmekte, görülmektedir.

Televizyonun aile düzenine etkisi ise radyoya göre, gerek görüntü unsurunun çekiciliği, gerekse bu aracın toplum hizmetine radyodan daha sonraları girmesi nedenlerinden, çok daha fazladır. Yapılan araştırmalarda televizyonun aile düzenine etkisi şu konularda görülmektedir:

a) Aile bireyleri arasındaki ilişkilere etkisi,
b) Yemek-uyku ve gezmeye etkisi,

a) Aile Bireyleri Arasındaki İlişkilere Etkisi:

Televizyonun aile bireyleri arasında ilişkilere nasıl etki yaptığı, ailenin eğitim ve kültür düzeyine bağlı olarak değişmektedir. Aile bireyleri arasındaki eğitim ve kültür farkı değişik programlara, farklı tepkilerin doğmasına neden olmaktadır. Yüksek eğitim ve kültür düzeyinde olanlar arasında genellikle bir gerginlik yaratılmasından söz edilmektedir. Bu durum, aynı eğitim ve kültür düzeyinde olan ailelerde görülmemektedir. 1973 ilkbaharında Ankara'da yapılan araştırmada bu konuda şu bulgular elde edilmiştir:

Herşeyden önce televizyon, eskiye göre aile bireylerini daha uzun süre bir arada bulunmalarına neden olmaktadır. Bu birlikte olmada televizyonun rolünü, bir ruh doktorunun belirttiği gibi, eski Türk evlerinde aileyi kış geceleri bir araya getiren "mangal"a benzetmek yanlış olmayacaktır. Araştırma bulgularına göre, televizyondan ötürü bir arada bulunanlardan yüzde 52.6 sı, bu yüzden bireyler arasında bir içtenlik, bir yakınlaşma olduğunu belirtmişlerdir. Yüzde 12 si, bu bir arada oluşun içtenlik değil, tartışma, gergin, sinirli bir hava yarattığını söylemişlerdir. Geri kalan ise herhangi bir farklı durumun ortaya çıkmadığı kanısındadırlar. Burada önemli olan nokta, yukarıda da belirtildiği gibi, yüksek eğitim ve kültür düzeyinde olanlar arasında sinirli-tartışmalı bir durumun meydana geldiğininin belirtilmesidir. Cinsiyet yönünden üzerinde durulmaya değer husus ise, içtenlik ve yakınlaşmayı belirtenlerin kadınlarda daha fazla oluşudur.

b) Yemek, Uyku ve Gezmeye Etkisi :[94]

Televizyonun, özellikle ilk yıllarında aile düzeninin bir parçası olan yemek, uyku ve gezme alışkanlıklarına etkisi çok belirgindir. Yapılan araştırmalarda uyku saatlerinin değiştiği, geç yatmaya neden olduğu, yemek yer ve saatinin programlara göre ayarlandığı, ev dışı gezmelerin en alt düzeye indiği şeklinde bulgular ortaya çıkmıştır.

2) Serbest Zamana Etkisi :

Radyo ve televizyon, toplumların yaşantısında kişinin eğlenmek-dinlenmek-merak amacı ile yaptığı ve "serbest zaman" olarak adlandırılan faaliyetini etkilemiştir. Başlangıçta radyonun müzik ve eğlenceyi ses olarak kişinin ayağına getirmesi, daha sonra televizyon ile görüntünün eklenmesi bu tür faaliyetlere ayrılan zamanın azalmasına neden olmuştur. Yapılan araştırmalardan, bu araçlara sahip olunan ilk yıllarda, özellikle, eğlence yerlerine gitmede azalma olduğu saptanmıştır. Özel girişimin elinde bulunan yayın organlarında fazla izleyici çekme zorunluğundan ötürü, programların daha çok eğlenceye yönelik oluşu, büyük harcamaların, büyük eğlence (show) programlarının hazırlanışı, kişinin haber ve diğer gereksinmeleri yanında eğlence gereksinmesini de çoğu kez karşıladığından, konser, gece klüpleri, sinema, maç, opera, tiyatro gibi yerlere olan ilgisini azaltmıştır. Bu konuda yapılan araştırmalar yanında, bu gibi yerlerin gelirlerindeki azalma; bir kısmının kapanması ya da bu gibi yerlere gidiş zamanlarındaki değişmeler bu etkiyi daha açıkça göstermektedir.

Radyonun yalnızca kulağa seslenen bir araç olması, kişinin serbest zamanını bir dereceye kadar etkilemekte; kulak dışındaki duyu organlarına seslenen serbest zaman faaliyetlerine fazla etkisi olmamaktadır. Söz gelimi, kişi radyodan müzik dinlerken herhangi bir ev işi, resim ya da heykel ile uğraşabilmektedir. Bu bakımdan radyo, ancak özel dikkat isteyen kimi söz yayınlarında kişinin serbest zamanını etkileyebilmektedir.

Serbest zamana en fazla etkisi olan televizyon yayınlarıdır. Sürekli izlemeyi gerektirmesi zamana etki yaptığından, serbest zaman için ayrılan zaman da etkilenmektedir. 1973 yılı ilkbaharında yapılan araştırmada izleyenlerin yüzde 42.5 televizyonun serbest zamanlarını etkilediğini belirtmişlerdir. Bu etkileme ise, bizim toplum ko-

[94] AZİZ, "Televizyonun Yetişkin ....." a.g.e., sh. 262-264.

şullarında, büyük çoğunlukta (yüzde 66) eğlence yaşamına olan etki şeklinde kendini göstermiştir. Geri kalanlar ise konser, konferans, kahve, maç gibi faaliyetere olan etkisinden söz etmişlerdir.[95]

1976 yılında TRT'nin Ankara İli ve çevresinde yaptığı izleyici araştırmasında, televizyonun serbest zamana etkisi dolaylı olarak araştırılmıştır. Araştırmada, "televizyon izlerken herhangi bir iş ile meşgul olma" durumu saptanmış ve bulgulara göre, deneklerin yüzde 57,7 si televizyon izlerken herhangi bir işle meşgul olmadıklarını ve bu oranın, programları baştan sona kadar izleyenlerde ise yüzde 68 olduğu ortaya çıkmıştır. Buradan, televizyon yayınlarını izleyenlerin yarıdan fazlasının, serbest zaman faaliyetlerine ayırdıkları zamanlarının önemli bir kısmını televizyon izlerken harcadığı sonucunu rahatlıkla çıkarabiliriz.[96]

Televizyonun, serbest zaman faaliyetleri içerisinde yer alan sinema, tiyatro ve gazete-dergi kitap gibi diğer kitle iletişim araçlarına olan ilgiyi etkileyip, etkilemediği hususlarına daha önceki bölümde değinilmişti.

3) Eğitim ve Öğrenime Etkisi :

Günümüzde radyo ve televizyon gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde eğitim ve öğrenim için etkin bir kitle iletişim aracı olarak kullanılmaktadır. Kimi ülkeler bu araçlara -özellikle televizyona- ütopik gözle bakmakta; bu araçları kalkınmalarında en önemli araç olarak görmektedirler. Daha çok geri kalmış ülkelerde bu konuda yatırımlar yapıldığı ve bu araçla eğitime ağırlık verildiğine daha önceki bölümlerde değinilmiştir.

Gerçekten de radyo ve televizyonun geniş bir topluma, elektronik olarak, anında seslenebilme özelliği, okuma-yazma bilme koşulunu gerektirmemesi, bu araçlarla yapılan eğitim ve öğrenimi daha etkili, ilginç duruma getirmiştir. Radyo ve televizyon ile yapılan eğitim, geniş ve dar anlamları ile kişiye genel bilgi-kültür veren, beceri-uğraşı öğreten şeyleri kapsamakta ve toplumu oluşturan herkese bu tür bilgiler aktarılmaktadır. Genellikle radyo ve televizyonda yer alan eğitim, seslenilen kitle yönünden iki genel grupta toplanmaktadır : Yetişkin eğitimi ile ilgili yayınlar, çocuklara seslenen eğitsel yayınlar. Ayrıca bu yayınlarda kendi içlerinde, çeşitli özellikler dikkate alınarak türlere ayrılmaktadır. Bugün yalnızca eği-

---

[95] AZİZ, "**Televizyonun Yetişkin .....**" a.g.e., sh. 249-251.
[96] TRT, "**TRT Ankara İli Televizyon Seyircileri .....**" a.g.e., sh. 45.

tim amacı ile kurulmuş radyo ve televizyon istasyonları vardır ki bunlar daha çok okul yayınlarına yardımcı yayınlar yapmaktadırlar.

Radyo ve televizyonun eğitim ve öğrenime olan etkisi yapılan çeşitli araştırmalar ile saptanmıştır. Özellikle, görüntü unsurunun yer alması nedeni ile televizyonun daha etkin bir araç olduğu ve hatta diğer tüm kitle iletişim araçları içerisinde en etkini olduğu yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Söz gelimi İtalya'nın güneyinde okuma-yazma bilmeyenlere okuma-yazma öğretmek amacı ile Tele-Scuola'nın yaptığı düzenli yayınlarla okuma-yazma bilmeyenlerin sayısı kısa sürede önemli ölçüde azalmıştır. Aynı şekilde belirli projeler şeklinde yürütülen Hindistan radyo televizyon forumları yolu ile köylü eğitiminde büyük başarı kazanılmıştır. Afrika'da gerek radyo, gerekse televizyon yolu ile halk eğitimi yapılmış, belirli projelerden olumlu sonuçlar alınmıştır. Bu projelerden en önemlileri UNESCO'nun yardımı ile yapılanlardır. Bu projelere örnek olarak, Hindistan yanında, Senegal, Gana, Fildişi Sahilli, Nijer, Nijerya gibi Afrika ülkelerindeki projeli radyo televizyon ile eğitim yayınları verilebilir. Bu projelerde sağlık, çevre sağlığı, beslenme, okuma yazma öğretimi gibi farklı konularda yayınlar yapılmış ve kimi yerlerde de yalnızca kadın kümesi hedef olarak alınmıştır. Bu projelerde yöntem yönünden önemli özellik, izlemenin toplu izleme yöntemi (radyo ve televizyon forumları) yolu ile yapılması, bunların denetlenmesi ve sonuçların araştırılmasıdır.[97]

Televizyonun görüntüsel niteliği çocuk eğitiminde de etkili olmaktadır. Bu etki, gerek televizyon ile yapılan okul yayınları ile, gerekse okul programları dışında yapılan eğitim, kültür ve haber programları ile kendini göstermektedir. Bu konuda yapılan pek çok araştırma, televizyon izlemenin okul öncesi çocukların bilgi dağarcıklarını genişlettiğini ortaya çıkarmıştır. A.B.D. de bu konuda yapılan bir araştırmada bu etkinin, televizyon izlemeyen çocuklara göre yüzde 58 fazla olduğu görülmüştür. Okul çağındaki çocuklarda te-

---

[97] Bu konuda toplu bilgi için baknz. Aysel AZİZ, **"Radyo ve Televizyon Yayınları ile Eğitim"**, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981 (Basılmakta). Ayrıca baknz. A. AZİZ, **"Radyo ve Köy Yay. ....."** a.g.e., sh. 21-24, UNESCO, **"Social Education Through Television"** No: 38, Paris, 1963, UNESCO, **"Radio Broadcasting Serves Rural Development"**, No: 48, Paris 1965. UNESCO, **"Radio and Television in the Service of Education and Development in Asia"**, No: 49, 1967, UNESCO, **"Television and the Social Education of Women"**, No: 1967, UNESCO, **"An Experiment in Radio Forums for Rural Development in Gana 1964/65"**, No: 51, Paris, 1968, UNESCO, **"Radio and Television in Literacy"**, No: 62, Paris, 1972. Ignacy WANIEWICS, **"La Radio - Television au Service de L'Education des Adultes"**, UNESCO, Paris, 1972.

levizyonun eğitsel etkisi gerek okul derslerinde, gerekse genel kültür olarak olumludur. Ancak, okul derslerinde etkinin genel kültür almada, bilgilerini genişletmede olduğu kadar fazla olmadığı saptanmıştır. Örneğin İngiltere, Kanada, A.B.D. ve Japonya da yapılan araştırmalarda televizyon izlemenin okul çocukları üzerindeki etkisinin okul derslerindeki bilgilerinde çok az farkettiği halde, okul dışı genel kültür bilgilerinde olumlu etkinin yüksek olduğu ve özellikle bu hususun giriş sınavlarında genel bilgi ve kültür testlerinde kendini gösterdiği saptanmıştır.[98]

Türkiye'de durum incelenecek olursa; gerek radyo, gerekse televizyon yayınlarında yer alan eğitsel içerikli yayınlar, toplumun çeşitli kesimlerini eğitmeyi amaçlamaktadır. Devletin elinde bulunan bu kurumlarda eğitim yasal bir görevdir. Ancak Türkiye uygulamasında diğer ülkelerde gördüğümüz projeli eğitsel yayınlar geliştirilememiş; bunun yerine bu konuda plânlar yapılmıştır. Bu nedenden ötürü, radyo ve televizyonun belirli eğitsel yayınlarından ne kadar kişinin yararlandığını saptamak olanağı yoktur. Ancak, yapılan bazı araştırmalardan bir fikir edinilebilir. 1967 yılında köy yayınlarının toplum kalkınmasına etkisi konusunda yapılan bir köy araştırmasında köy sorunlarını çözümlemede radyonun eğitsel yayınlarının büyük katkısı olduğu saptanmıştır.[99]

Televizyonun eğitsel yayınlarının etkinliği konusunda daha geniş kapsamlı olarak yapılan izleyici araştırmalarında ise eğitsel yayınlardan yararlanmada şu bulgular elde edilmiştir :

1973 yılında Ankara'da yapılan araştırma bulgularına göre genel olarak eğitim yayınları izlenmekle birlikte, çeşitli izleyici kümelerine göre yayınlar sıralandığında, en çok izlenen eğitsel yayın köy yayınları (yüzde 21) olup, bunu sırasıyla spor eğitimi ile ilgili yayınlar, yabancı dil, genel sağlık, çevre sağlığı, trafik v.b. gibi konuları içeren genel yetişkin eğitimi ile ilgili yayınlar izlemektedir. Bu izlemede cinsiyet ayrımı, farklı eğitim-kültür ve gelir düzeyleri eğitsel yayınlara farklı ilgi olduğunu göstermektedir. Eğitsel yayınları izlemede en büyük neden ise "eğitip-öğretmesi" olarak ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle, televizyonda yayınlanan yetişkin eğitimi ile ilgili yayınlar "eğitilme" amacı ile izlenmektedir.

1973 yılı ilkbaharına kadar yayınlanan yetişkin eğitimi ile ilgili yayınlardan yararlanma (bir şeyler öğrenme ve uygulama) da ise bulgular şöyledir : Eğitsel yayınları izleyenlerin yüzde 86 sı bu yayın-

---

98 UNESCO, "The Effects of Television on Children and Adolescents" No : 43, Paris, 1964.

99 A. AZİZ, "Radyo ve Köy Yayınları" ...a.g.e., sh. 43-78.

lardan bir şeyler öğrenmişler; bunların da tümüne yakın kısmı, dar anlamlı; kişiye beceri ve uğraşı öğretici nitelikteki eğitsel yayınlardan birşeyler öğrendiklerini belirtmişlerdir. Kişinin yaşamında uygulama olanağı bulabileceği bu tür öğretilerin başında *yabancı dil* (yüzde 33) ile ilgili eğitsel yayınlar gelmektedir. Bunu *genel sağlık, çocuk bakımı ve eğitimi, spor eğitimi, trafik, dikiş, moda, aile sorunlarının* çözümü ile ilgili eğitsel yayınlar izlemektedir. Eğitsel yayınlardan öğrenilenlerde, izlemede olduğu gibi, cinsiyet, gelir, öğrenim ve yaş v.b. kriterler farklı öğrenmeye yol açmaktadır. Kişi, bu kriterlerin çerçevelediği gereksinmelerine göre bu yayınlardan birşeyler öğrenmektedir. Kuşkusuz, öğrenilenlerden yarar sağlama, ancak bu öğrenilenlerin uygulanması, uygulanabilmesi ile anlamlı olur. Araştırmadan çıkan sonuçlara göre eğitsel yayınları izleyip, bir şeyler öğrenenlerin yüzde 87 si, bu öğrendiklerini uygulamış ya da uygulamayı düşünmektedir. Oldukça yüksek olan bu uygulama oranı kadınlarda daha fazladır. Bunun da en önemli nedenini kadınlara seslenen eğitsel yayınların uygulamaya elverişli olmasından ileri geldiği söylenebilir. Uygulanan ya da uygulanması düşünülen konular hemen hemen öğrenilenlere benzerlik göstermektedir; başta yabancı dil ile ilgili eğitsel yayınlar gelmekte, bunu genel sağlık, çocuk eğitimi ve sağlığı ile ilgili konular izlemektedir.[100]

1978 yılında kırsal kesimde yapılan bir radyo ve televizyon izleyici araştırmasında yayınların eğitime olan etkisi de ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırma bulgularına göre radyo ve televizyon, kırsal kesime girmesi, benimsenmesi ve uygulanması istenilen *yeniliklerin* bu aşamalardan, daha çok, duyurulması aşamasında etkili oldukları ortaya çıkmıştır. Bu yeniliklerin benimsenip, onanmasında ve daha sonra uygulanmasında ise, geleneksel, yüzyüze iletişim kalıplarının etkin olduğu görülmüştür. Kırsal kesimdeki çeşitli geleneksel kalıpların değişmesinde de yine -çok yüksek oranlar da olmasa bile- radyo ve özellikle televizyonun etkisi görülmüştür. Burada gerek eğitim, gerekse kadın-erkek ayırımının bu etkilenmede farklar gösterdiği de eklenmelidir. Öğrenimliler, hiç öğrenim görmeyenlere göre, kadınlar ise bazı konularda erkeğe göre daha çok etkide kalmaktadırlar. Kuşkusuz, yaş etkeninin de önemli olduğunu ve radyo ve televizyondan eğitici nitelikte gelen iletilerin gençlerde yaşlılara göre daha tez onandığını da belirtelim.[101]

---

100 A. AZİZ, **"Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki..."**, a.g.e., sh. 118-181.

101 Aysel AZİZ, **"Kırsal Kesimin Toplumsallaşmasında Radyo ve Televizyon"** (Doçentlik Çalışması), Ankara, 1979 (Çoğaltma) a.g.e.

4) Tutum ve Davranışlara Etkisi :

Radyo ve televizyon diğer etkiler yanında, kişinin tutum ve davranışlarını da etkilemektedir. Bu tutum ve davranışlara nasıl etki yaptığına, büyük ölçüde, kişinin bilgi ve eğitimine etkisi ile diğer kitle haberleşme araçları ile ilgisine olan etkisini incelerken değinilmişti. Ancak, Bunların dışında da kimi davranış değişiklikleri yaptığı da bilinmektedir. Bu etkiyi yaratan, *zaman* unsuru dışında iki önemli yayın türü *haber, propaganda ve reklam* yayınlarıdır. Bu tür yayınlar yolu ile kişide farklı tutum ve davranışlara yol açılmaktadır. Kamu oyunun oluşumunda önemli payı olan haber yayınları ile kişi tutum ve davranışı etkilenmekte, kişilerin oluşturduğu topluluklar, kuruluşları (dernek, sendika v.b. gibi), ile daha ileri gidilerek kamuoyu denilen toplum düşüncesinde değişmeler, başkalaşmalar olmaktadır. Bunun en güzel örneği radyo ve televizyonda yayınlanan ilgili haber sonucu, çeşitli sendika ve derneklerin tepkileridir.

Tutum ve davranışlara etki yapan diğer önemli bir yayın türü de propaganda ve reklâmlardır. Bu tür yayınların amacı doğrudan kişinin tutum ve davranışlarında değişiklik yapma olduğuna göre bu sonucu doğal olarak beklemek gerekir. II. Dünya Savaşında Hitler'in Propaganda Bakanı Göbels'in savaşın Almanya lehinde olduğu sıralarda, "radyo olmasa idi, bu savaşı kaybederdik" dediği herkesçe bilinmektedir. Yine 1960 A.B.D. Başkanlık seçimlerinde pek tanınmayan başkan adayı Kennedy'nin televizyonda sürekli görünmesinin sağladığı yararın da etkisi ile diğer başkan adayını yendiği de bilinmektedir. Reklâm yayınları yolu ile tutum ve davranışlardaki değişiklikler ise, gerek batı ülkelerinde, gerek yurdumuzda radyo ve televizyon yayınlarında yer alan reklâm yayınlarının yoğunluğu ile daha iyi anlaşılmaktadır.

Radyo ve televizyonun çocuk ve gençlik üzerinde tutum ve davranış değişikliği yönünden etkisinin, yetişkinlere göre çok daha fazla olduğu yapılan araştırmalar sonucu saptanmıştır. Özellikle, görüntü niteliğinden ötürü, televizyon yayınlarının çocukların tutum ve davranışlarını, yayınların içeriğine bağlı olarak olumlu ya da olumsuz olarak etkilediği saptanmıştır. Özel girişimin elinde bulunan televizyon istasyonlarında ilgi çekmek için yapılan dramatik yayınlar ile bu etkinin olumsuz olduğu ve çocukları şiddet ve zorbalığa ittiği bir gerçektir.[102] Ayrıca, reklâm türü yayınların yine çocuk ve gençlik

[102] Televizyonun şiddet ve zor içerikli yayınlarının çocuk ve gençliğe etkisi gerek A.B.D. ve gerekse diğer ülkelerde sık sık yapılan araştırmalarla ölçülmektedir. Yapılan bu araştırmaları kapsayan geniş bir bibliyografya için bkz. Charles K.

üzerindeki etkisi de, yetişkinlere göre, çok daha fazladır. TRT televizyon yayınlarında 8 yıllık bir geçmişi olan reklâm yayınlarının özellikle çocuk ve gençliğe seslenir türde olması ya da reklâmlarda kullanılan oyuncu karakterlerinin daha çok çocuklardan seçilmesi, bu etkinin geçerliliğini açıkça ortaya koymaktadır.[103]

Radyo ve televizyonun bireyin tutum ve davranışına etkisi, özellikle, siyasal tutum ve davranışlarda ölçülmeye çalışılmıştır. Bireyin siyasal katılması olarak alınan "oy verme" de başlangıç yıllarında radyonun, daha sonraları ise televizyonun büyük etkisi olduğu savı ileri sürülmüş ve bu konularda araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların ilkini 1944 yılında A.B.D. başkanlık seçimleri sırasında Lazarfeld yapmıştır. O günkü koşullarda, radyolardan yapılan yoğun seçim kampanyasının oy vermeyi fazla etkilemediği ortaya konmuştur. Burada, göreli bir etki, "yüzen oy" olarak adlandırılan, hangi siyasal partiye verileceği kesinleşmemiş oylar üzerinde görülmektedir. Ancak, buradaki asıl etki bu propaganda konuşmaları ile, seçmenlerin oylarının pekiştirildiği hususudur.

Radyo ve televizyonun bireyin siyasal toplumsallaşmasına olumsuz etkileri olduğunu ileri süren görüşler de vardır. *Mills ve Reisman*, genel olarak kitle iletişim araçlarının -özel olarak radyo ve televizyonun- etkisini, bireyin kısmen de olsa *"duyumsamazlık"* içine girmesi biçiminde yorumlamaktadırlar.[104]

Benzer konularda Türkiye'de yapılan araştırmalarda ise, radyo ve televizyonun, bireyin siyasal bilgilenmesine, ilgisinin artmasına, demokratik sürece katılmasında göreli de olsa bir etkisinin bulunduğu ortaya konmuştur. Özellikle, siyasal haber almada hemen hemen en önemli iletişim kaynağı radyo ve televizyondur. Özellikle, araştırmalardaki radyo ve televizyon izleyenler ile izlemeyenler arasındaki siyasal ve demokratik sürece katılma ile ilgili bilgilerde izleyenlerden yana bulguların olduğunu belirtmek gerekir.[105]

(Dipnotu 102'nin devamı)

ATKINS, John P. MURRAY, Oğuz B. NAYMAN (ed.), **"Television and Social Behaviour"** (an annotated bibliography of Research focusing on Television's impact on Children), National Institute of Mental Health, No: 2099, U.S.A., 1971. Ayrıca bkz. Aysel AZİZ, **"Görsel ve İşitsel Araçların Çocuk ve Gençliğe Etkisi"**, S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllığı, 1973, No: 1, Ankara, 1974, sh. 299-319.

103 Oya TOKGÖZ, "Televizyon Reklamları ve Çocuklar" **S.B.F. Dergisi**, Cilt XXXIV, No: 1-4, Ocak-Aralık, 1979.

104 Aysel AZİZ, **"Kırsal Kesimin Toplumsallaşmasında....."** a.g.e. sh. 71-72.

105 Konu ile ilgili Türkiye'deki görgül (amprik) araştırmalar için şu eserlere bakı-

5) Ekonomik Etkisi :

Radyo ve televizyonun toplumdaki yeri incelenirken, üzerinde durulması gereken bir diğer husus da bu iki aracın topluma, özele inersek, bireye, kişiye kimi ekonomik etkilerinin olduğu, olabileceği hususudur. Bu etkiler daha çok yayınların içeriğinden doğan etkiler olmayıp, yayınların izlenmesi ile ilgili etkilerdir. Ekonomik etkiler genel olarak olumlu etkiler, olumsuz etkiler olarak iki grupta toplanabilir.[106]

a) Olumlu Etkiler :

Radyo ve televizyonun kişiye ya da genelleştirilirse topluma olan olumlu etkileri, yayınların içeriği ile izleyenin çeşitli gereksinmelerinin karşılanması ve daha önce bu gereksinmeleri için yapacağı harcamaları, çabaları yapmaması şeklinde alınabilir. Bu gereksinmelerin başında eğitim, eğlence ve haber alma gereksinmelerini alabiliriz. Düzenli ve etkili bir eğitim yayının yapıldığı radyo ve televizyon yayını ile kişi eğitim gereksinmesini karşılayabiliyorsa, bu iş için yapacağı harcama ve çabayı yapmaması gerekecektir. Somut bir örnek vermek gerekirse, radyo ve televizyon ile yapılan yabancı dil öğretimi ile ilgili yayınlar düzenli olarak izlenip, öğrenildiğinde, bu tür eğitim için kişi, yabancı dil kurslarına gitme gibi herhangi bir harcamada bulunmayacaktır. Televizyonun toplum yaşamına girmesi ile, olumlu etkiler, özellikle boş zaman faaliyetleri ve eğlence yaşamı ile ilgili kimi harcamalarda daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Televizyonun eğlence yaşamı olarak kabul edilen sinema, tiyatro, eğlence yerlerine (gazino, konser vb. gibi) gitmeyi azaltması bu konuda yapılan harcamaları da azaltmıştır. Türkiye'de televizyon yayınlarının yeni olmasından ötürü ölçülebilen bu durum, 1973 yılında Ankara'da yapılan, daha önce sık sık değinilen, araştırma sonuçlarına göre şöyledir : Televizyon yayınlarından ötürü gazinoya, gece klüplerine daha az gidenler yüzde 66, konsere, konferansa daha az

---

(Dipnotu 105'in devamı)

labilir : Özer OZANKAYA **"Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür"**, A.Ü. S.B.F. Yayınları, No : 322, Ankara, 1971.

Oya TOKGÖZ, **"Siyasal Haberleşme ve Kadın"**, A.Ü. S.B.F. Yayınları No : 429, Ankara, 1979.

Aysel AZİZ, **"Kırsal Kesimin Toplumsallaşmasında..."** a.g.e.

106 Televizyonun Ekonomik etkileri konusunda geniş ve sayısal bilgiler için baknz. Ö. ŞENYAPILI-A. AZİZ-İ. GÜREL, **"Televizyonun Türk Toplumuna Etkileri"**, Karacağan Armağanı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977, sh. 139-224.

gidenler yüzde 8, maça daha az gidenler ise yine yüzde 8 olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle, gece klüplerine, gazinoya gitmede kadınlarda azalış daha fazladır.

Boş zaman faaliyetleri ya da eğlence yaşamı olarak kabul edilen sinema ve tiyatro giderliğe etkisi ise bir önceki bölümde belirtildiği üzere, ülkemiz koşullarında oldukça önemli olarak ortaya çıkmıştır.

b) Olumsuz Etkiler :

Radyo ve televizyonun olumsuz ekonomik etkileri, doğrudan toplumun, bu araçlardan yararlanmaları, izlemeleri için yapmak zorunda kaldıkları harcamalarla ilgilidir.

i) Radyo ve televizyon alıcılarını gerek satın almak, gerekse yayınları başka yollardan izleme olanağına kavuşmak için yapılan harcamalar,[107]

ii) Radyo ve televizyon yayınlarının izlenmesi için yapılan pil ve elektrik harcamaları,

iii) Radyo ve televizyon alıcılarının yıllık kullanım vergileri (ruhsatiye vergisi) için yapılan harcamalar.

Radyo ve televizyon yayınlarının izlenmesi için yapılması zorunlu olan bu harcamalardan alıcıların satın alınması ile ilgili harcamalar, günümüzde özellikle televizyon alıcıları için daha anlamlıdır. Radyo alıcıları ise, gelişen tekniğin de etkisi ile daha ucuza elde edilebilmektedir. Bunun doğal sonucu olarak da gelir düzeyi düşük olan kişi ve aile birimlerinde radyo alıcıları bulunduğu halde, televizyon alıcılarına daha az rastlanmaktadır. Ancak son zamanlarda, bu konuda "taksitli" satışların olması, televizyon alıcısına sahip olmayı kolaylaştırıcı bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Kuşkusuz, renkli televizyon alıcılarının, siyah-beyaz alıcı ederinin iki katı dolayında olduğu ve daha fazla harcamayı gerektirdiği de açıktır.

Radyo ve televizyon yayınlarını izlemek için gerekli ikinci harcama türü olan elektrik ya da pil harcamaları ise, kullanılan aracın türüne ve yayın süresine bağlı olarak değişebilmektedir. Ancak, özellikle televizyon ve radyo yayınlarının elektrikle çalışmaları ha-

---

[107] Televizyon alıcılarını satın alarak sahip olma yanında, gelişmiş kimi ülkelerde "kiralama" yöntemi ile de televizyon alıcısına geçici olarak sahip olunabilmektedir.

linde, yapılan elektrik harcamalarının, diğer elektrikli ev araçları yanında çok fazla harcamaya neden olmayacağı da söylenebilir.[108]

Radyo ve televizyon alıcılarının yıllık kullanım vergileri ise, özel girişim dışındaki tüm radyo ve televizyon sistemlerinde izleyicinin, radyo ve televizyon hizmetleri karşılığı devlete, dolayısı ile kamu ya da yarı kamu kuruluşu olan yayın örgütlerine ödediği belirli bir paradır. Yayınların radyoda, siyah-beyaz televizyon ile renkli televizyonlarda farklı harcamalarla meydana gelmesi bir başka deyişle, program maliyetlerinin radyoda en ucuz, siyah-beyaz televizyonda renkli televizyon yayınlarına göre daha ucuz olması, bunların kullanım vergilerinin de farklı olmasını zorunlu kılmaktadır.[109]

B — RUHSAL ETKİLERİ :

Radyo ve televizyonun kişinin toplumsal yaşamına olan etkileri yanında, onun ruhsal durumuna etkisinden de söz edilebilmektedir. Sosyo-psikolojik etkiler olarak da adlandırabileceğimiz bu etkiler özellikle, görüntü unsurunun da yer almamasından ötürü, radyoda daha belirgindir. Radyonun yalnız ses unsuruna dayanması kişi de, bu unsura dayanan bir hayal gücünün çalışmasına neden olmaktadır. Kişi, sesin kendisine verdiği şeyleri, mesajı kendi algılamasına göre biçimlendirir ve yorumlar. Özellikle, dramatik programlarda hayal gücünü çalıştırma daha yoğundur. Televizyonda hayal gücünü çalıştırma ise, görüntü unsurunun verilmiş olmasından ötürü, daha azdır. Bu kez hayal gücünün fazla çalışmamasına karşılık dikkatin odaklaşması gibi bir başka psikolojik durumla karşılaşılmaktadır. Bu ise, başka şeylere dikkatin azalmasına, sinirlerin uyuşmasına, pasifleşmeye, zihinsel bir tembelliğe yol açmaktadır. İngiliz araştırmacı W. Belson 1957 yılında yaptığı bir araştırmasında televizyonun, izleyicinin ilgi, hareketlilik ve girişimini azalttığı sonucuna varmıştır.

---

[108] Türkiye'deki radyo ve televizyon alıcılarının elektrik tüketiminin neden olduğu harcama kentlerde ve kırsal alanda farklıdır. Kırsal bölgelerde elektrik yatırımlarının maliyetinin yüksek olması sonucu, elektrik de pahalıya mal olmaktadır.

[109] İngiltere'de 1974 yılında radyo ve siyah-beyaz (monochrome) televizyon alıcısının birlikte yıllık kullanım vergisi 7 sterlin (yaklaşık 210 TL.) iken, radyo ve renkli televizyon alıcı yıllık kullanım vergisi 12 sterlin (yaklaşık 360 TL.) dir. Türkiye'de ise, 1978 yılına kadar kentlerde radyo alıcıları için 50 TL., televizyon alıcıları için 250 TL. alınmakta idi. 1981 yılında durum ise, radyo vergisi kaldırılmış, buna karşılık evlerdeki televizyon alıcıları için bu vergi 500 TL. sı olmuştur. Batı Almanya, Avusturya, Fransa, Hollanda, İsviçre gibi ülkelerde her iki televizyon alıcıları için aynı yıllık kullanım vergileri alınmaktadır. BBC Handbook 1974, London, 1973, sh. 341.

Aynı sonuçlar Hamilton ve Lawless adlı iki araştırmacının 1958 yılında yaptıkları araştırmaların da da saptanmıştır.[110]

Benzer konuda araştırma yapan Amerika'lı araştırmacı Gary Steiner ise, televizyon yayınlarının yüzde 49 izleyicide gevşeklik yarattığı, yüzde 13 ünde yorgunluk ve uyku verdiği, yüzde 6 sını tembel ve mutsuz yaptığı sonucuna varmıştır. Steiner aynı araştırmada televizyon yayınlarında izleyicinin yüzde 14 ünün ilgisini çektiğini, heyecanlandırdığını, yüzde 27 sini ise mutlu kıldığı sonucunu çıkarmıştır.[111]

1973 ilkbaharında Ankara'da yapılan, daha önce sözü edilen araştırma sonuçlarında ise bu konuda şu bulgular elde edilmiştir. İzleyicilerin yüzde 32.4 ü televizyonun "uyuşukluk", "tembellik" yaptığını, yüzde 8.5 "sinirleri bozduğu", yüzde 3.4 ü ise "dikkate etkisinin olduğu" nu belirtmişlerdir. Bu konuda herhangi bir etkinin olmadığını belirtenlerin oranı ise yüzde 44.5 dir. Kadın-erkek yönünde farklı durum, kadınlarda uyuşukluk ve tembelliğin daha fazla meydana gelmesi şeklinde kendini göstermiştir. Eğitim ve gelir yönünden ise bu oran düşük eğitim ve gelirlilerde daha yüksektir.[112]

Görüleceği üzere farklı yıllarda, farklı toplumlarda yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar alınmaktadır.

Radyo ve televizyon yayınlarının kişinin ruhsal durumuna etkisinin bir belirtisi de tutum ve davranışlara etkisinde incelenen, yayınlar arasında yer alan zor ve şiddet içerikli programların kişiyi, özellikle çocuk ve gençleri bu hareketleri yapmaya yöneltmesi gibi psikolojik etkilerdir. Benzer etki, görsel-işitsel araç olan sinemada da görülmektedir.

C. BEDENSEL (BİYOLOJİK) ETKİLERİ :

Radyo ve televizyonun bedensel ya da biolojik etkileri, özellikle son yirmi yıldan beri televizyonun yaygınlaşması ile ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalarda ve gözlemlerde televizyonun kişi sağlığına zarar verdiği; örneğin göz bozulması, mide bulantısı, baş dönmesi, sara nöbetleri, sinir bozuklukları gibi hastalıklara neden olduğu saptanmıştır. Özellikle, sürekli izlemenin vücudun atıl olarak, ha-

---

110 Joseph T. KLAPPER, **"The Effects of Mass Communication"**, The Free Press of Glenceo, Illinois, 1960, sh. 40.

111 Gary STEINER, **"The People Look at Television"**, Knoff, New York, 1963, sh. 61-68.

112 Aysel AZİZ, **"Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki..."**, a.g.e., sh. 264-267.

reketsiz bir durumda saatlerce kalmasına, bundan ötürü sindirim bozukluklarına neden olabileceği açıktır.[113]

Ankara'da yapılan araştırmada, televizyonun sağlığa etkisi, az da olsa, saptanmıştır. Yüzde 4 gibi bir oranda ortaya çıkan bu etki daha çok gözleri yorduğu, bozduğu şeklindedir. Ancak, bu oranı değerlendirirken araştırmanın yapıldığı tarihte yayınların haftada yalnız akşamları 5 kez 3-4 saat olduğunu anımsamak gerekir. Söz gelimi, ileri yıllarda televizyonun gündüzleri de sürekli yayın yaptığında bu tür etkinin daha fazla olacağı söylenebilir.

Özetlemek gerekirse, radyo ve televizyonun kişi üzerinde ses ve görüntünün özelliklerinden ötürü toplumsal, ruhsal ve bedensel etkileri görülmektedir. Bu etkiler, izleyenin cinsiyet yaşı, eğitim, kültür ve gelir düzeylerine göre farklı olarak kendini göstermektedir.

---

113 Geniş bilgi için bkz. M. T. ÖNGÖREN, "**Televizyon Kılavuzu**..." a.g.e.,

YEDİNCİ BÖLÜM

İZLEYİCİ (DİNLEYİCİ-SEYİRCİ) ARAŞTIRMALARI

I. ARAŞTIRMA TÜRLERİ

Radyo ve televizyon yayınlarının izleyiciye etkisi, bu yayınların amacına ulaşıp ulaşamadığı, bu konularda yapılacak araştırmalarla saptanabilir. Schramm, kitle iletişimi ile gönderilen mesajın etkili olabilmesi için öncelikle "izleyiciyi tanıma, bilme"nin önkoşul olduğunu söyler. Bunun için de mesajın gönderileceği doğru zamanın seçimi, kullanılacak dilin anlaşılabilmesi için doğru seçim, alıcının tutum ve değerleri ve içinde yer alması istenilen küme standartları ile ilgili bilgilerin bilinmesi gerekir. Bu ise, yüzyüze yapılan iletişimde oldukça kolay olmakla birlikte, kitle iletişimi ile yapılan iletişimde çok zordur.[114]

Gerek izleyiciyi tanıma ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda, gerekse yayınların etkilerini saptama amacı ile yapılan araştırmalarda farklı şeyler araştırmakla birlikte, kullanılan yöntemler yönünden benzerlik vardır. Bu konuda en ileri düzeyde olan A.B.D. de bu amaçla, teknolojinin de yardımı ile, araştırma yöntem ve tekniklerin de de değişmeler, gelişmeler olmuştur. Günümüzde farklı ülkelerde kullanılan izleyici araştırma türlerini şöyle sıralayabiliriz :[115]

1 — Yayınları İzleyen Kitlenin Genişliğinin Ölçülmesini Amaçlayan Araştırmalar :

İzleyicinin sayısal görünümünü ortaya çıkarmayı amaçlayan bu tip araştırmalar, belki de ilk araştırma tiplerindendir denilebilir.

---

114 W. SCHRAMM, "**Mass Media and Education**", NSSE Yearbook, U.S.A. 1954, sh. 121-127.

115 Çeşitli ülkelerde yapılan izleyici araştırmaları ile ilgili bir özet derleme için baknz. TRT, "**TRT Ankara İli TV Seyircileri Araştırması...**" a.g.e. sh. 7-28.
Ayrıca, Aysel AZİZ, "İzleyici Araştırmaları" **A.Ü. S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllığı 1975-76**, Ankara, 1977.

Özellikle, özel girişimci radyo ve televizyon yönetim biçiminin egemen olduğu toplumlarda bu tip araştırmalar düzenli olarak yapılmaktadır. Bu araştırmalarda kimi tek bir programın izlenilmesi, kimi de tüm programların dinlenilip-seyredilmesi saptanmaya çalışılır. Kimi kez de bu amaç, yapılan bir radyo-televizyon araştırmasında yan amaç olarak görülebilir.

2 — *Program Ön Araştırmaları :*

Gerek yayın elemanlarının ve gerekse program plânlaması yapanların en çok gereksinme duydukları bir araştırma türüdür. Bunda amaç, programların hazır duruma getirilmesinden önce, programların sesleneceği hedef dinleyici-seyirci kitlesinin genel bilgi derecesinin saptanmasıdır. Kuşkusuz, yapılan bu tip araştırmalarda genel bilgi derecesi yanında, hedef kitlenin ilgi, değer ve beceri düzeyi de ölçülür. Elde edilen araştırma sonucu verilere dayanılarak programların hazırlanması ile, hedef dinleyici-seyircinin büyük bir kısmına seslenilmeye çalışılır.

3 — *İzeyicinin Yayınlara Olan Tepkisini Ölçmeyi Amaçlayan Araştırmalar :*

Bu tip araştırmalarda amaç, yayınlanan belli bir programa ya da programlara karşı, dinleyici-seyircinin ilgi ve beğeni derecesi ölçülür; amaçlanan etkiyi yapıp yapmadığı araştırılır.

4 — *Programların Anlaşılabilirliğinin Saptanmasını Amaçlayan Araştırmalar :*

Bu tip araştırmalarda bir programın ya da bir dize programın, normal koşullarda hedef dinleyici-seyirci tarafından anlaşılıp anlaşılmadığı saptanır. Bu amaçla yapılan araştırmalar, yayından önce olabileceği gibi, yayından sonra da olabilir. Özellikle eğitici program araştırmaları bu amaçla yapılmaktadır.

5 — *Yayınların Toplumsal Etkisinin Ölçülmesini Amaçlayan Araştırmalar :*

Bu tip araştırmalarda amaç, yayınların dinleyici-seyirci kitlesi üzerinde nasıl etki yaptığı; sosyal yaşantılarını, eğitim, öğretim düzeylerini, ahlâk, huy edinme ve fiziksel durumlarını nasıl etkilediğini saptamaktır. Bu tür araştırmalar çok yaygın olup, hemen hemen her araştırmada bu toplumsal etkinin değişik yönleri araştırılmaktadır.

6 — Radyo ve Televizyonun Diğer Kitle Haberleşme Araçlarına Olan Etkisini Ölçmeyi Amaçlayan Araştırmalar :

Bu amaçla yapılan araştırmalar, genellikle toplumsal etkiyi ölçmeyi amaçlayan araştırmalarda saptanmaya çalışılırsa da, kimi kez ayrı olarak da yapılmaktadır. Bu tip araştırmalarda, kitle haberleşme araçlarından olan radyo ve televizyonun, diğer kitle haberleşme araçları olan gazete, kitap, sinema ve bu gibi araçlara olan etkisi saptanmaya çalışılır.

7. — Radyo ve Televizyon Alıcı ve Vericilerinin Sayısal Görünümlerini Vermeyi Amaçlayan Araştırmalar :

Yukarıda belirtilen amaçlarla yapılan araştırmalara ek olarak bir başka araştırma türünden de söz edilebilir. Bu tip araştırmalar herkadar dinleyici-seyirci araştırması türüne girmemekteyse de, belirtilmesinde yarar vardır. Bu araştırmalar daha çok istatistiki yönden bilgi alınılması için devlet kurumlarınca ya da belirli uluslararası örgütlerce yapılmaktadır.[116]

II — ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ :

Radyo ve televizyonla ilgili olarak yapılan dinleyici-seyirci araştırmalarında çeşitli teknikler, yöntemler geliştirilmiştir. Araştırmaların ilk başladığı yıllarda bu araştırmalar oldukça basit yöntem ve tekniklerle yapılmaktka iken, bugün tekniğin ilerlemesi ile, daha karmaşık yöntem ve teknikler kullanılmaya başlanmıştır. Bu tekniklere geçmeden önce, yapılacak araştırmalarda özen gösterilmesi gereken temel hususlara değinmek gerekir :

1 — Araştırmalarda "dinleyici" ya da "seyirci" kavramlarının tanımını çok iyi yapmak gerekir. Bu, gerek araştırma sonuçlarının yorumlanmasında, gerekse araştırma sonuçlarının başka yer ve sürelerde yapılan diğer araştırmalarla karşılaştırılma olanağının sağlanması bakımından önemlidir.

2 — Araştırmalarda alınacak örneklemin, toplumu en iyi biçimde temsil etmesi gerekir. Bugün toplumların tümünü kapsayacak araştırmaların yapılmaması nedeni ile, araştırılacak toplumun küçük bir kesimi alınmakta ve araştırmalar bu kesimde çeşitli yöntemler kullanılarak yapılmaktadır. Alınan örneklemde genel olarak

---

[116] Uluslararası örgütler olarak özellikle UNESCO'nun bu tür araştırmaları vardır.

cinsiyet, yaş, gelir, eğitim, meslek gibi kıstaslar değişken olarak alınmaktadır. Günümüzde örneklemler şu üç grupta toplanabilmektedir:

a) Dosyalara Dayanan Örneklem :

Araştırılması istenen izleyici kitle için tutulan dosya, rehber, liste gibi belgelerden, belirli sayıda alınan örneklem üzerinde araştırma yapılır. Ancak, burada önemli olan nokta, elde edilen belgelerin toplumun tümünü kapsayıp kapsamadığıdır.

b) Kota Örneklemesi :

Bu örneklemde araştırılacak kitlenin belirli nitelikleri önce saptanır; araştırma yapılacak kişinin seçimi ise, uygulayıcıya bırakılır. Bir başka deyişle, önce tabakalar saptanmakta sonra da rastgele seçim yapılmaktadır.[117]

c) Saha ve Blok Örneklemesi :

Bu tip örneklemede harita üzerinde rastgele bir yer, bölge seçilir ve araştırma bu seçilen bölgenin tümüne uygulanır. Ancak, bu örneklem yöntemi oldukça masraflı olup, araştırma uygulayıcılarının yanlış hareket etme olasılığı vardır.

Radyo ve televizyonla ilgili olarak yapılan araştırmalarda kullanılacak yöntem ve teknikler, büyük ölçüde araştırmanın amacı ya da amaçları ile ilgilidir. Önce yapılacak araştırmanın amacı saptanır, daha sonra ise, bu amacı en iyi biçimde gerçekleştirecek yöntem ve teknikler bulunur. Örneğin, dinleyici-seyirci genişliğini ölçmeyi amaçlayan bir araştırmada kullanılacak yöntem ile, yayınların etkinliğini ölçmeyi amaçlayan bir araştırmada kullanılacak yöntem birbirinden çok farklı olacaktır.

Radyo ve televizyonun kamu hizmetinde kullanılmaya başlamasından bu yana kullanılan yöntem ve teknikler şöyle özetlenebilir :

1 — Telefonla Araştırma Yöntemi :

İlk kez A.B.D.de kullanılan bu yöntemle, yayın anında, önceden seçilmiş telefonu olan evlere telefon açılarak, o andaki yayının izlenip ilenmediğinin araştırılması yapılır. Özellikle, radyo yayınlarının başladığı yıllarda yaygın olarak yapılan bu araştırmada amaç, dinleyici genişliğinin saptanmasıdır. Telefonla saptama yönteminin

---

117 David KRECH, "Sosyal Psikoloji", (Çev. E. GÜÇBİLMEZ-O. ONARAN) S.B.F. Siyasi İlimler Enstitüsü, Ankara 1967, sh. 342-347.

başlıca aksayan iki yönü vardır: Birinci zayıf noktası, araştırmanın telefonu olan bölgelerde, yani çoğunlukla şehir içinde kalması, köylük, kırsal alanlardaki durumu yansıtmamasıdır. Ayrıca genellikle şehir içindeki gelir düzeyi yüksek ya da normal olan evleri kapsamaktadır. Yöntemin ikinci zayıf noktası ise, telefonla alınacak cevapların doğruluğunun araştırılamamasıdır.[118]

2 — *Mekanik Yöntem:*

Bu yöntemde 'telefon" yöntemi gibi dinleyici-seyirci genişliğini ölçmeyi amaçlayan araştırmalarda kullanılmaktadır. A.B.D. de *Nielelsen Şirketi* tarafından geliştirilen bu yöntemde, "Audio-meter" diye adlandırılan elektronik bir araç ile izleyenin yayınlara karşı olan ilgisi; izlenip izlenmediği anında saptanabilmektedir. "Audiometer", seçilen evlerdeki radyo ya da televizyon alıcılarına bağlanarak radyo ya da televizyonun açılıp açılmadığı merkezde saptanmaktadır. Özellikle, reklâm yayınlarının yoğun olduğu toplumlarda, bu yöntem ile hangi saatlerde daha yoğun bir dinleyici-seyirci kitlesinin bulunduğu saptanabilmektedir. Aynı teknik İngiltere'de *"Tammeter"* adı ile kullanılmaktadır. Bu yöntemin de zayıf yanları vardır: Herşeyden önce, çok pahalı bir yöntemdir. İkinci olarak ise, ölçümü yapılan kitlenin niteliği hakkında bilgi edinilemez. Örneğin, bir radyo ya da televizyonun açıldığında kaç kişi tarafından, nasıl bir ilgi ile izlendiği hakkında bilgi veremez. Ayrıca sonuçların açıklanması zaman almaktadır.[119]

3 — *Görüşme (Mülakat) Yöntemi:*

En yaygın yöntem olup, çeşitli örneklem yöntemleri ile seçilmiş deneklerle, hazırlanan soru formları üzerinden araştırıcıların doğrudan doğruya mülâkat yapmaları temeline dayanır. Bu yöntemde gerek soruların yanıtlanması, gerek soruların kapsadıkları konular ve gerekse yapılış zaman ve sıklığı bakımlarından farklı yöntemler ortaya çıkmıştır:

a) Soruların Yanıtlanması Yönünden:

i) *Kendi kendine doldurma:* Bu tür mülâkatta soru kâğıtları (formlar) denek (dinleyici-seyirci) tarafından doğrudan doldurulur. Oldukça kolay bir yöntem olup, mülâkatçıya gerek olmaz.

---

118 GROGAN - PHILLIPS - RYAN, **"An Introduction to Radio and Television"**... a.g.e. sh. 292.

119 TAMMETER'in uygulanışı ile ilgili geniş bilgi için bkz. **"Made to Measure"** (A description of TAM, Its operation and its Service), ITV Yayını, (T.Y.)

ii) *Yapılmış görüşme (mülâkat)* : Oldukça sık sık başvurulan bu mülâkat türünde, hazırlanan soru kâğıtları görüşmeyi yapan (anketör) mülakatçı tarafından alınan yanıtlara göre doldurulur. Mülâkat geniş kapsamlı olduğunda çok saydıa mülâkatçıya gereksinme olacağından masraflı bir yöntemdir. Ancak, birinci tür mülâkat yöntemine göre daha güvenli olduğu da açıktır.

b) Soruların Kapsadığı Konular Bakımından :

i) *Serbest görüşme* : Görüşme için genel bir çerçeve çizilir, soruların düzenlenmesi görüşmeciye bırakılır. Görüşmeci, belirtilen konu sınırı içinde kalma koşulu ile soruları kendisi düzenler.

ii) *Derinlemesine görüşme* : Sorular, bir konuda ayrıntılı bilgi alacak biçimde düzenlenir.

iii) *Odaklaştırılmış görüşme* : Sorular, bir durumun ortaya çıkarılmasına yardım edici biçimde düzenlenir. Her sorulan soru bağımsız değil, belli bir durumun ortaya çıkmasına yardım edecek biçimdedir.

c) Yapıldığı Zamana ve Sıklığa Göre Görüşmeler :[120]

i) *Önce ve sonra yöntemi* : Daha çok programların etkinliğini ölçmeyi amaçlayan araştırmalarda bu mülâkat yöntemi kullanılır. Bu tür mülâkatta, araştırılacak örnekleme, yayından önce ve sonra olmak üzere, iki kez mülâkat uygulanır. Amaç, yayınlanan programın dinleyici-seyirci üzerinde ne gibi eğitici ya da öğretici etkisi olduğunu saptamaktır. Ancak, burada özen gösterilmesi gereken husus, yayın dışındaki herhangi bir etkinin varlığını sıfıra indirgemektir.

ii) *Kontrollu önce ve sonra yöntemi* : Yayın dışındaki gerek orijinal ve gerekse diğer etkenlerin varlığını yok etmek üzere geliştirilmiş bir yöntemdir. Örneklemin hemen hemen benzeri bir kontrol grup örneklemi daha alınır ve yayından önce her iki gruba da aynı mülâkat uygulanır. Yayından sonra da yine aynı mülâkat her iki örnekleme -yayını izleyen ve izlemeyen kontrol örnekleme- uygulanır. Her iki örneklem arasında verilen cevaplardaki fark, izlenen programın etkisi olarak alınır.[121]

iii) *Hatırlatma yöntemi* : Mülâkat türünde yapılan bu yöntem, yayınların daha çok "kuşak" şeklinde yayınlandığı yerlerde uygula-

---

120 W. BELSON, "The Impact of Television"... a.g.e., sh. 18-19.

121 y.a.g.e., sh. 167-176.

nır. Her yayın kuşağından sonra, hazırlanan soru formları üzerinden mülâkatçılar önceden seçilmiş yerlere giderek biraz önceki yayın kuşağının izlenip izlenmediğini, izlenmiş ise ne gibi etkisinin olduğu hususlarını araştırırlar. Bu yöntem yaygın olarak A.B.D.'de kullanılmaktadır. İngiltere'de ise bu yöntem daha değişik bir biçimde uygulanmaktadır.[122]

iv) *Geriye bakış yöntemi :* Daha çok radyo ya da televizyonun -özellikle televizyonun- kişinin toplumsal yaşamına etkisini ölçme amacı ile yapılan bu mülâkatta sorular, izleyenin yayından önceki geçmişini ortaya çıkaracak nitelikte düzenlenir. Geçmiş ile bugünkü yaşam arasında fark yayının etkisi olarak saptanır.

4 — Grup Testleri Yöntemi :

Bu yöntem, 40-50 kişilik küçük gruplar üzerinde yapılan araştırtırmaladır. Kontrollü gruplar kurulur. Aaştırma için gruplar araştırma merkezine çağrılırlar ve orada yayından önce ve sonra teste tutulurlar. Cevaplarda meydana gelecek fark yayının etkisi olarak saptanır. Bu yöntem oldukça kolay olup fazla harcamayı gerektirmez.

5 — Küçük Tartışma Grupları Yöntemi :

"Panel" adı da verilen bu yöntemde 5-8 kişilik çok küçük gruplara, araştırma merkezlerinde etkinliği ölçülecek programlar dinlettirilir-seyrettirilir. Sonra da bu program hakkında tartışma açılır. Özellikle, porgramların yayınlanmasından önce yapılan bu tür araştırmalardan sonra hazırlanan programın hedef izleyiciye seslenip seslenemeyeceği ortaya çıkar ve program yayınlanmadan gerekli düzeltmeler yapılır.

6 — İzleme Merkezleri Yöntemi :

Daha çok köylerde ve kentlerin geri kalmış bölgelerinde uygulanan bu yöntemde, "Forum" adı verilen izleme merkezleri kurulur. Bu merkezlerce, küçük toplumlar olduğu için, yaşayan nüfusun hemen hemen hepsi çağrılır. Yayınlar bir lider başkanlığında birlikte izlenir, yayın sonunda programdan ne anlaşıldığı, nelerin eksik olduğu belirtilir ve elde olunan veriler, daha sonraki programlara ışık tutmak üzere, yayın merkezlerine gönderilir. Daha çok pilot bölge-

122 İngiltere'de hergün izleyici yoklamaları yapılmaktadır. 750 kişilik anketörler grubu, hergün bir önceki günkü yayınların etkilerini ölçmek için rastgele bir örnekleme ile 2500 kişi ile görüşme yapmaktadırlar.

lerde projeli eğitici ve öğretici yayınların etkinliğini ölçmek için yapılan bu araştırmalar sürekli olup, proje sonuna kadar sürdürülür.

7 — Bellek Yöntemi :

Bu yöntemde ise, seçilmiş kişilerden, izledikleri programlar hakkında notlar tutmaları istenir. Tutulan bu notlar posta aracılığı ile araştırma merkezlerine gönderilir. Merkezlerde yapılan değerlendirme sonucunda, izleyicinin yayınlarca karşı olan tepkisi ölçülür.[123]

Özetlemeye çalıştığımız izleyici araştırma yöntemleri, değişik ülkelerde bazı farklarla da uygulanabilmektedir. Özellikle, radyo ve televizyon yayınlarının özel girişimin elinde bulunduğu ülkelerde, örneğin A.B.D.'de, bu araştırmalar çok sık ve düzenli olarak yapılmaktadır. Bu konuyu uğraşı olarak alan belli başlı araştırma örgütleri kurulmuştur. Radyo ve televizyon yayın örgütleri çoğunlukla yayınlarının etkilerini ölçmek üzere bu tür örgütlere araştırma yaptırmaktadırlar. A.B.D. deki bu tür kuruluşlara örnek olarak *Nielsen, Elma Roper, Harris, Gallup* gibi kuruluşlar verilebilir.

---

123 BELSON, "The Impact of Television" a.g.e., sh. 298-299.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE RADYO VE TELEVİZYON

I — TEKNİK GELİŞİM :

A) Radyo Yayınları :

Yurdumuzda ilk radyo yayınları 1926 yılında alınan bir karar ile 1927 de İstanbul'da başlamıştır.[124] Dünyadaki ilk radyo yayınlarının 1920'de başladığı anımsanırsa, 6-7 yıl gibi kısa bir zaman sonra bu yeni haberleşme aracının ülkemize girişini ileri bir adım olarak karşılamak gerekir.

Haberleşme sistemini tekelinde bulunduran hükümet, 1926 yılında Ankara ve İstanbul'da küçük iki radyo vericisinin kurulmasını ve işletme hakkının 10 yıllık bir sözleşme ile yabancı bir firmaya verilmesini kararlaştırmıştır. *"Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi"* adındaki bu ortaklık, 1927 yılında, önce 1200 metre üzerinden yayın yapan İstanbul radyosunu, kısa bir süre sonra da 1554 metre üzerinden yayın yapan Ankara radyosunu kurmuştur.

1933 yılında bu istasyonların yetersiz olduğu görüldüğünden, Ankara ve İstanbul'da bu kez yüksek verici gücü olan üç radyo vericisinin yapımı kararı alınmıştır. *"Marconi"* firmasınca yapılan bu vericilerden ikisi 1938 yılında tamamlanarak yayınlara başlamıştır. Bu istasyonlardan 120 Kw. gücündeki uzun dalga vericisi ile 20 Kw. gü-

---

[124] Türkiye'de radyo yayınlarının başlama tarihi ile ilgili araştırma ürünü olan bilgilere göre, Ankara Radyosu düzenli yayınlarına 6 Mayıs 1927'de, İstanbul radyosu ise, aynı yılın Eylül ayında başlamıştır. Ancak, özellikle İstanbul radyosunun yayınları sık sık kesintilerle sürmüştür. Türkiye'deki radyo yayınlarının geçmişi ile ilgili geniş, ayrıntılı, belgelere dayalı bir araştırma için baknz, Uygur KOCABAŞOĞLU, **"Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna"**, S.B.F. Yayınları No: 442., Ankara, 1980 ve ayrıca Uygur KOCABAŞOĞLU, **"Türkiye'de Radyo Yayınlarının Başlama Tarihine İlişkin Bir Not"**, A. Ü. S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık, 1977-1978, Ankara, 1979, sh. 177-184.

cündeki kısa dalga vericisi Ankara'da Temmuz 1938'de deneme yayınlarına başlamıştır. 150 Kw. gücündeki orta dalga vericisi ise İstanbul'da, II. Dünya Savaşından ötürü, ancak 1949 yılında yayına başlayabilmiştir.

1949 yılına kadar Türkiye'de yayınlar Ankara'daki bu iki verici ile yapılmış ve ülkenin ancak yüzde 20.5'i, yani beşte biri yayınları izleyebilmiştir. 1949 yılında daha önce ihalesi yapılmış olan 150 Kw. gücündeki orta dalga İstanbul radyosu yayına geçmiş, böylece yayınların kapsama sahası yüzde 25.3'e çıkmıştır. 1950 yılında ise Ankara'da 100 Kw. güçlü, yurt dışına yayın yapan kısa dalga vericisi yayına geçmiştir. On yıl kadar radyo yayınları teknik yönden hiçbir ilerleme gösterememiş, zaman zaman sonuç alınmayan kimi plânlamalar yapılmıştır.

1959 yılında alınan bir karar ile 27 ilde küçük güçlü radyo istasyonlarının kurulması öngörülmüş ve ilk aşamada 7 ilde (Erzurum, Kars, Trabzon, Diyarbakır, Urfa, Van ve Edirne) yayına başlanması için ihale yapılmasına karar verilmiştir. 27 Mayıs 1960 devriminden sonra ise, daha önce kararlaştırılan illerde değişiklik yapılarak, bu kez vericilerin Ankara, İstanbul, İzmir, Antalya, Adana, Gaziantep ve Kars'da kurulması kararlaştırılmıştır. Yapılan teknik çalışmalardan sonra bu vericilerden İstanbul ve İzmir 1961'de, Ankara, Adana, Antalya ve Gaziantep vericileri 1962'de, Kars vericisi 1963 yılında yayına başlamıştır. 1964 yılında ise, daha sonra ihalesi yapılan Van radyosu yayına geçmiştir. 1-2 Kw. gücünde olan bu vericilerden başka 1963 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile Toprak Mahsulleri Genel Müdürlüğüne bağlı 1 Kw. güçlü üç küçük radyo vericisi geçici olarak alınmış ve Erzurum, Diyarbakır ve İskenderun'da kısa dalga üzerinden yayına başlamışlardır. Bu istasyonlar güçlü vericiler kuruluncaya kadar yayınlarını sürdürmüşlerdir. Bu eklenen radyolar ile I. Beş Yıllık Plân başlangıcında radyo yayınlarının toplam verici gücü 527 Kw. olup, Ülkenin alan olarak yüzde 36.8'ini, nüfus olarak da yüzde 43.7'sini kapsamakta idi.[125]

TRT'nin 1964 yılında 359 sayılı yasa ile kurulmasından sonra ise, radyo yayınlarında yeni atılımlar olmuş; gerek yayın gücü, gerek istasyon sayısı ve gerekse yayınların tür ve niteliklerinde değişiklikler, gelişmeler görülmüştür. Daha önce plân kapsamına alınan projeler, Erzurum'da (100 Kw. uzun dalga), İzmir'de (100 Kw. Orta dalga), Mersin'de (300 Kw. Orta Dalga), Diyarbakır'da (300 Kw. Or-

125 TRT Genel Müdür Teknik Yardımcısı Doğan ERDEN'in 1970-71 ders yılında Basın ve Yayın Yüksek Okulu'nda verdiği konferans notları.

ta Dalga) bölge radyoları ile yurt dışına yayın yapacak 250 Kw. kısa dalga Ankara radyolarının yayınları gerçekleşerek, 1967 yılı sonunda radyo verici güç toplamı 727 Kw.a yükselmiş ve böylece yurdun alan olarak yüzde 62'si radyo izleyebilme olanağına kavuşmuştur.

II. Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde ise, Türkiye'nin radyo izleyemeyen yüzde 38'i dikkate alınarak, radyo yayın şebekesinin hızla örülmesine ve bu bölgenin de yayın kapsamına alınmasına karar verilmiş, bu konudaki yatırımlar fazlalaşmıştır. 1972-1975 yılları arasında bir kısım radyo istasyonları işletmeye açılmış, bir kısmının da ihaleleri yapılmıştır. İşletmeye açılan ilk büyük radyo verici istasyonu 600 Kw. güçte Antalya Radyosu (1971 yılı sonu) ile 1200 Kw. güçteki İstanbul radyosu vericisidir (1972).

III. Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde ise, radyo yayın şebekesinin tüm yurdu kapsaması gerçekleştirilmiş, 1200 Kw. güçte İstanbul Radyosu ikinci vericisi ile, 100 Kw. güçteki ikinci Erzurum radyosu verici çalışmaya başlamıştır.

1980 yılı sonunda radyoların verici toplam gücü 5148 Kw, istasyon sayısı 22 dir. Bu istasyonlardan Ankara ve İstanbul vericileri 1.200 Kw., 8 verici de 100 Kw.ın üzerinde güçtedirler. 1974 yılı Eylül ayına kadar yalnızca haber yayınları ile naklen yayınlarda bağlantılı yayın yapan bu vericiler, bu tarihten beri TRT I, TRT II ve TRT III adları ile kesintili olarak bağlantılı yayınlar yapmaktadırlar. TRT I olarak yayın yapan istasyonlar ulusal çaptaki Ankara (120 Kw.), İstanbul (1.200 Kw.) ile bölgesel nitelikteki İzmir (200 Kw.), Antalya (600 Kw.), Diyarbakır (300 Kw.), Erzurum (200 Kw.) ile Çukurova (300 Kw.) radyolarıdır. Toplam verici güçleri 2920 Kw. dır.[126]

TRT II yayını ise 1200 Kw. güçteki Ankara verici ile 150 Kw. güçteki İstanbul radyo vericisinin ortak yayını olarak yapılmaktadır. Toplam yayın gücü 1.350 Kw.dır. TRT III. yayını ise Ankara, İstanbul ve İzmir radyolarının küçük güçteki vericileri ile 12 vericinin toplam 570 Kw. güç ile bulundukları il yörelerine yayın yapmaktadırlar.

Ortak yayın yapan bu radyoların dışında TRT radyolarında bölgesel nitelikte Çukurova radyosu ile il radyosu niteliğindeki Van, Gaziantep, Trabzon ve Hakkari radyoları ayrı olarak yayınlarını sürdürmekte, ana haber bültenlerinde TRT I ve II ye bağlanmaktadırlar.[127]

---

[126] 1976 yılı başlarında ise radyoların verici gücü 4735 Kw. idi.

[127] 1980 durumuna göre, Trabzon Radyosu 300 Kw. güç ile bölge radyosu durumuna gelmiş, Çukurova radyosu ise TRT I'e bağlanmıştır, 2 Kw. güçlü Kars Radyosu da il radyosu olarak yayın yapmaktadır. Kaynak: **TRT Program Dergisi**, 1.12.1980-31.12.1980 Sayı: 343.

TRT'nin kuruluşundan bu yana radyo yayınlarında teknik gelişmeler sonucu, izleyici en az bir, kimi bölgelerde ise iki-üç değişik program dinleme, izleme olanağına sahip olmuştur.

B) Televizyon Yayınları :

Türkiye'deki televizyon yayınları, radyo yayınlarındaki öncü davranışın tersine, dünyadaki gelişiminden çok sonra, 32 yıl geçtikten sonra başlamıştır. 1960 larda televizyon kitlesel haberleşme aracı olarak dünyada altın çağını yaşarken, Türkiye'de görüntüye dayanan elektronik haberleşmenin yapılıp yapılmaması tartışmaları sürdürülmekte idi. TRT'nin kurulması ile bu konudaki çalışmaların hızlandığı, dışardan gelen uzmanlara bu konuda raporlar hazırlattırıldığı görülmektedir.[128] Ancak, radyo yayınlarının henüz ülkenin tümünden izlenememesi, televizyon ile ilgili yatırımların fazla harcamayı gerektirmesi gibi nedenler televizyonun devlet tarafından ele alınmasını geciktirmiştir. Bu nedendir ki, I. Beş Yıllık Kalkınma Plânında yayın konusunda yapılan yatırımlar radyo ile ilgili olmuş, televizyonun kurulmasına ilişkin herhangi bir yatırım öngörülmemiştir.

Plânda yer almayan televizyonu bu kez TRT, Kurum olarak, dış ülkelerle kurduğu ilişkiler sonucu kurmaya çalışmıştır. 1966-67 yıllarında Alman Hükümetince yapılan yardımlar sonucu TRT, Ankara'da 5 Kw. güçlü bir televizyon verici ile ilk televizyon yayınlarına başlamıştır. Ankara'da yaşayan yaklaşık 1 milyon 270 bin kişiye (kuramsal olarak) seslenen bu yayınlar 1972 ye kadar sürmüş, bu tarihten sonra televizyon yayınları hızla yayılmaya başlamıştır. Özellikle televizyon ile ilgili yatırımların plân kapsamına alınması televizyonun gelişmesine neden olmuştur.[129]

1976 yılı başında televizyonun toplam gücü 376 Kw. 465 watt, iken, 1980'de bu güç 1819 Kw. 720 watt'a çıkmıştır. İstasyon sayısı ise

---

128 Televizyon ile ilgili raporların ilki, TRT Genel Müdürlüğü'nce **"Türkiye Millî Televizyon Şebekesi Etüdü"** adı ile 1968 yılında, ikinci ise, UNESCO uzmanlarınca **"Turkey : A plan for the Development of Television"** T. PEDERSON, E. BECKER, A. GERVAIS, 1970, Serial number 2283 Paris, 1971" olarak hazırlanmıştır.

129 1972 yılına kadar Ankara dışında kısa süreli paket televizyon yayınları yapılmıştır. Bunlar, İzmir Uluslararası Fuarı nedeni ile 1970 yılında İzmir'de, 1971 yılında İstanbul'da ve 1972 yılında Edirne'dedir. Televizyonun teknik gelişimi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Aysel AZİZ, **"Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki..."**, a.g.e., sh. 44-45. Ayrıca, 1976'daki İstasyonlarla ilgili teknik bilgi için bkz. TRT Program Dergisi, sayı : 284, 1976 (iç kapak), 1980 yılında durum ile ilgili teknik bilgi için baknz. TRT, Program Dergisi, sayı : 343 (son kapak içi).

42'den 101'e yükselmiştir. 1976 da bu istasyonlardan 6 sı ana verici, geri kalan ise yardımcı verici olarak Türkiye'nin alan olarak üçte birini, nüfus olarak ise yarısını (kuramsal olarak) kapsamakta idi. Yayınların önemli bir kısmı ise Ankara televizyon vericisine bağlı olarak Radyo-link hatları ile yayın yapmakta, geri kalanlar (4 istasyon) ise "paket" programlarla merkeze bağlı olmaksızın, merkezden gönderilen programlarla yayın yapmakta iken 1980 de ülkenin üçte ikisi yayın alanına girmiş ve paket program yapan istasyon kalmamıştır.

Görüleceği üzere, I. Beş Yıllık Kalkınma Plânına alınmayan televizyon yayınlarının, TRT'nin kendi olanakları ve girişimleri ile gerçekleştirilmesi ilgiyi çekmiş ve devlet bu konuda oldukça büyük yatırımlara girişmiştir. Bugün için yapılan plânlamaya göre, 1982 yılı sonunda televizyonun tüm yurda yayılması gerçekleşmiş olacaktır.

II — YÖNETSEL GELİŞİM :[130]

Türkiye'de kamu hizmeti gören radyo ve televizyon bugün, bilindiği gibi, TRT (Türkiye Radyo-Televizyon) adı ile kurulan bir kamu kuruluşunun yönetimindedir. Ancak, bu duruma gelişi 1964 yılında olmuş; o tarihe kadar radyo yayınları çeşitli yönetimlerde yayıncılık yaşamını sürdürmüştür.

1. *Özel Girişim Yönetimindeki Radyo Yayınları* (1927-1938) :

Türkiye'de ilk radyo yayınlarının yönetimi, diğer bir çok ülkede olduğu gibi, özel girişim elinde olmuştur. Ankara ve İstanbul radyo yayınlarının yönetimi, kuran şirketin de katıldığı *"Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi"* (TTTAŞ) adındaki bir anonim ortaklık ile 1938 yılına kadar sürmüştür.

2 — *PTT Yönetimindeki Radyo Yayınları* (1938-1940) :

Başlangıç yıllarında etkinliği fazla anlaşılmayan radyo yayınlarının, diğer kitlesel iletişim araçları gibi, örneğin gazete ve sinemaya benzemediği, etkisinin anında ve yaygın olduğunun anlaşılması üzerine 1933 yılında bu araçların yönetimlerinin devletleştirilmesi için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. 1936 yılında bu yayınların

---

130 Yönetsel durumla ilgili geniş bilgi için bkz. Uygur KOCABAŞOĞLU, **"Şirket Telsizinden..."** a.g.e., ayrıca Turgut ÖZAKMAN, **"Radyo Notları"**, TRT Basılı Yayınları Müdürlüğü, No : 6, 1969. Aysel AZİZ, **"Radyo ve Köy Yayınları"**, a.g.e. sh. 7-9.

yönetimi işinin bir devlet kuruluşu olan PTT'ye devredilmesi kararlaştırıldığından; "Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi" ile yapılan sözleşme bozulmuş, 1938 yılına kadar devir işlemleri tamamlanarak PTT'ye devredilmiştir. PTT yönetiminde, yeni vericilerle desteklenen yayınlar oldukça güçlenmiş, ancak program yönünden pek ilerleme görülmemiştir.

3 — *Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Yönetimindeki Radyo Yayınları* (1940-1964) :

1940 yılında yeni bir kuruluş olarak ortaya çıkan *Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü*, radyo yönetimini, aslında zoraki bir bağlılıkla bağlandığı PTT'den almış ve 1964'e, yeni bir radyo kurumunun kuruluşuna kadar yönetmiştir.

1943 yılında *"Radyolar Dairesi" ve "Radyo Fen Heyeti"* adı ile Genel Müdürlük içerisinde kurulan iki ayrı bölüm, radyoları program ve teknik yönden ayrı ayrı yönetmeye başlamıştır. Radyoculuğun gerek program ve gerekse teknik yönden asıl gelişmesi bu devrede olmuştur denilebilir.

4 — *TRT Yönetimindeki Radyo Yayınları* (1964-den beri) :

Radyo yayınları 1964 yılına kadar Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü yönetiminde kalmış, bu tarihte çıkarılan 359 sayılı TRT Yasası ile TRT Kurumuna devredilmiştir.

359 sayılı Yasanın çıkışı 1961 Anayasa'sının 121. maddesine dayanmaktadır. Sözü geçen madde de Türkiye'deki radyo ve televizyon yayınlarının tarafsız, özerk bir kamu kuruluşuna devredilmesi ve bunun için bir yasa çıkarılması öngörülmekte idi. 1963 yılında yasanın yapılmasına başlanmış, 1963 Aralık ayında yasalaşmıştır. Yürürlüğe girişi ise 1 Mayıs 1964 dür. Böylece, Türkiye yayıncılık tarihinde ilk kez, var olan radyo yayınları ile, ileride kurulacak olan televizyon yayınları yasal güvence altına alınmış oluyordu. TRT Kurumunun kurulmasını öngören Yasa, daha sonra yayınlardan ötürü Kurum ile Hükümetler arasındaki sürtüşmeler nedeni ile yeniden gözden geçirilmiş ve kimi maddeleri 1972 yılı Şubat ayında çıkarılan 1568 sayılı Yasa ile değiştirilmiştir.[131] Yapılan en önemli değişiklik, Kurumun bundan böyle *Özerk bir İktisadi Kamu Kuruluşu* olma-

---

131 359 sayılı TRT Yasasında 1568 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikler, getirilen yeniliklerle ilgili olarak bkz. Aysel AZİZ, "Yeni TRT Yasası", **S.B.F. Dergisi**, Cilt XX, No : 197.

yıp, *tarafsız* bir kuruluş durumuna getirilmesidir. Ayrıca, genel müdür ile yönetim kurulunun atanma, seçim ve yetkilerinde de değişiklikler yapılmıştır.

TRT'nin kurulması ile radyo yayınlarının gerçek eğitim ve haber görevlerini yerine getirmesi için çabalar gösterilmiş; program plânlamaları bu çerçeve içinde düzenlenmiştir. Gerek radyo yayınlarının hızla gelişmesi ve yayılması, gerekse televizyonun ilk yayına başlaması TRT'nin kurulmasından sonra olmuştur.

III — YAYIN SÜRELERİNDE VE PROGRAMLARINDAKİ GELİŞİM:

A) Yayın Süreleri :

Türkiye'deki gerek ilk radyo yayınları, gerekse ilk televizyon yayınları süre yönünden çok sınırlı idi. İlk radyo yayınları akşam saatlerinde ve toplam iki-üç saati geçmeyen yayınlar şeklinde iken, giderek yayın saatleri artmış; sabah, öğle ve akşam saatlerini de kapsar nitelikte yayınlar yapılmaya başlanmıştır.

Örneğin, 1944 yılında Ankara Radyosunun yayın süreleri Pazar dışındaki günlerde 7.30-8.30, 12.30-13.30 ve 18.00-22.50 arası olmak üzere toplam 6 saat 50 dakika, Pazar günleri ise toplam 10 saat idi.[132]

Radyo yayınlarının süre yönünden asıl gelişimi TRT döneminde başlar. İlk kez bu dönemde Ankara ve İstanbul radyoları gündüz kesintisiz 17.5 saatlik yayını gerçekleştirmişlerdir. 1974 yılındaki TRT I, TRT II, TRT III yayın ayrımından sonra ise TRT I kesintisiz 24 saatlik yayına geçmiştir. Denilebilir ki, bugünkü radyo yayın süreleri, gelişmiş ülke radyoculuğundaki yayın sürelerinin düzeyine gelmiş, hatta kimi ülke radyo yayınlarını da aşmıştır. Özellikle üç ayrı kanaldan oldukça uzun süre (haftada toplam 406 saat) yayın yapılarak izleyiciye çeşitli zamanlarda, çeşitli kanallardan radyo yayınlarını izleme olanağı sağlanmış olmaktadır.[133]

Radyo yayınlarındaki yıllara göre bu artışlara televizyon yayın sürelerinde de rastlanmaktadır. Başlangıç yılı olan 1968 yılındaki ilk televizyon yayınları haftada üç gün (salı-perşembe-cumartesi)

---

132 Radyo Dergisi, Mart 1944, Daha geniş bilgi için baknz. Uygur KOCABAŞOĞLU, "Devlet Telsizinden..." sh. 57-109.

133 TRT Radyolarının 1980 sonu yayın saatleri şöyledir:
TRT I : 24 saat kesintisiz yayın.
TRT II : 07.00 - 01.00 (1976 yılında 08.00 - 24.55 arasında yayın yapmakta idi.)
TRT III : 07.00 - 01.00

yaklaşık üçer saat, toplam haftada 9-10 saat iken, 1971 yılında haftada dört güne çıkarılmış ve yayın saatleri de uzatılmış, 1972 yılında da yayın günü beşe çıkarılmıştır. 1974 yılında ise önce Mart ayında yayın günü altıya, Mayıs ayında ise yayın günü yediye çıkarılarak haftanın her gecesi yayın izleme olanağı sağlanmıştır. Bu arada, Cumartesi ve Pazar günleri öğleden sonraları da yayın yapılarak ilk kez sürekli gündüz yayınları gerçekleştirilmiş oldu. Öyleki bu artışlarla 1974 yılı Eylül ayında TRT televizyon yayınları haftada 60 saate yakın yayın yapmış oluyordu. Günümüzde (1980) ise televizyon yayınları yaz ve kış dönemlerine bağlı olarak yayın saatlerinin ayarlamakta ve ortalama günde 6, haftada ise 55 saatlik yayın yapmaktadır.[134]

Merkeze bağlı olarak yapılan bu yayınların yanında paket yayın yapan televizyon istasyonlarının yayın süreleri ise haftada dört yayın gecesi, yaklaşık 20 saat idi.

B) Programlar:

Radyo ve televizyonda başlangıç yıllarında yer alan programlar. Yayın sürelerinde olduğu gibi, bugünkü gelişmiş durumundan farklı olmakla birlikte, özellikle televizyon yayınlarının, ülkemizde çok geç başlaması, o zamana kadar radyo yayınlarının gerekli tüm deneyimlerden geçmiş, kesinlik kazanmış program kalıpları ve olanaklarından yararlanışı gibi nedenlerden ötürü, televizyonun ilk yıl yayınlarının, süredeki gibi yetersiz olduğu söylenemez.

Radyo yayınları başlangıçta haber ve müzik yayınlarından oluşmakta idi. Yayın süresinin de sınırlandırdığı bu durum, gerek yayıncılık konusunda fazla bilgi olmaması, gerekse çeşitli programları yapacak nitelikte programcı, araştırmacı bulunmaması gibi nedenlerden yayınların içeriği bugünkü gelişmiş duruma göre oldukça zayıf idi. Zamanla bu konuda dış ülkelerin de etkisi ve yapımcı ele-

---

134 Merkez Ankara Televizyonuna bağlı olarak yayın yapan televizyon istasyonlarının yayın saatleri (1980) şöyledir:
Hafta günleri : 19.00 - 24.00 (bitiş saatleri programlara bağlı olduğundan kesin değildir.)
Cumartesi : 15.00 - 24.00
Pazar : 10.00 - 23.00
1976 Nisan ayından beri ise, Yay-Kur uygulaması nedeni ile pazar günleri dışında hergün 13.00 - 14.00 arası birer saatlik ders yayını yapılmış, daha sonraları kaldırılmıştır. 1980 ilkbaharından buyana ise 27 Doğu iline yönelik bölgesel televizyon yayınlarına başlanmıştır. Yayınların başlama saati 17.30, sonraları ise 18.00 olarak saptanmıştır. 1980 Kasım ayında elektrik tüketimini azaltmak amacı ile genel yayınlara 20.00 de başlanmakta, 22.30 - 23.00 arası sona erdirilmektedir.

manların yetişmesi ile programlarda haber ve müzik yanında eğitsel, kültürel yayınlar da yer almaya başlamıştır. Özellikle yapım biçimi yönünden oyunlaştırılmış, dramatize programlar, yarışma, eğlence türü programlar hazırlanmıştır.[135] Belirli izleyici gruplarına seslenen kuşak yayınların yapımı ise Türk radyoculuğunda programcılık yönünden bir aşama olarak kabul edilebilir. TRT döneminde ilk kez başlayan bu tür program yapımı ilk olarak köylüye seslenen programlarda denenmiş ve "Günaydın" adı ile uzun yıllardan beri yayınlanmaktadır. Daha sonraları kadınlara seslenen kuşak yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Kuşak yayın anlayışının en geliştiği dönem ise, daha önce de değinilen 1974 yılı Eylül ayından beri TRT I, TRT II yayın kanallarında yer almaya başlayan kuşak yayınlardır.[136]

Radyo yayınlarında izleyici kümelerine göre yayın oranlarının plânlanarak yapılması da yine ilk kez TRT döneminde gerçekleştirilmiştir. Genellikle masa başında -izleyici araştırmaları yapılmaksızın- yapılan bu plânlamalarda, çeşitli izleyici kümelerinin gereksinme, istek ve beğenisine seslenen yayınlar belirli oranlarda yayınlarda yer almaya başlamıştır.

TRT radyolarının kanallara ayrıldıktan sonra işlevleri ve yayın oranları şöyledir :[137]

TRT I : "Türk toplumuna doğru, tarafsız ve çabuk haber vermek, geniş dinleyici kitlelerini aydınlatmak, eğitmek ve görevleri yaparken de dinleyici eğlendirmek amacıyle..." kesintisiz yayın yapmaktadır. Özellikle yayın kuşakları ile yayınlarını sürdüren bu kanalda yayın oranları 1975 ve 1980 yıllara göre şöyledir :

Program Türleri :	1975 yılı	1980 Yılı
Haberler	% 13.5	% 15
Eğitici ve kültürel yayın	20	26
Müzik	49	48
Radyo oyunları	2	4
Eğlence	3.5	6
Reklâm	12	—

135 TRT öncesi devredeki programlar için bkz. T. ÖZAKMAN, "**Radyo Notları...**" a.g.e., sh. 18-23.

136 TRT I de yer alan kuşak yayınları için bkz. 1975 ve 1976 yılı TRT Program Dergileri.

137 "**TRT 1975 Yayın Programı**", TRT Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müdürlüğü Yayınları No: 65, sh. 16-18, ve "**TRT 1980 Yayın Programı**", TRT Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müd. Yayınları, No: 118, Ankara (T.Y) sh. 35-38.

TRT II: "...Dinleyiciye her alanda bilgisini ve kültürünü geniş-letme olanakları sağlamak... geniş haber bültenlerine, yorumlara, sanat ve kültür konularına geniş yer verildiği gibi, kaliteli müzik türlerine önemli yer..." ayrıldığı TRT II yayınları, "Yayın Programında" belirtilen bu amaçları gerçekleştirmek üzere yayınlarını plânlamakta ve yayınlamaktadır. TRT II de bugün için yer alan yayın türlerinin oranları şöyledir:

Program Türleri :	1975 yılı	1980 yılı
Haberler	% 20	% 15
Eğitici ve kültürel yayınlar	35	25
Radyo oyunları	5	3
Reklâm	5	—
Müzik	35	56

Görüleceği üzere 1975 yılı Program planlamasına göre, TRT II de yer alan eğitsel ve kültürel yayınlar ile haberlerin oranları TRT I yayınlarına göre daha fazladır. Ancak, bu oranlar, amacı tam olarak gerçekleştirilememiştir. 1980 yılı Yayın Programında ise, TRT I ile TRT II arasında türler yönünden fazla farklılık yoktur.

TRT III: "Çeşitli müzik dallarında yozlaştırıcı eğilimleri sınırlamak ve kaliteli müzik türlerini halka tanıtmak ve bunların gelişmesini sağlamak amacı ile düzenlenmiş bir yayın programı.." olarak tanımlanan TRT III kanalında, belirtilen amacı gerçekleştirmek üzere yayınların tümü müzik yayınlarına ayrılmıştır. Müzik türü olarak daha çok batı sanat müziği yer almakta, az oranda da Türk sanat müziğine yer verilmektedir. Bu kanal yayınlarını, bir kısım değişiklikler -Türk sanat müziği yayınları gibi- dışta bırakılırsa, TRT öncesi dönemde yayın yapan Ankara ve İstanbul İl radyolarına ya da daha sonra ad değişmesi ile II. Program durumuna gelen yayınlara benzetilebilir. Önemli fark, bu kanalların birbirlerine bağlı olarak ve uzun süre yayın yapmalarıdır.

Televizyon yayınlarındaki programlar ise, yukarda da belirtildiği üzere, başlangıç yıllarında radyonun olanaklarından ve deneyimlerinden yararlandığından, görüntüsel deneyim dışında, emekleme devresi geçirmemiştir. Bu konuda, dış ülkelerin program türlerini benimseme ya da doğrudan dıştan alınan programlara yayınlarda yer verme gibi, genellikle tüm ülkelerin belirli oranlarda uyguladıkları yöntem de benimsendiğinden, ilk yıllardaki televizyon yayınlarının bugünkü düzeyi aratmayacak nitelikte olduğu kolaylıkla anım-

sanabilir. Hatta denilebilir ki, TRT'deki yönetim değişiklikleri ile zaman zaman ilk yıllardaki teknik nedenlerle yapılan program hataları dışında, program düzenini aratacak duruma gelinmektedir. Özellikle, dış yapım programlara fazla yer verme, televizyonu daha çok eğlence aracı olarak alma eğilimleri, televizyonun yasalarla, kendisine verilmiş bulunan "eğitim ve kültüre yardımcılık görevini..." zaman zaman aksatmaktadır. Artan yayın gün ve saatleri, daha çok eğlence türü yayınlarla doldurulmaya çalışılmaktadır.

Televizyon yayınlarının yerli olanaklarla yapılma durumu ise hiç kuşku yok ki başlangıç durumuna göre çok artmış; ilk yıllarda radyodan yararlanarak yaptığı bir kısım programları, kendine özgü program üniteleri, elemanları kurarak, yetiştirerek yapmaya başlamıştır.

Televizyonun başlangıçtan bu yana yayınlarında yer alan program türleri ve oranları şöyledir:[138]

Program Adı	1968 %	1970 %	1972 %	1976 %	1981 %
Haberler	14	18.5	16	12.4	16
Müzik	15	12	9	9.4	2.5
Eğlence	6.5	9.5	4.5	9.4	3
Çocuk programları	3.5	10	5.5	2	13
Kadın programları	0.5	1.5	0.7	0.6	—
Köy programları	1.3	1.2	1.4	—	—
Genel Eğitim programları	7.5	3	6.9	1.7	1
Genel kültür	30	17	16	8	6
Aktüalite - Magazin	12.5	14	4.5	15.3	10
Sinema - Tiyatro	3.5	15	20.5	29.1	31
Spor	4.5	6.5	11	8	6
Reklamlar	—	—	4	4.1	12

Televizyonda yayınlanan programların önemli bir kısmı, TRT'nin dışında yapılan, hazırlanan programlardır. *"Dış Yapım"* ya da *"Dış Kaynaklı"* olarak adlandırılan bu tür programların da çoğunluğu dış ülke televizyon örgütlerinden alınmakta; az bir kısmı ise yurt içindeki çeşitli kamu kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Bunların içinde süreklilik gösteren kuruluş, TRT Yasasında da yer alan, Milli Eğitim Bakanlığıdır. Özellikle eğitsel yayınların bir kısmı bu kuruluş tarafından hazırlanmaktadır.

---

[138] Aysel AZİZ, **"Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki..."**, a.g.e., sh. 55. **"TRT Program Dergisi"**, 1976 Mart ve **"TRT Program Dergisi"** 1981 Ocak ayı.

IV — PERSONEL VE PARA DURUMUNDAKİ GELİŞİM :

Doğal olarak radyo yayınlarının ilk başladığı yıllar ve daha sonraki yıllarda radyoda çalışan eleman, gerek sayısal, gerekse nitelik yönünden bugünkü durumla karşılaştırılamayacak kadar yetersiz idi. Yayın istasyon sayısının ve gücünün az oluşunun sonucu olan bu durumda radyo yayınları için fazla elemanın gerekmemesi de bu alanda çalışanların sayısının sınırlı olmasına neden olmuştur. Radyo istasyon sayısının artması yanında yayın gün ve saatlerindeki artışa uygun olarak, artan iş akımını karşılamak üzere işgücüne olan gereksinme sonucu radyonun çeşitli hizmetlerinde -teknik, program ve yönetsel- çalışanların da sayısı artmıştır. Başlangıçta radyoculuğun gerektirdiği bilgi ve yetenekte kişilerin bulunması zor iken, sonraları bu alana olan ilgi sonucu, sınavlarla eleman alınmaya başlanmıştır.

TRT'nin kurulma yılı olan 1964 yılında TRT'nin tüm radyo istasyonlarında ve Genel Müdürlükte çalışanların sayısı 500 ü aşmazken, bugün (1980) yalnızca Ankara Radyosunda çalışanlar bu sayıyı aşmıştır. 1980 yılında tüm TRT'de çalışanların sayısı ise 5571 dir. Bu personelin 1900 ü televizyonda, 1500 ü de Genel Müdürlükte, geri kalanlar ise çeşitli radyolarda çalışmaktadır.[139]

Yayın hizmetlerinin bir işletme şeklinde görülmesi, bu konuda bir gider ve gelirin olmasını, bir bütçesinin yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Özellikle radyo ve televizyon hizmetlerinin gerek yatırımlarda, gerekse birçok hizmetleri dışarıdan alma zorunda kalışı, bunları karşılamak için kimi yollara başvurması, yıllık bütçelerinin yapılmasını gerektirmiştir. Yayın hizmetlerinin artması ile doğru orantılı olarak da bu bütçe yıllar geçtikçe büyümüştür.

Radyo yayınlarının TRT Kurumuna devredilmesine kadar geçen devrede radyo yayınlarının tüm olarak hükümetin, devletin elinde oluşu bu hizmetler için yapılan giderlerin tüm olarak Devlet tarafından karşılanmasını zorunlu kılmıştır. TRT'nin kurulması ile artan yatırım ve cari harcamaların karşılanması ise, Devlet Kurumu olmasına rağmen, zorlaşmış ve gelir kaynaklarını çoğaltma yoluna gidilmiştir. Kâr amacı ile olmayıp, yalnızca artan gider harcamalarını karşılamak amacı ile başvurulan gelir kaynakları radyo ve televizyonda yer alan reklâm gelirleri ile radyo ve televizyon alıcılarından alının yıllık kullanma ücretleri, vergileridir.

---

139 "TRT Çalışma Programı ve Bütçesi", TRT Genel Müdürlüğü, 1980 (Çoğaltma). 1976 yılında TRT'de çalışanların toplam sayısı 3814 idi ve bunun 1426'sı TRT Genel Müdürlüğünde çalışmakta idi.

1976 ve 1950 TRT'nin Devlet Dışından Sağladığı Gelirler Şöyledir[140]

Gelir kaynağı	Radyo		Televizyon		Toplam	
	1976	1979	1976	1979	1976	1979
Reklam ve ilân	75 mil.	91 mil.	260 mil.	988 mil.	335 mil.	1.079 mil.
Alıcı vergisi	115	—	236	1.750	351	1.750

Televizyonun gelir kaynağı yönünden radyoya göre oldukça önemli bir kaynak olduğu görülmektedir. Özellikle, reklâm gelirleri yıldan yıla çok hızlı bir gelişme göstermiştir. 1972 yılında başlayan reklâm gelirleri dört yıl gibi çok kısa bir sürede bu duruma gelmiş, buna karşılık yıllardan beri süregelen radyo reklâm gelirinde, televizyondan ötürü bir azalma olmuştur. Örneğin 1972 yılında radyo reklâm geliri 90 milyon TL. dolayında iken, dört yıl içerisinde, dakika ücretlerinin artmasına karşın, televizyonun etkisi ile azalmıştır.

1976 yılı radyo alıcı gelirinin fazla olmamasının nedenlerini ise iki kümede toplayabiliriz: Birincisi radyo alıcı kullanım yıllık vergilerinin çok düşük olması, ikincisi ise, kayıtlı alıcı sayısının çok az oluşu ve kayıtsız alıcı sahiplerinin bu vergileri ödemekten kaçınmış olmalarıdır. 1979 yılından beri ise radyo alıcıları kullanım vergisi kaldırılmıştır. Televizyon için ikinci durum söz konusu olabilirse de bunun için çeşitli önlemler alınmaktadır.[141]

Giderlerde ise çoğunluğu, gelir kaynaklarında olduğu gibi, yine televizyon giderleri oluşturmaktadır. Öyleki, bütçe giderlerinin hemen hemen dörtte birini televizyona yapılan "cari" harcamalar oluşturmaktadır. 1980 deki TRT bütçesi 4.5 milyar TL. dir.

1976 yılı TRT Gider Bütçesinde ünitelerin oranları şöyledir:

Ünite	Oranlar
Genel Müdürlük	% 30.77
Televizyon	24.14
Ankara Radyosu	9.83
İstanbul Radyosu	8.08
İzmir Radyosu	5.49
Diğerleri	21.69

[140] ü.a.g.e., sh. 50. 1980 yılı Televizyon alıcı vergisi tahmini olarak hesaplanmıştır.

[141] Bu önlemler, satın alınan televizyon alıcılarının satan firmaca PTT'ye bildirilme zorunluluğu, dış ülkelerden getirilen alıcıların yıllık kullanım vergisi ödendikten sonra yurda girebilmesi ve son yıllarda zaman zaman bazı kentlerde televizyon alıcı yoklamaları yapılması olarak sıralanabilir.

Genel Müdürlük bütçesinde ise ağırlık yüzde 66 ile personel giderlerinde toplanmaktadır. İkinci ağırlıkta olan gider ise, gerek doğrudan dıştan alınan programlar, gerekse iç yapım programında kullanılacak işgücü ve diğer hizmetler için yapılan harcamalardır.

V — RADYO VE TELEVİZYON ALICILARI :

Türkiye'de radyo ve televizyon alıcılarının durumu, diğer ülkelerde olduğu gibi yıllara bağlı olarak artmıştır. Ancak, gelişmiş batı ülkelerinde bu gelişim daha hızlı olurken, ülkemizde bu tür alıcıların doğrudan yapımının olmaması nedenleri ile daha pahalıya mal olduğundan, alıcılara sahip olunmada da hızlı bir gelişim olmamıştır.

A) Radyo Alıcıları :

İlk radyo alıcılarının kesin sayısı bilinmemekle birlikte 1-2 bini geçmediği ve yayınların izlenmesi için alıcı bulmakta güçlük çekildiği, o zamanki yayıncıların anılarında yer almaktadır.

Sonraki yıllardaki radyo alıcıları gelişimi ise şöyledir :[142]

1938	46.230
1940	91.241
1944	170.530
1948	240.525
1950	362.456
1965	935.256
1958	1167.052
1960	1340.272

Daha sonra radyo yayınlarının, özellikle haber vermedeki hızı ve tarafsızlığı toplumun ilgisini çekmiş ve alıcıların yayılması hızlanmıştır. Yayınların ulaştığı bölgelerde hemen hemen her eve alıcı girmeye başlamış, yayınların kırsal bölgelere girmesi ile de bugün televizyon alıcılarında gözlemlenen, "köyodası" ya da "muhtarın evi" gibi yerlerde radyo alıcıları görülmeye başlanmıştır. Özellikle transistörlü radyoların yapılmaya başlanması ile elektriği olmayan bölge ve yerlerde de izlenebilmesi alıcıya, dolayısı ile radyo yayınlarına olan ilgiyi arttırmıştır. Radyo alıcıları ile ilgili kurgu (montaj) sanayiinin Türkiye'de başlaması ile alıcı yapımında maliyetin düşmesi,

---

142 Turkish Radio Administration, "**35 Years of Broadcasting in Turkey 1927-1962**" Ministry of Information, Broadcasting and Tourism, Ank. İlk Yıllardaki alıcıların gerek nicelik, gerekse nitelikleri ile ilgili tarihsel bilgi için baknz. Uygur KOCABAŞOĞLU, "**Devlet Telsizinden...**" a.g.e., sh. 50-56.

alıcıların fiyatlarını düşürmüş, buna bağlı olarak düşük gelirlilerin de radyo alıcısına sahip olmaları kolaylaşmıştır. Ancak, radyo alıcılarından başlangıçta vergi alınmaması, yurt dışından gelen alıcıların kayıtlanma zorunda olmayışı gibi nedenlerle radyo alıcılarının kesin sayısı bilinmemekte ve kayıtlı olanların sayısında da yıllara göre önemi bir artış görülmemektedir. 1975 yılı sonuna göre PTT'ye kayıtlanan tüm radyo alıcılarının sayısı 4.154.191, 1980 sonuna göre ise 4.281.274 dür. Oysa, yapılan izleyici araştırmalarında radyo izlemeyenlerin oranı çok az olduğuna göre, özellikle kentlerde bu alıcıların sayısının çok yüksek olması gerekmektedir. Çok kaba bir kestirme ile bugün gerçek radyo alıcı sayısını, kayıtlı alıcı sayısının 2 katı, 8 milyon olarak söyleyebiliriz. Bu durumda her beş kişiye bir radyo alıcısı ya da aile birimi olarak alınırsa, her aileye bir radyo alıcısının düştüğü söylenebilir. Kayıtlı alıcısı sayısı dikkate alındığında ise, bu sayının iki katı yani her on kişiye ya da her iki aileye bir radyo alıcısı düşmektedir.

B) Televizyon Alıcıları :

Televizyon alıcılarının gerek geçmişteki durumu, gerekse bugünkü sayısı hakkında gerçeğe yakın bilgiler edinmek, televizyon yayınlarının uzak bir geçmişi olmaması nedeni ile, kolaylaşmaktadır. TRT televizyon yayınlarının başlamasından önce de televizyon yayınları olduğu anımsanırsa, televizyon alıcılarının 1968 den önce de var olduğu kesinlik kazanmaktadır. 1968 öncesi alıcı sayısı için kesin bir kayıt olmamakla birlikte 7 bin dolayında olduğu söylenmektedir. 1971 yılına kadar televizyon alıcılarında, deneme yayını yaptığı için vergi alınmaması nedeni ile kayıtlanma zorunda olunmayışı da 1968-1971 yılları arasındaki kesin televizyon alıcısının bilinmesini güçleştirmektedir. Ancak yayınların fazla yaygın olmayışı, alıcıların pahalı oluşu gibi nedenlerle televizyon alıcısı alanların sayılarının fazla olmadığı söylenebilir. Daha sonraki yıllarda, gerek verici gücünün artması, gerek yayın gün ve saatlerinin uzaması ve gerekse Türkiye'de yerli televizyon kurgu yapımına (montajına) başlanması ve taksitli satışların yapılması gibi nedenlerle, televizyon alıcı sayısındaki artışlar hızlı olmuştur.

1970 yılından beri televizyon alıcı sayısındaki gelişim şöyledir :[143]

1970 yılı öncesi	50 bin	(kestiri)
1971 »	100 bin	
1972 »	121 bin	

[143] Bilgiler PTT İstatistik ve Araştırma Şubesinden alınmıştır.

1973	»	213 bin
1974	»	357 bin
1975	»	472 bin
1976	»	1 milyon
1980	»	3.405 bin

Görüleceği üzere, televizyon alıcılarındaki artış aritmetik değil, geometrik biçimde artmıştır. Ancak bugünkü kayıtlı alıcı sayısı olarak görülen bir milyon alıcının da kesin olmadığını ve yapılan hesaplamalara göre gerçek sayının 4 milyon dolayında olduğu belirtilmektedir.

Televizyon alıcıların dağılımı ise, doğal olarak büyük kentlerde yoğunlaşmaktadır. Yayınların ilk başladığı yerler olan Ankara ve İstanbul ile İzmir'de televizyon alıcılarının sayısı, toplam alıcıların yarısını oluşturmaktadır.

1976 ve 1980 yıllarında üç büyük kentteki televizyon alıcı sayısı şöyledir:

	1976 yılı	1980 yılı
Ankara	141.229	401.359
İstanbul	343.058	793.861
İzmir	109.467	303.384
Toplam	593.754	1.498.604

Büyük kentlerdeki alıcı sayısının fazla oluşunda kuşkusuz, ilk yayınların başladığı yerler olması yanında, nüfusun kalabalık olmasının da etkisi büyüktür.

Türkiye'de televizyon alıcılarının oldukça pahalı olmasına rağmen, alıcı sayısındaki artışın hızlı olduğu söylenebilir. Öyleki, 12 yıllık bir geçmişi olmasına rağmen, kayıtlı televizyon alıcılarının tüm nüfusa dağılımı alındığında her 13 kişiye bir alıcı ya da aile birimi olarak alındığında her 3 aileden bir ailede televizyon alıcı olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak, oldukça az olarak görünen bu oranlamada gerçeğe varmak için, yayın alanları ile orantılı olarak nüfus alındığından durumun her 100 kişiden 9 unun ya da aile birimi olarak söylenirse, her 25 aileden 9 ailenin televizyon alıcısı olduğu söylenebilir. Gerçeğe daha yakın bir hesaplama ile kayıtsız alıcı sayıları da dikkate alınırsa, yaklaşık her 10 kişiden birinin ya da her 2 aileden bir ailenin televizyon alıcısına sahip olduğu ortaya çıkacaktır. Bu durumun, gelişmiş kimi ülkelerle karşılaştırma yapılacak kadar iyi olduğu söylenebilir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin genel ola-

rak kitle haberleşme araçlarına olan ilgilerinde toplu izleme (okuma, dinleme ya da seyretme) gibi alışkanlıklarının, özellikle kırsal bölgelerde olduğu düşünülürse, televizyon yayınlarından yararlananların sayısının daha fazla olduğu görülür.[144]

VI — TRT DIŞINDAKİ RADYO VE TELEVİZYON YAYINLARI :

Şimdiye değin incelemeye çalıştığımız radyo ve televizyon yayınları, devletin yönetiminde tüm kamuya seslenen yayınlar yapmakta; toplumun haber, eğitim, kültür ve eğlence gibi gereksinmelerini karşılamak üzere yayın yapan radyo ve televizyon yayınları ile ilgili idi. Oysa, ülkemizde, bu tür yayın istasyonları dışında, yayın tekeli TRT'de olmakla birlikte, yayın yapan radyo ve televizyon istasyonları da vardır.[145] Bu istasyonlar, kimi kamu kuruluşların, TRT'nin yüklendiği yayın işlevlerini yerine getirmek üzere değil, kendi kamu hizmetlerini topluma götürmek için araç olarak kullandıkları radyo ve televizyon istasyonlarıdır. Bir başka deyişle bu istasyonlar hizmetlerini yaparken radyo ve televizyondan yararlanmaktadırlar.[146]

TRT'nin dışında sayıca fazla olan yayın aracı radyodur. Radyo yayınları 1950 den bu yana çeşitli kamu kuruluşlarınca kurulup, işletilmektedir. Bu istasyonlar arasında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olan okul radyoları sayıca oldukça kabarıktır. Genellikle, çok küçük vericilerle çalışan ve yayın olanakları çok sınırlı olan bu istasyonların amacı, öğrenim süresinde, öğrencilere haber ve eğitsel yayınlar yapmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için de müzik ile söz yayınlarının aralarını doldurmaktadırlar. Bugün bu istasyonların sayılarının (büyüklü-küçüklü) 35-40 dolayında olduğu sanılmaktadır.

---

144 Kırsal bölgelerdeki toplu radyo ve televizyon yayınlarını izleme alışkanlığı ya da durumu yanında, kentlerde de, özellikle televizyon yayınlarının ilk yıllarında, şimdi ise düşük gelir bölgelerinde, televizyon alıcısı olmayanların yayınları akraba, tanıdık, komşu, kahvehane, pastahane gibi yerlerde izledikleri araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Bkz. Aysel AZİZ, **"Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki..."** a.g.e., sh. 90-95.

145 9 Haziran 1937 tarih ve 3222 sayılı Telsiz Yasası ile Türkiye'deki yayın tekeli o zamanki Radyo Yönetimine verilmiş, daha sonra çıkan 359 sayılı Yasanın 35 maddesinde, "...elektromanyetik dalgalar vasıtasıyle ses, işaret ve resim vermeye yarayan tesislerden radyodifüzyon ve televizyon niteliğinde olanların kurulması ve işletilmesi hakkı, yalnız Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumuna aittir" şeklindeki kural ile bir kez daha belirtilmiştir.

146 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Aysel AZİZ, "Yurdumuzda TRT Dışındaki Yayın Durumu", **S.B.F. Dergisi,** Cilt XXIV, No: 4, 1972, sh. 113-137.

TRT radyoları dışında oldukça uzun süre yayın yapan ve geniş izleyici kitlesi bulunan radyo *"Polis Radyosu"*dur. 1954'den beri Ankara, İstanbul ve İzmir'de 1-2 Kw. güçle yayın yapmakta olan bu istasyonların kuruluş amacı, polis hizmetlerinin halka götürülmesinde radyo yayınlarından yararlanmaktır. Yayınlarının büyük çoğunluğunu Türk sanat ve halk müziği ile Türk hafif müziği oluşturmakta, bu yayınlar arasında da polis ile ilgili söz programlarına ve uyarıcı anonslara yer vermektedirler. Özellikle yayınlarında yer verdiği müzik parçalarının günün şarkıları olması, kimi kez TRT radyolarında yayınlanmayan nitelikte şarkı ve türkülerin yer alması, geniş bir izleyici kitlesinin olmasına neden olmaktadır.[147]

TRT radyoları dışında hizmet yayını yapan bir başka radyo istasyonu da *"Meteoroloji Radyosu"*dur. Türkiye'deki hava durumu ile ilgili hizmetlerini, en hızlı araç olan radyo yayınları ile topluma ulaştırma amacı ile Meteoroloji Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak kurulan bu radyo istasyonu, diğer radyo istasyonlarında olduğu gibi yayınları arasında popüler müzik yayınlarına yer vermektedir. Ankara'da bulunan istasyonun yayınları Ankara ve çevresinde iyi, diğer bölgelerde "tesadüfi" olarak dinlenmektedir.

Diğer hizmet radyoları arasında Muhabere Okulu, Havacılık Okulu gibi belirli amaçlarla yayın yapan radyo istasyonları da sıralanabilir.

TRT dışında yayın yapan televizyon istasyonları olarak günümüzde etkili yayın yapan istasyon olmamakla birlikte, uzun yıllar Türkiye'de ilk televizyon yayınlarını gerçekleştiren "Teknik Üniversite Televizyonu"ndan söz etmek gerekir. Öyleki bu televizyon istasyonu daha sonra geçici de olsa, İstanbul'da TRT'ye bağlı olarak kurulan televizyon yayınlarının gerek verici olarak, gerekse stüdyo ve teknik donanım olarak olanaklarından yararlandırmış, yayınların başlamasına önemli katkısı olmuştur. İstanbul'da Teknik Üniversite'ye bağlı olarak 1952 yılından beri laboratuvar niteliğinde, öğrencilerin teknik deneyim kazanmaları için başlatılmış olan bu yayınlar, TRT'nin televizyon yayınlarının başlamasına kadar İstanbul'da haftada belirli saatlerde televizyon yayını yapmış müzik, haber, show ve çeşitli kültürel programlara yer vermiştir. Hatta 1968 öncesi Türkiye'deki televizyon alıcısının var oluş nedenlerinden en önemlisi, İs-

---

147 Yapılan araştırmalar, Polis Radyosunun eski Ankara Radyosu yani TRT I yayınlarından sonra yüzde 17.7 ile ençok izlenen radyo yayını olduğunu ortaya koymaktadır (1974 yılı TRT-BYYO araştırması).

tanbul'daki Üniversite televizyon yayınlarının izlenmesi içindir denilebilir.[148]

TRT televizyonları dışında, özellikle son yıllarda çalışma gösteren bir diğer istasyon da *Eskişehir Akademisi* içerisinde kapalı devre, televizyon ile eğitim yapmak amacı için kurulan televizyon stüdyosu ve vericisidir. Eskişehir'de TRT yayınlarının başlangıçtaki deneme niteliğinde de olsa ilk yayınları bu küçük güçlü vericiden yapılmıştır. Bugün için renkli yayın denemeleri de olan bu istasyonun dışa açık etkili bir televizyon yayını yoktur.

VII — RADYO VE TELEVİZYON YAYINLARININ GELECEĞİ :

Türkiye'de radyo ve televizyon yayınlarının gerek ilk başlayışı, gerekse gelişimleri, diğer bir çok yabancı ülkedeki duruma benzerlik göstermemiştir. Radyo yayınları, dünyadaki ilk yayınları izleyen beş altı yıl gibi kısa bir sürede başlamış, ancak gelişimi çok ağır olmuş; özerk bir kurum olarak özel bir yasa ile örgütlenmesinden sonra gelişebilmiştir. Televizyon yayınları ise, radyo yayınlarındaki durumun tersi bir biçimde çok geç başlamış, buna karşılık hızlı bir gelişim göstermiştir. Radyoculuğumuz 50. yaşını doldururken bugün bile ülkenin her yerinden iyi izlenme gerçekleştirilememiş, televizyon yayınlarını ise, 13 yıl gibi kısa bir süre yaklaşık 30 milyon kişinin izleme olanağı yaratılmıştır. Buna ek olarak Devletin kamuya açık bu yayın istasyonları dışındaki gerek radyo, gerek televizyon istasyonları da diğer hizmet yayın istasyonları olarak çok hızlı ve yaygın bir gelişim gösterememişlerdir.

A) Radyo Yayınları :

Plânlı kalkınma dönemlerinde öncelikle ele alınan radyo yayınları konusunda hızlı yatırımlar öngörülmüş ve özellikle 2. Beş Yıllık Kalkınma Plânında bu konudaki yatırımlar arttırılmıştır. Bu plân döneminde tüm Yurdun iki kanallı radyo yayınları ile kapsanması için gerekli önlemler alınmış, ancak, çeşitli nedenlerle 3. Beş Yıllık Kalkınma Plânının sonlarına doğru da bu hedefe ulaşılamamıştır. 2. Beş Yıllık Kalkınma Plânında öngörülen bu hedefe, tüm Yurdun iki kanalla kapsanmasına, ancak 4. Beş Yıllık Kalkınma Plânı başlarında ulaşılmıştır. Bu devrede,

---

148 İstanbul Teknik Üniversitesi Televizyon yayınlarının başlangıç ve gelişiminde anılara dayanan bilgi için bkz. Halit KIVANÇ, "**İlk Televizyon Yayınları**", "TV'de 7 Gün" sayı : 24-26, 1976.

TRT I yayınları 2.700 Kw.a,[149]
TRT II Yayınları 1.950 Kw.a,
Bölge ve il radyoları 607 Kw.a ulaşacak,
TRT III yayınları ise 6 Kw. olarak kalacaktır.

Kuramsal olarak tüm Yurdu iki kanalla kapsayan bu yatırımlar, bugüne değgin yapılan uygulamalarda "enterferans" olayı nedeni ile olumlu sonuçlar vermemiştir. Komşu ülkelerdeki uzun ve orta dalga güçlü radyo istasyonlarının, iç yayınlara karışması, onları etki altına alarak izlenmesini güçleştirmesi olarak tanımlayabileceğimiz 'enterferans' dan ötürü gerçek anlamı ile çift kanallı radyo ağının örülmesi olanağı bulunmamaktadır. Bu durumu gidermek için daha güçlü yeni radyo verici istasyonlarının açılması gerekmektedir. Bunun için IV. Beş Yıllık Kalkınma Plânında yeni güçlü radyo vericilerinin kurulması önerilmektedir. Alt Komisyonlarca hazırlanan bu öneriler, DPT ce onandığında IV. Beş Yıllık Kalkınma Plânında TRT I radyolarına dört ayrı yerde 1.500 Kw.lık verici gücü eklenerek toplam 4.800 Kw.a, TRT II radyolarına ise yine dört ayrı yerde olmak üzere 2.200 Kw. lık güç eklenerek toplam 4.600 Kw. güce çıkarılacaktır.

Ancak, radyo istasyonları için yapılan bu önerilerin kesinleşmesi durumunda bile, yine de kimi bölgelerin belgin (net) izleme olanağı, özellikle gece enterferans olayının daha güçlü olmasından ötürü, bulunmamaktadır. Bu durumun ise, uzun ya da orta dalgada güçlü vericiler yerine FM (Frekans Modülasyonlu) radyo yayınları ile giderilmesi düşünülmektedir. Güçlü yabancı ülke radyo verici istasyonların karışmasından etkilenmeyen bu tür yayınla tüm yurdun gece ve gündüz belgin bir izleme olanağına kavuşması gerçekleşmiş olacaktır. 1976 da FM Yayını yapan TRT III radyolarının toplam gücünün yalnızca 6 Kw. olduğu anımsanırsa, bu konudaki yatırımların gerçekleşmesi IV. Beş Yıllık Kalkınma Planında FM radyo vericileri ile ilgili olarak şu hedefler öngörülmüştür: "...Ülkenin her yanında, üçüncü radyo yayınının iyi dinlenebilmesini sağlayacak FM istasyonlarının geliştirilmesine ağırlık verilecek ve toplam 1020 Kw. gücünde 26 istasyon hizmete girecektir..."[150] FM radyo yayın türü özellikle, özel girişimci A.B.D. de yaygın olarak yapılmakta, yayınlar ancak çok dar bir alanda iyi olarak izlenebilmektedir. Türkiye'de bu tür yayının tüm yurdu kapsayıcı nitelikte, raporda önerildiği gibi, FM I, FM II ve FM III olarak yatırımlarının yapılması durumunda,

---

149 1980 yılı sonundaki duruma göre, daha öncede belirtildiği üzere, TRT I yayınları 2920 Kw. a ulaşmıştır.

150 DPT, "Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983", T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: 1664, Ankara, 1979, sh. 421.

yakın bir gelecekte kimi bölgelerde en az üç ya da dört kanal izleme olanağına sahip olunacaktır. Özellikle, önerildiği üzere, FM kanallarından birinin tüm olarak eğitsel ve kültür yayınına ayrılması durumunda yayın yolu ile büyük bir gereksinmenin karşılanacağı açıktır. Ancak, yapılacak yatırımlarla birlikte, şimdiden nasıl bir eğitim yapılacak, izleyici kitlesi ne olacak, program yapma olanakları yeterli midir? Bunların düşünülüp, program plânlamasının ona göre yapılması gerekmektedir.

Yurt içine yapılan radyo yayınları yanında yurt dışında bulunan Türklere, daha çok Avrupa'da bulunan Türk işçilerine seslenen yayınlarda da gelişmeler görülmekte, gelecekte yeni yatırımlar önerilmektedir. 3. Beş Yıllık Plân kapsamında öngörülen *"Kısa dalga yayınları"*nın gücünü artırıcı önlemler alınmış; yayın gün ve saatleri ile programlarında hedef izleyici kitlesi olan işçilerin gereksinmelerini karşılayıcı nitelikte yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Bugün 250 ve 100 Kw.lık iki verici ile yayınlarını sürdüren kısal dalga yayınları, 1977 yılı başında 250 şer Kw.lık iki ayrı verici ile 500w.lık bir güç artışı olacak, 1976 yılı yatırım programına alınan iki ayrı 500 er Kw. lık vericilerle de kısa dalga yayınları 1978 yılında toplam 2.300 Kw. lık oldukça güçlü verici istasyonlarına kavuşacaktır.[151].

B) Televizyon Yayınları :

Televizyon ile ilgili yatırımlara 3. Beş Yıllık Kalkınma Plânında yoğun olarak başlanmış; plan gereği önce kıyı ve hudut bölgelerinde yapılan yatırımlarla televizyon yayınları gerçekleştirilmiştir. 1976 yılına kadar üç ayrı verici ihalesi yapılmış; birinci grupta 13, ikinci grupta 10, üçüncü grupta ise 11 verici ihalesi ile toplam 34 televizyon verici ihalesi yapılmıştır. Bunlardan 9 verici 1975 de, geri kalanların bir kısmının 1976, bir kısmının ise 1977 ve 1978 yıllarında tamamlanarak yayına başlamışlardır. Böylece 3. Beş Yıllık Kalkınma Plânında öngörülen televizyon yatırımları ile, ülkenin kuramsal olarak nüfusunun yüzde 85'i televizyon yayınlarını izleme olanağına sahip olması planlanmıştır.[152]

1977 yılı sonunda, nüfusun yüzde 81'i televizyon yayınları ile kapsanmış bulunmaktadır. Böylece, III. Beş Yıllık Kalkınma Plânında uzun dönem gelişme hedefleri içinde yer alan, 1980 yılında nüfusun

---

151 4. Beş Yıllık Kalkınma Plânı Radyo-Televizyon İhtisas Komisyonu alt raporu

152 "Kuramsal" deyimi, harita üzerinden, il nüfusları alınarak yapılan hesaplamalardır. Oysa, kimi yerlerde elektrik bulunmaması, kimi yerlerin engellerden ötürü yayını alamaması yararlanan gerçek nüfusu daha da azalmaktdir.

yüzde 82'sinin televizyon yayın alanı içinde kalması ilkesi öngörülen süreden önce gerçekleşmiş ve aşılmış olmaktadır. IV. Plân döneminde, "...Kurulacak verici istasyonlar ile ülkenin tümünün televizyon yayınları ile kapsanması gerçekleştirilecektir....."[153]

IV. Beş Yıllık Kalkın Plânı döneminde televizyon yayınları konusundaki önemli gelişme, 2. televizyon kanalının başlamasının öngörülmesidir. TRT tarafından kurulup işletilmesi öngörülen 2. kanal televizyon "...Açık yüksek öğretime, çeşitli düzeyde yaygın eğitim ve kültür düzeyinin yükselmesine katkıda bulunmak ve başka amaçla kullanılmamak koşulu ile..." yayınları yapma görevi verilmiştir.[154]

Görüleceği üzere, radyo yayınları ile karşılaştırıldığında, geçen kısa sürede televizyon yayınlarının hızla yayıldığı açıkca görülmektedir. Radyo yayınlarının 50 yılda aldığı yolu, televizyon yayınları 10 yılda almaktadır.

Televizyon yayınlarının tek kanalla yayın yapması, nüfusun tümüne yakın kesimini yayın alanı içerisine alması yanında, diğer pek çok ülkede uygulaması yapılan *ikinci kanal yayını* ile *renkli televizyon yayınları* da televizyon yayınlarının geleceği içerisinde düşünülmesi gereken konulardır. Kamu yayın organı olması nedeni ile, her türlü izleyici grubunun istek, beğeni ve gereksinmesini karşılamak zorunda olan televizyon yayınlarının da radyo yayınları gibi, izleyene seçme yaptıracak nitelikte birden fazla yayın kanalları olması gerekmektedir. Kimi Avrupa ülkelerinde 3-4, A.B.D. gibi ülkelerde ise 8-9 kanallı televizyon yayınlarının bulunduğu bilinmektedir. Bugün ülkemizde yasa gereğince özel girişime radyo ve televizyon kurmaya izin verilmemesi karşısında, bu işin de er geç TRT ce, bir başka deyişle Delvetce plânlanması, yatırımlarının öngörülmesi gerekmektedir. Özellikle televizyonun görsel niteliğinden ötürü, etkili bir eğitim aracı olması ve bugünkü yayınlarda da yetersiz de olsa, bu tür uygulamaya yer verilmesi (yay-kur uygulaması), özellikle eğitim yetersizliğinin çok belirgin olduğu ülkemizde ikinci bir kanalın kurularak, bu tür yetersizliği giderici, plânlı yayınlar yapması gerekmektedir. Şimdiye dek yatırım plânlarında yer almayan İkinci kanal yayınları için, TRT ce belirtildiğine göre, İlk kanalda olduğu gibi büyük yatırımlar değil, var olan televizyon vericilerine kimi eklemelerin yapılması yeterli olacaktır. Bu konuda 4. Beş Yıllık Kalkınma Plânına alınması öngörülen verici istasyon sayısı 22 olup, bunlardan İstanbul ve İzmir'de kurulacak istasyonların 100 er Kw. diğer istasyonların ise, biri dışında 500 er Kw. güçte olması önerilmektedir.

---

[153] DPT, "TV. Beş Yıllık Kalkınma Planı"... a.g.e., sh. 420.
[154] y.a.g.e., sh. 421.

Televizyon yayınları konusunda ele alınması, planlanması gereken ikinci konu ise *renkli televizyon yayınları*nın durumudur. Özellikle son aylarda oldukça güncel olan bu konuda, çeşitli demeçler verilmekte, yorumlar yapılmaktadır. Hatta bu konuda TRT'nin Eurovision'a verilen renkli yayınları bile vardır. Ayrıca, bir okul televizyonu niteliğinde olan Eskişehir Akademisi'ne bağlı televizyonda renkli deneme yayınları yapılmaktadır. Gerek yatırımları, gerekse izlenme olanakları yönünden üzerinde özenle durulması, inceleme, plân ve hesapların yapılması gereken bu konuda görünen durum, TRT'nin bu tür yayına bir an önce geçmek istemesi ve henüz plânda öngörülmeyen bu yayınlara kendi olanakları ile hazırlık yapmasıdır. Kurulan kimi verici ve stüdyo araç ve gereçlerinin renkli televizyon için küçük değişikliklerle gerçekleştirecek biçimde yapılması, bu konuda verilecek örneklerdendir. Ancak, bu tür yayınların izlenebilmesi için renkli alıcıların da olması gereği ve bu konuda herhangi bir hazırlığın -montaj sanayii de olsa- bulunmadığı gözönünde bulundurulursa, bu tür yayının yalnızca belirli gelir düzeyindekilere seslenebileceği açıktır. Bu bakımdan gerek renkli televizyon yatırımları, gerekse işletme harcamaları ve gerekse renkli alıcıları yönünden gerekli plânlamaların titizlikle yapılması ve ekonomiye olan bu külfeti yanında yararının ne olacağı ortaya konmalıdır. Bu konuda 4. Beş Yıllık Kalkınma Plânın Radyo ve Televizyon Özel İhtisas Raporunda önerilerde bulunulmuş, ancak 1979-1983 yıllarını kapsayan 4. Beş Yıllık Plân renkli televizyonu öngörmemiştir.[155]

Gerek radyo gerekse televizyon yayınları konusunda üzerinde durulması gereken bir konu da, artan yayın hizmetlerinin yapılması olanağının, yapım merkezlerinin (stüdyolarının) plânlanmasıdır. Bunun için 3. Beş Yıllık Kalkınma Plânlarında öngörülen, ancak bir kısmının gerçekleşebildiği bu tür yatırımların yeni plân döneminde bitirilmesi ve yeni yatırımların öngörülmesi gerekmektedir. Genel olarak radyo ve televizyon yayınları için bu konuda benimsenen, ilke, her vericinin bulunduğu yerde yapım (prodüksüyon) merkezi kurma yerine, üç büyük kentte (Ankara, İstanbul ve İzmir) yapım merkezlerinin kurulmasıdır.[156] Böylece radyo ve televizyon programlarında, büyük ölçüde merkezileşme sağlanmış olacaktır.

---

[155] Öneriler için bkz. 4. Beş Yıllık Kalkınma Plânı Radyo ve Televizyon Özel İhtisas raporu. Bu konudaki tartışmalar için baknz. Mahmut T. ÖNGÖREN, "**Renkli Televizyon Yayınları**", Yeni Ulus Gazetesi, Aralık, 1980.

[156] Radyo için ayrıca Diyarbakır ve Çukurova radyolarında da büyük yapım merkezlerinin kurulması öngörülmektedir.

Görüleceği üzere, Türkiye'de radyo ve televizyon yayınları bir kamu hizmeti olarak, Ülkenin tümüne götürülmek isetenmekte, bu hedefe varmak için plânlamalar yapılmakta, yatırımlar öngörülmektedir. Radyo yayınlarının gelişiminin geç oluşu, televizyon yayınlarının ise geç yayına başlayışı, bu amaçlara varmak için hızlı yatırımların yapılmasını gerektirmiştir. Öncelikle radyo ele alınmış, Ülkenin her yerine, her köşesine iki ya da kimi bölgelerine üç kanallı radyo yayınlarının ulaştırılması plânlanmıştır. Televizyon yayınları için ise büyük kentlerden başlayan bir plânlama yapılmış, tüm yurdun 4. Beş Yıllık Kalkınma Plânı sonuna kadar yayın kapsamına alınması plânlanmıştır. Bunun yanında, ikinci kanallı televizyon yayınları plâna alınmıştır. Teknik olarak yapılan bu gelişim, kuşkusuz radyo ve televizyon yayınlarının izlenmesi için gerekli önkoşuldur. Ancak, bu teknik gelişme yayınların içeriği ile anlamlıdır. Bir başka deyişle, yayınlarda yer alan programlar seslendiği kitlenin gereksinmesini karşılıyorsa, çağdaş radyo ve televizyon program anlayışı yayınlara yansıyorsa anlamlıdır. Bu anlayış ise, bu konuda yetişmiş, bilgili, yetenekli genç yayın elemanlarının bu görevleri yüklenmeleri, bu çağdaş bilgileri yaratıcı güçleri ile birleştirerek yayınlara aktarmaları ile olanaklıdır.

EKLER

DÜNYADAKİ BELLİ BAŞLI RADYO VE TELEVİZYON ÖRGÜTLERİNİN İSİM VE SİMGELERİ

ABC*	Australian Broadcasting Commission-Avustralya Yayın Kurumu
ABC	American Broadcasting Companies - Amerikan Yayın Şirketleri.
AIR	All India Radio - Tüm Hindistan Radyoları.
A2F	Antenna 2 France - Fransız 2. Anteni (radyo)
ARD	Arbeitgemeinschaft der Öffenlicrechtlichen Rudfunkalten Bundar Republik Deutschland - Federal Almanya Cumhuriyeti Kamu Yayın Kuruluşları Birliği.
BAM	Broadcasting Authority -Malta- Malta Yayın Kurumu.
BBC	British Broadcasting Corporation - Britanya Yayın Kurumu.
BCB	Broadcasting Corporation of the Bahamas - Bahama Yayın Kurumu.
BCNZ	Broadcasting Council of New Zeeland-Yeni Zellanda Yayın Konseyi.
BRT	Bayrak Radyo ve Televizyonu (Kıbrıs Türk Federe Devleti)
BT	Bulgarskoe Televideне - Bulgar Televizyonu
BTV	Bangladesh Television - Bangaldeş Televizyonu
CBC	Canadian Broadcasting Corporation - Kanada Yayın Kurumu.

* Kimi yazışmalarda "AuBC" olarak kullanılmaktadır.

CBC	Carribbean Broadcasting Corporation - Karaipler Yayın Kurumu.
CyBC	Cyprus Broadcasting Corporation - Kıbrıs Yayın Kurumu (Kıbrıs Rum Toplumunun)
CBS	Colombia Broadcasting System Inc. - Kolombia Yayın Sistemi (A.B.D.)
CMRT	Corporacion Maxicana de R y Television - Meksika Radyo Televizyon Kurumu.
CST	Ceskoslovenska Televize - Çekoslovak Televizyonu
DDI	Doordarshan India-Hindistan Televizyon Kurumu
DDR-F	Deutscher Demokratischer Rundfunk -Fernsehen- Demokratik Alman Radyo ve Televizyonu (Doğu Almanya)
DR	Denmark Radio - Danimarka Radyosu.
EBC	Educational Broadcasting Corporation - Eğitsel Yayın Kurumu (A.B.D.)
EPT	Elliniki Radiophania Tileorasis - Yunan Radyo ve Televizyonu.
ERTV	Egyption Radio and Television - Mısır Radyo ve Televizyonu.
IBA*	Independent Broadcasting Authority - Bağımsız Yayın Otoritesi (İngiltere).
IBA	Israel Broadcasting Authority - İsrail Yayın Kurumu.
IBTCE	Iraqi Broadcasting Television and Cinema Establishment - Irak Radyo - Televizyon ve Sinema Kuruluşu.
ITV**	Independent Television Companies - Bağımsız Televizyon Şirketleri (İngiltere).
JBC	Jamaica Broadcasting Corporation - Jamayka Yayın Kurumu.

* Yazışmalarda "UKIBA" (United Kingdom Independent Broadcasting Authority - Birleşik Krallık Bağımsız Yayın Oteritesi) olarak kullanılmaktadır.

** Yeni örgütleme ile "ITCA" (Independent Television Companies Association - Bağımsız Televizyon Şirketleri Birliği) adını almıştır.

JRT	Jugoslavenska Radiotelevizija - Yugoslavya Radyo Televizyonu.
JTV	Jordan Television Corporation - Ürdün Televizyon Kurumu.
KBS	Korean Broadcasting System - Kore Yayın Sistemi.
KBTS	Kuwait Broadcasting and Television Service-Kuveyt Radyo ve Televizyon Servisi.
MBC	Malawi Broadcasting Corporation - Malavi Yayın Kurumu.
MTV	Magyar Televizio - Macar Televizyonu.
NBC	National Broadcasting Companies Inc. - Ulusal Yayın Şirketleri (A.B.D.)
NBC	Nigerian Broadcasting Corporation - Nijerya Yayın Kurumu.
NET	Nippon Educational Television Company ltd. - Japon Eğitsel Televizyon Şirketi.
NHK	Nippon Hosa Kyoki - Japon Yayın Kurumu.
NIRT	National Iranian Radio and Television - İran Ulusal Radyo ve Televizyonu.
NOS	Nederlandse Omreop Stichting - Hollanda Yayın Kurumu.
NRK	Norsk Rikskringkasting - Norveç Yayın Kurumu.
ORTF	Office de Radiodiffusion -Television Française-Fransız Radyo Televizyon Kurumu*
ORTN	Office de Radiodiffusion -Télévision de Niger - Nijer Radyo Televizyon Kurumu.
ODBT	Oman Department of Broadcasting and Television-Umman Radyo Televizyon Bölümü.
YLE	Oy Yleisradio Ab-Finlandiya Yayın Kurumu.
ORF	Österreichischer Rundfunk - Aşusturya Yayın Kurumu.

* 1975 yılında değişerek 5 ayrı isim altında çalışmaya başlanmıştır.

PBC	Pakistan Broadcasting Corporation - Pakistan Yayın Kurumu.
PBS	Phillippine Broadcasting Service - Filipinler Radyo Servisi.
PNG/BC	National Broadcasting Commission of Papua New Guinea - Yeni Gine Ulusal Yayın Komisyonu.
PRBC	People's Revolution Broadcasting Corporation - Devrimci Halk Yayın Kurumu (Libya).
PTV	Pakistan Television Corporation Ltd. - Pakistan Televizyon Kurumu.
RAF	Radio Afghanistan - Afganistan Radyosu.
RAI	Radiotelevisione Italiana - İtalyan Radyo ve Televizyonu.
RB	Radio Bangladesh - Bangaldeş Radyosu.
RCA	Radio Corporation of America - Amerikan Radyo Kurumu.
SRF	Societé Radio France - Fransız Radyosu.
RHK	Radio Hong Kong - Hong Kong Radyosu.
RMC	Radio Monte Carlo - Monte Carlo Radyosu.
RNE	Radio Nepal - Nepal Radyosu.
RDP	Radiodiffusao Portuguesa EP - Portekiz Radyo Kurumu.
RL	Radiodiffusion Libanaise - Lübnan Yayın Kurumu.
RTP	Radiotelevisao Portuguesa EP - Portekiz Televizyon Kurumu.
RRI	Radio Republik Indonesia - Endonezya Cumhuriyeti Radyosu.
RTA	Radiodiffusion -Television Algérienne- Cezayir Radyo Televizyonu.
RTB/BRT	Radiodiffusion -Television Belge- Belçika Radyo Televizyonu.
RTC	Radiodiffusion Television Conglaise - Kongo Radyo Televizyonu.

RTE	Radio Televis Eireann - Irlanda Radyo Televizyonu.
RTI	Radiodiffusion Télévision Ivorienne - Fildişi Radyo Televizyonu.
RTH	Radio Thailand - Tayland Radyosu.
RTM	Radio/Television Malaysia - Malezya Radyo Televizyonu.
RTM	Radiodiffusion Télévision Marocaine - Fas Radyo-Televizyon Kurumu.
RTPRC	Radio and Television, People's Republic of China - Çin Halk Cumhuriyeti Radyo ve Televizyonu.
RTS	Radio Television Singapore - Singapur Radyo ve Televizyonu.
RTT	Radiodiffusion -Télévision Tunisienne- Tunus Radyo Televizyonu.
RTV	Radiodiffusion -Télévision Voltaique- Volta Radyo Televizyonu.
RV	Radio Vaticana
SR	Sveriges Radio - İsveç Radyosu.
SSR	Société Suisse de Radiodiffusion et Télévision - İsviçre Radyo ve Televizyon Topluluğu.
TBS	Tokyo Broadcasting System - Tokyo Yayın Sistemi.
TDF	Télédiffusion de France - Fransız Televizyon Yayını.
TF-I	Télévision Française I - Fransız I. Televizyonu.
TO	Compagnie de Télévision du Liban et du Prochen Orient - Lübnan ve Yakın Doğu Televizyon Şirketi.
TRT	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu.
TSS	Centralnoe Televidene SSSR - SSCB Merkez Televizyonu.
TVC	Television Nacional de Chile - Şili Ulusal Televizyonu.

TVP	Telewizja Polska - Polonya Televizyonu.
TVR	Radiotevizunea Romana - Romanya Radyo Televizyonu.
TVRI	Televisi Pepublik Indonesia - Endonezya Cumhuriyeti Televizyonu.
VOA	Voice of America - Amerika'nın Sesi (radyo)
VZ	La Voix du Zaire - Zaire'nin Sesi (Radyo-Televizyon)
VOK	Voice of Kenya - Kenya'nın Sesi.
ZDF	Zweites Deutsches Fernsehen - İkinci Alman Televizyonu.

ULUSLARARASI YAYIN BİRLİKLERİNİN İSİM VE SİMGELERİ

ABU	Asian Broadcasting Union - Asya Yayın Birliği.
AIR	Associacion Inter Americano de le Radiodiffusion -Amerika İçi Yayın Derneği.
ASBU	Arab States Broadcasting Union - Arap Ülkeleri Yayın Birliği.
CBA	Commonwealth Broadcasting Association - İngiliz Uluslar Topluluğu Yayın Derneği.
CBU	Caribbean Broadcasting Union - Karayipler Yayın Birliği.
CCIR	International Radio Consultative Committee-Uluslararası Radyo Danışma Komitesi (ITU'nun).
EBU/UER	European Broadcasting Union - Avrupa Yayın Birliği.
EVC	Eurovision Center - Avrupa Televizyon Merkezi.
EVN	Eurovision News - Avrupa Televizyon Haberleri.
IBI	International Broadcasting Institute - Uluslararası Yayın Enstitüsü.
IBU	International Broadcasting Union* - Uluslararası Yayın Birliği.
IFRB	International Frequency Registration Board-Uluslararası Frekans Kayıt Kurulu (ITU'nun).
ITU	International Telecommunication Union - Uluslararası Telekomünikasyon Birliği.
IVN	Intervision News - Uluslararası Televizyon Haberleri (OIRT'nin).

LWFOC	Lutheran World Federation Office of Communication - Dünya Luther Federasyonu Haberleşme Bürosu.
OIR	International Radio Organization* - Uluslararası Radyo Örgütü.
OIRT	International Radio and Television Organization-Uluslararası Radyo ve Televizyon Örgütü.
OTI	Organization de Television Iboroamericana-Latin Amerika Televizyon Örgütü.
UNDA	Association Catholique Internationale pour la Radiodiffusion et la Télévision - Uluslararası Katolik Radyo ve Televizyon Derneği.
URTNA	Union of National Radio and Television Organizations of Africa.
WACC	World Association for Christian Communication-Dünya Hıristiyan Haberleşme Derneği.
NORDVISION	Kuzey Avrupa Ülkeleri Televizyon Birliği.
EUROVISION	Avrupa Televizyonu.

* 1956 yılında OIRT adını almıştır.

RADYO VE TELEVİZYON İLE İLGİLİ TÜRKÇE YAYINLANMIŞ KİTAP VE MAKALELER

KİTAPLAR

AĞAOĞLU, Adalet, "**Radyo Programcılığı ve Yazarlığı**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Radyo ve Televizyon Bölümü 3. Sınıf Ders notları 1970-1971. (Çoğaltma)

AKSOY, Muammer, "**Partizan Radyo**", Ankara, 1960.

AZİZ, Aysel, "**Radyo ve Köy Yayınları**", TRT Merkez Programı Dairesi Yayınları, 11, 1968. (Çoğaltma)

———, "**Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi**", T.O.D.A.İ. Enstitüsü Yayınları, No: 148, Ankara, 1975.

———, "**Kırsal Kesimin Toplumsallaşmasında Radyo ve Televizyon**", S.B.F. Eylül, 1979 (Basılmamış Doçentlik Tezi)

———, "**Radyo Programcılığı**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Radyo-Televizyon Bölümü Ders Notları, 1980 (Çoğaltma)

BARNER, Lucien - LEBESQUE, "**Dünya'da Televizyon**", Yelken Matbaası, İstanbul, 1972. (Çeviri).

BEŞİROĞLU, Akın, "**Radyo - Televizyon İşletmesi**", İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Ders Notları, 1975 (Çoğaltma).

CAZENEUVE, Jean, "**Radyo ve Televizyon Sosyolojisi**", Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Haber ve Yayın Hizmetleri Müdürlüğü, Ankara, Nisan 1967 (Çeviri).

ERTUĞ, Hasan Refik, "**Radyo İşletmeciliği ve Meseleleri**", İ.Ü. İktisat Fakültesi No: 54, Gazetecliik Enstitüsü Yayınları No: 1, İstanbul, 1957.

ESEN, Selim, "**EBU/UER Avrupa Yayın Birliği**", TRT Haber Merkezi Yayınları 1974, (Çoğaltma).

GERAY, Cevat, "**Halk Eğitimine Giriş**", A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 1, Ankara, 1970 sh. 80-98, (I. Basım) Ankara, 1977, sh. 93-190 (2. Basım).

———, "**TRT Genel Yayın Plânlamasının Ana Çevresi**" (Bir Sistem Yaklaşımı), TRT Genel Müdürlüğü, Program Etüd ve Planlama Dairesi Yayınları, No: 16 ve eki I, Ankara Mayıs, 1971 (Çoğaltma).

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, "**Haberleşme Hukuku-Basın-Radyo-TV.**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yayınları No: I, Ankara, 1970, (sh. 213-240).

GÖRÜN, Nurten, "**Radyo-TV Programcılığı**", Radyo-TV Bölümü BYYO Ders Notları, 1970-1971 Ders Yılı (Çoğaltma).

HALLORAN, James, "**Televizyonun Etkileri**", İstanbul Reklam Yayınları, İstanbul, 1975 (Çeviri: Ayseli Usluata).

HYDE, Stuart W. "**Radyo ve Televizyonda Görüşme Tekniği**", TRT Basılı Yayınlar Kitaplık Müdürlüğü, No: 68, 1975. (Çeviri: Faruk Kalkan).

İLAL, Ersan, "**Radyo Hürriyeti, Özerkliği ve 1961 Anayasası**", İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları No: 389, İstanbul, 1972.

İPEKÇİ, İsmail Cem, "**TRT'de 500 Gün**", Gelişim Yayınları, İstanbul, 1976.

KILIÇBAY, Ahmet, "**Türkiye'de Siyah-Beyaz Televizyon Yayınından Renkli Yayına Geçiş Konusu Üzerinde Sosyo-Ekonomik bir Araştırma**", TRT Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müdürlüğü, No: 85, Ankara, 1977.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, "**Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna**", (TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı içerisindeki yeri)", S.B.F. Yayınları No: 442, Ankara, 1980.

KÖKSAL, Ülker, "**TRT Kurumunun Ekonomik, Kültür ve Toplumsal Kalkınmasındaki Rolü**", TRT, Ankara, 1971.

KÜÇÜKAHMET, Leyla, "**Televizyon ve Halk Eğitimi**" (TV. Yayınlarının Çözümlemesi) Eğitim Fakültesi Yüksek Lisans Semineri, Ankara, 1971 (Çoğaltma).

OSKAY, Ünsal, "**Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon**" (Geri Bırakılmışlık Açısından Olanak ve Sınırlar), S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yayınları, No: 2, Ankara, 1971.

ÖNGÖREN, Mahmut, T., "**Televizyona Açılan Pencere**", Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1971.

———, "**Televizyon Klavuzu**", Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973.

———, "**Televizyon Piyes Yazarlığı**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yayınları, No: 3, (Cumhuriyetin 50. Yılı Yayınları, Sayı: 12), Ankara, 1973.

———, "**Televizyon-Film Yapım Yöntemleri**" S.B.F. Yayınları, No: 392, Ankara, 1976.

ÖZAKMAN, Turgut, "**Radyo Notları**", TRT Basılı Yayınlar Genel Müdürlüğü, 1970.

SARIOĞLU, Güner, "**Televizyon Program Yapımı ve Yönetimi**", A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 389, Ankara, 1976.

SOLAK, İsmet, "**İsmail Cem Dosyası**", Anka Yayınları, Belgesel dizi I. Ankara, 1975.

SÜERDEM, Nilüfer, "**Radyo ve Halk Eğitimi**", TRT Merkez Program Dairesi Yayınları, No: 82, Ankara, 1969 (Çoğaltma).

SWALLOW, Norman, "**Televizyonun Gerçek Gücü**", İstanbul Reklam Yayınları, İstanbul, 1975 (Çeviri: Ayseli Uluata).

ŞENBAY, Nüshet, "**Herkez İçin Diksiyon Sanatı El Kitabı**„' TRT Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müdürlüğü Yayınları, No: 60 (T.Y.)

ŞENYAPILI, Önder - AZİZ, Aysel - GÜREL, İnci, "**Televizyonun Türk Toplumuna Etkileri**", Milliyet Yayınları, Karacan Armağanı Yarışması, 1976, İstanbul 1977.

TAŞER, Cengiz, "**Radyonun Organizasyonu ve Özerkliği**", TRT, Basılı Yayınlar Müdürlüğü, Ankara, 1969.

TİKVEŞ, Özkan, "**Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun Ekonomik, Kültürel ve Toplumsal Kalkınmasındaki Rolünü Sınırlayan Etkenler**", İstanbul, 1970 (Çoğaltma).

TOKGÖZ, Oya, "**Türkiye ve Orta Doğu Ülkelerinde Radyo ve Televizyon Sistemleri**" Mukayeseli bir araştırma), S.B.F. Yayınları, 343, Ankara, 1972.

——, "**Siyasal Haberleşme ve Kadın**", (1973 Genel Seçiminde Ankara'nın Çankaya İlçesinde Yapılan Alan Araştırması), S.B.F. Yayını No: 429, Ankara, 1979.

TRT, "**Az Gelişmiş Ülkelerde Televizyon**", Merkez Program Dairesi Yay. No: 9, Ankara, 1966 (Çeviri: İnci Arsan, Çoğaltma).

TRT, "**Radyo ve Eğitimi**", Merkez Program Dairesi Yayınları, No: 8, Ankara, 1965, (Çoğaltma).

TRT, "**TRT Kanunu**", Basılı Yayınlar Genel Müdürlüğü Yayınları No: 3, 1974.

TRT, "**TRT 1973 Yılı Genel Program Planı**", Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müdürlüğü Yayınları, No: 48, Ankara (T.Y.).

TRT, "**TRT 1974 Yılı Yayın Programı**", Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müdürlüğü Yayınları, No: 63, Ankara, (T.Y.).

TRT, "**TRT 1975 Yılı Yayın Programı**", Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müdürlüğü Yayınları, No: 65, (T.Y.).

TRT, "**1976 Yılı Genel Yayın Planı**", Genel Sekreterlik Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müdürlüğü Yayınları, No: 79, Ankara (T.Y.).

TRT, "**1977 Yılı Genel Yayın Planı**", Genel Sekreterlik Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müdürlüğü Yayınları: 109, TRT Program ve Planlama Dairesi Başkanlığı, No: 3, Ankara, (T.Y.).

TRT, "**1978 Yılı Genel Yayın Planı**", Genel Sekreterlik ve Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müdürlüğü Yayınları, No: 100, Ankara, (T.Y.).

TRT, "**1979 Yılı Genel Yayın Planı**", Genel Sekreterlik ve Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müdürlüğü Yayınları, No: 109, Ankara, (T.Y.).

TRT, "**1980 Yılı Genel Yayın Planı**", Genel Sekreterlik Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müdürlüğü Yayınları, No: 118, Ankara, (T.Y.).

TRT, "**Ankara İli TV. Seyircileri Araştırması Genel Sonuçları**", Halk ve Basınla İlişkiler ve Protokol Md. Yayınları: I, Basılı Yayınlar ve Kitaplık Md, No: 81, Ankara, (T.Y.).

TRT, "**TRT Ankara İli Radyo Dinleyicileri Araştırması Ayrıntılı Sonuçları**" TRT Halk ve Basınla İlişkiler ve Prot. Md. Yayınları, No: 2, Ankara, 1977.

TRT, "**Radyo Oyunu Yazarları İçin Kısa Bilgiler**", Basılı Yayınlar Müdürlüğü yayınları, No: 24, Ankara, (T.Y.).

TRT, "**Çeşitli Kaynaklarla Yurt Dışına Gönderilen Elemanların Raporları**" Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müdürlüğü Yayınları No: 64, Ankara, (T.Y.).

TUĞRUL, Semih, "**Türkiye'de Televizyon ve Radyo Olayları**", Koza Yayınları, İlgi Dizisi, 2, 1975.

TÜRKÇE MAKALELER *

ABADAN, Nermin, "**Türkiye'nin Üç Büyük Şehrinde Radyo ile İlgili Halkoyu Yoklaması**", S.B.F. Dergisi, C. 19, Sayı: 3-4, sh. 71-101.

AZİZ, Aysel, "**Yurdumuzda TRT Dışındaki Yayın Durumu**", S.B.F. Dergisi, Cilt: XXVI, No: 4, 1972, sh. 113-137.

———, "**Görsel ve İşitsel Araçların Çocuk ve Gençliğe Etkisi**" S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllığı, 1973, Ankara.

———, "**Radyo ve Televizyonla Eğitim**", Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesinin Onuncu Yılına Armağan, 1965-1975, Eğitim Fakültesi 10. Yıl Yayınları, No: 2, Ankara, 1976, sh. 357-374.

———, "**Türkiye'de Radyo-Televizyon ile Eğitim Uygulamaları**", Eğitim ve Bilim, Cilt: I Sayı: 6, Nisan, 1977, ve Cilt: 2 Sayı: 7 (I), Mayıs 1977.

———, "**Televizyon ile Doğrudan Eğitim**", Eğitim ve Bilim, Cilt: 2, Sayı: 8, Temmuz, 1977 ve Cilt: 2, Sayı: 9, Eylül 1977.

———, "**Radyo ve Televizyon İzleyici Araştırmaları**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık, 1974-1976, Ankara, 1977, sh.

———, "**Kadınların TRT Radyolarından Yararlanmaları**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1977-1978, Ankara, 1979, sh. 35-58.

———, "**Kadın Eğitiminde Televizyondan Yararlanma**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1979, Ankara, 1981, sh. 25-46.

———, "**Televizyonun Kırsal Kesim Toplumsallaşmasına Etkisi**", T.O.D.A.İ. Enstitüsü Dergisi, Cilt 13, Sayı: 3, 1980.

GERAY, Cevat, "**Toplumsal ve Eğitsel Açıdan Türkiye'de Radyo ve Televizyon Amaç, İlke ve Öncelikleri Üzerine Bir Deneme**", Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1-4, 1971.

———, "**Halkı Eğitici Yayınların Planlanması ve Radyo Bölgelerine Göre Türkiye'nin Toplumsal Özellikleri**", T.O.D.A.İ. Enstitüsü Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 4, Aralık, 1971.

———, "TRT Köy Yayınlarının Amaç, İlke ve Öncelikleri", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1979, Ankara, 1981.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref, "**Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu**", Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: XXIV, No: I.

GÜNERİ, Nilgün, "**Toplum Kalkınması Açısından TRT Köye Haberler Bülteni**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1973, Ankara, 1974.

İNCEOĞLU, Metin, "**İdeolojik bir Aygıt Olarak Televizyon**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1977 - 1978, Ankara, 1979.

(*) Makaleler, bilimsel dergilerde yayınlanan makaleleri kapsamaktadır. Gazete ve güncel dergilerde yayınlanan yazılar dışta bırakılmıştır.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, "**Toplum Kalkınması Açısından TRT Televizyonunda Köy Yayınları**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1973, Ankara, 1974.

———, "**Türkiye'de Radyo Yayınlarının Başlama Tarihine İlişkin bir Not**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1977-1978, Ankara, 1979.

MUTLU, Erol, "**Televizyon İle İletişimin Denetlenmesi**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1979, Ankara, 1981.

ÖNGÖREN, Mahmut T., "**Kitle Heaberleşme Araçları ile Eğitim Planı İçerisinde Radyo ve Televizyonun Yeri**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1973, Ankara, 1974.

———, "**Renkli Televizyon**", TMMOB, Elektrik Mühendisliği Yayın Organı, Sayı : 267, Ocak, 1975.

———, "**Ankara Televizyonu 1968**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1974-1976, Ankara, 1977.

———, "**Haberciliğe Genel Bir Bakış**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık, 1977 - 1978.

OYAL, Erkan, "**Televizyonda Tecimsel Yayın (reklam) ve Türkiye Uygulaması**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1974 - 1976, Ankara, 1977.

TOKGÖZ, Oya, "**Siyasal Haberleşme ve TRT'nin Rolü**", S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1974-1976, Ankara, 1977.

———, "**Türkiye'de Kitle Haberleşme Araçları ve Çocuklar**, S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1977 - 1978, Ankara, -979.

———, "**Televizyon Reklamları ve Çocukları**", S.B.F. Dergisi, Cilt XXXIV, No : 1-4, Ocak - Aralık, 1979.

TÜRKÇE SÜREKLİ YAYINLAR

"**Radyo Dergisi**", Matbuat Umum Müdürlüğü, İstanbul (Haftalık) *

"**TRT Yayıncılık ve Haberleşme**", TRT Basılı Yayınlar ve Kitaplık Müdürlüğü, Ankara (Aylık)

"**TRT Program Dergisi**", TRT Basılı Yayınlar Kitaplık Genel Müdürlüğü, Ankara (Aylık) **

"**TV'de 7 Gün**", Hürgün Yayınları, İstanbul (Haftalık).

"**Tele Magazin**", Milliyet Yayınları, İstanbul.

---

* Radyo ile ilgili ilk sürekli yayın. 1941-1948 yıllarında çıkmıştır.

** TRT yayınları iç hizmet yayınları olarak çıkmaktadır.

YARARLANILAN YABANCI DİLDEKİ KAYNAKLAR

THE AMERICN PEOPLE'S ENCYCLOPEDIA, Vol. 18.

ATKINS, Charles K. - MURRAY, John P. - NAYMAN Oğuz B., (ed.), **"Television and Social Behaviour"** (an annotated Bibliography of Research Focusing on TV's Impact), National Institute of Mental Health, No. 2099, U.S.A., 1971.

AULT, Asee Emery, **"Introduction to Mass Communication"** Dodd Mead and Company, New York, 1960.

BBC, **"BBC Handbook 1974"**, London, 1973.

———, **"Audience Research in the United Kingdom"** (Methods and Services), London, 1970.

BELSON, William A., **"The Impact of Television"** (Methods and Findings in Program Research) Hamden, Conn. Archon Books, 1967.

———, **"The Effects of Television on Cinema Going"**, Audio-Visual Communication Reviev 1958, Vol. 6 No. 2.

———, **"The Mass Research"**, Market Research Society of Australia, Sdyney, 1961.

BRIGGS, Asa, **"The Birth of Broadcasting"**, (The History of Broadcasting in the United Kingdom), Oxford University Press, Great Britain, 1961.

BOGART, Leo, **"The Age of Television"**, Rosby Wochwood and Son Ltd; London, 1958.

BURNET, Mary, **"The Mass Media in a Violent World"**, UNESCO, No. 63, Paris, 1971.

Cable TV, Sourcebook, National Cable Television, No: 42, 1972.

CASTY, Alan, **"Mass Media and Mass Man"**, Harpers, 1972.

CAZENEUVE, Jean, **"Sociologie de la Radio et Télévision"** (ed. P.U.) Collection **"Que Sais Je?"**, 1974. Aynı eserin Türkçe çevirisi **"Radyo ve Televizyon Sosyolojoisi"**, Basın - Yayın Genel Müdürlüğü, 1965, (Çoğaltma).

———, **"L'Homme Téléspectateur"**, Denoel/Gorthier, Paris, 1974.

COODING, George A., **"La Radiodiffusion Dans la Monde"**, UNESCO, Paris, 1969.

EMERY, Walter B., **"National and International Systems"** of Broadcasting: Their History, Operations and Control", East Lancing, Michigan Uni., Press, Michigan, 1969. özi

ENCYLOPEDIA BRITANICA, Vol., 21, 1969.

GORHAM, Maurice, **"Broadcasting and Telecast since 1900"** Andrews Asher Lmt., London, 1952.

GROGAN - PHILLIPS - RYAN, "**An Introduction to Radio and Television**", New York, 1954.

GROOMBRIDGE, Brian, "**Television and the People**", Penguin Education Specialist, Great Britain, 1972.

HALLORAN, James, (Ed.), "**The Effects of Television**", Panter Modern Society, London.

HANCOOK, Alan, "**Broadcasting and National Development**" (A case for Comparative Planning), EBI, Vol., No : 4, 1977.

HILLARD, Robert, "**Understanding Television**", A Communication Book, Hasting, House, U.S.A., 1969.

HOPKINS, Mark, "**Mass Media in Soviet Union**", Pegasus, New York, 1970.

HOWKINS, John, "**The Media in China**", EBI, June, 1980.

ITV, "**Made to Measure**", (A description of TAM Its operation and it service) ITV, (Y.Y.), (T.Y.).

KLAPPER, Joseph T., "**The Effect of Mass Communication**", The Free Press of Glenceo, Illinois, 1960.

Mc LUHAN, Marshall, "**The Medium is the Massage**", A. penguin Book, Great Britain, 1967. "**Understanding Media**", Sphere Book Lim. London, 1971.

Mc QUAIL, Denis, (ed.), "**Sociology of Mass Communication**", Penguin Modern Sociology Readings, England, 1972.

———, "**Towards a Sociology of Mass Communication**" Collier-Mac Millian Publishers, London, 1972.

MELON - MARTINEZ, Enrique, "**La Télévision**" (Dans la Famille et la Société Moderne) Mabaut Université, Belge, 1970.

NAB, "**A Broadcast Research Primer**", Washington, 1971.

NHK, "**Status of the Asian Broadcasting Union (ABU)**", Tokyo, 1963.

REINSCH, J. Leonard - ELLIS, I. Elmo, "**Radio Station Management**", Harpers and Brothers, New Yoork, 1960.

RIVERS, William - SCHRAMM, Wilbur, "**The Responsibility in Mass Communication**", Harpers and Row, New York, 1963.

SCHRAMM, Wilbur, "**Mass Media and Education**", NSSE Yearbook, U.S.A., 1954.

———, "Effects of Mass Communication" (Ed.) Nelson B. HENRY, **Mass Media and Mass Communication**, National Society for the Study of Education, U.S.A., 1958.

———, "**Mass Media and National Development**", Stanford, Univ. Press, California, 1965.

SCHRAMM, Wilbur - ALEXANDER, Janet, "Broadcasting", **Handbook of Communication**, Rand McNally College Publishing Comp., Chicago, 1973.

SIEPMANN, Charles, **"Radio, Television and Society"**, Oxford University Press, New York, 1957.

SKORNIA, Harry, J., **"Television and Society"**, Mw Graw-Hilli Book Company, U.S.A., 1965.

STINER, Gary, **"The People Look at the Television"**, Knoff, N.Y., 1963.

SUMMERS, Robert E. - SUMMERS, Harrison, **"Broadcasting and the Public"**, Wadsworth Pub. Co. Belmont, Calif., 1968.

TURKISH RADIO ADMINISTRATION, **"35 Years of Broadcasting in Turkey"**, 1927 - 1962. Ministry of Information, Broadcasting and Tourism, Ankara, (T.Y.).

UNESCO, **"Information A Travers Le monde"**, Paris, 1966.

———, **"The Effect of Television on Children and Adolescent"**, No. 43, Paris, 1964.

———, **"Radio Broadcasting Serves Rural Development"**, No: 48, Paris, 1965.

———, **"Television Traffic - A One Way Street?"**, No: 70, Paris, 1972.

———, **"Turkey, A Plan for the Development of Television"** Pederson, Paul-Becher, Ernst-Gervais, Andre, August-October, 1970. (Mimog.)

———, **"UNESCO Statistical Yearbook"** 1970, 1972-1974 ve 1978-1979, Paris.

———, **"Social Education Through Television"**, No: 38, Paris, 1963.

———, **"Radio and Television in the Service of Education and Development in Asia"**, No: 49, 1967.

———, **"Television and Social Education of Women"** No: 50, 1967.

———, **"An Experience in Radio Forums For Rural Development in Gana 1964/1965"**, N: 51, Paris, 1968.

———, **"Radio and Television in Literacy"**, N: 62, Paris, 1972.

———, **"The Effects of Television on Children and Adoloscent"**, N: 43, Paris, 1964.

WANIEWICS, **"La Radio and Television Au Service de L'education des Adultes"**, UNESCO, Paris, 1972.

WHITE, Melvin, **"Beginning Radio Production"**, U.S.A. 1960.

WILLIAMS, Raymond, **"Communications"**, A Pelican Book, Great Britain, 1973.

———, **"Television: Technology and Cultural Form"**, Fontana/Collins, Great Britain, 1974.

WRIGHT, Charles, **"Mass Communication"** (Social Perspective), University of California, Los Angeles, Random House, 1959.

"World Radio and Television Handbook", Petragom Press, England 1972-1975.